
د وطن معماران

Ketabton.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب ځانگړنې:

د کتاب نوم: د وطن معماران

ليکوالان: شاه محمود مياخېل، څېړنوال عبدالقيوم مشوانی

کمپوز: مشوانی

خپرندوی: د امریکا د متحده ایالاتو د سولې انستیتیوت (USIP)

برېښنالیک: mashwanay۲@gmail.com

د پښتۍ ډیزاین:

چاپ شمېر: ۲۰۰۰ ټوکه

چاپ نېټه: ۱۳۹۴ ل

چاپځی: حبيب الله حسيب مطبعه- کابل، افغانستان

د ترلاسه کولو پټې:

ڊالی

ٽولو هغو مؤمنو ملتپالو او هپوادپالو ته، چڙي په
هپوادني رغاونه يي ملت ته هوساينه او آرامي
بخښلي ده.

ليکلي

۱. سريزه الف - ح
۲. محمد داؤد خان ۱
۳. ډاکټر محمد يوسف ۱۹
۴. ډاکټر عبدالظاهر ۳۰
۵. محمد موسی شفيق ۳۸
۶. شمس الدين مجروح ۵۹
۷. عبدالمجيد زابلی ۶۶
۸. عبدالملک عبدالرحيمزی ۷۵
۹. عبدالله ملکيار ۸۳
۱۰. عبدالستار سيرت ۹۵
۱۱. خوازک زلمی ۹۹
۱۲. ډاکټر عبدالوکیل ۱۰۸
۱۳. عبدالقيوم وردگ ۱۱۸
۱۴. غلام صديق محبي ۱۲۲
۱۵. عبدالرحمن پټرواک ۱۳۵

۱۶. عبدالهادي داوی..... ۱۴۲
۱۷. شېر خان ناشر..... ۱۴۹
۱۸. فيض محمد خان..... ۱۵۷
۱۹. محمد گل خان مومند..... ۱۷۴
۲۰. غلام رسول پرماچ..... ۱۸۵
۲۱. گل پاچا الفت..... ۲۰۵
۲۲. احمد علي کهزاد..... ۲۱۴
۲۳. حسن خان گردبزی..... ۲۲۷
۲۴. غلام محمد فرهاد..... ۲۴۶
۲۵. سيد جگړن هزاره..... ۲۵۵
۲۶. ډگروال جمال الدين..... ۲۶۰
۲۷. ماخډونه..... ۲۶۰

سرريزه:

زما پلار ارواښاد سيد محمود "حسرت" چې د محمدظاهر او محمد داؤدخان په دورو کې يې د افغانستان په حکومت کې تقريباً درې لسيزې په بېلابېلو ولايتونو کې دنده اجرا کړې وه او د هېواد له ډېرو دولتي چارواکوسره يې له نږدې نه پېژندل، همپشه به يې راته د هغوی کيسې کولې، چې چا ښه کار کړی دی او چا نه دی کړی. يو وخت راغی چې زه هم د کورنيو چارو وزارت معين شوم، خدای بخښلی پلار مې دفتر ته راغی، راته ويې ويل معين شوی يې؛ خو دا هم ياد لره چې د وظيفې نه به يوه ورځ تبديلېږي او يا ځې؛ خو چې نه ځان بد نام کړې او نه د قانون خلاف کار وکړې.

پلار مې راته د کورنيو چارو وزارت د دوه پخوانيو معينانو کيسې وکړې، چې يو يې په کار نه پوهېده، خلک به يې توهينول؛ خو زياترو مامورينو به غيرقانوني کارونه هم په هغه تېرول او ټول مامورين او مراجعين به ترې خفه هم وو. دا بل معين په کار پوهېده، هيچا ته يې غيرقانوني کار نه کاوه؛ خو له هرچا سره يې ښه سلوک کاوه؛ نو ځکه به ترې ټول مامورين خوشاله وو.

د وطن معماران

د پلار دا دوه خبرې مې همپشه په ذهن کې وې او د پخوانيو لوړ پوړو چارواکو هغه کيسې مې هم زياتره يادې دي، چې هغه راته کړې وې.

په دې وروستيو وختونو کې په دولت کې او هم له دولت نه بهر، چې فساد مخ په زياتېدو دی؛ زموږ ځوان کهول چې د تېرو څو لسيزو جنگونو له امله يې ژوند خراب شوی او تل يې د هېواد په اړه منفي شيان ليدلي او اورېدلي دي، نو ځينو ته خو په دولت کې کارکول هم جرم ښکاري.

له همدې امله مې په فکر کې راوگرځېده، چې په دولت کې کار کول جرم نه دی او د دې معنی هم نه لري، چې گوندې چا په دولت کې کار کړی هغه ټول بد کسان دي. په دې اساس مې دا وپتېيله چې د هېواد د يو شمېر هغو لوړ پوړو چارواکو د خدمتونو کارنامې راټولې او د تذکرې په بڼه يې چاپ کړم، چې زموږ د وطن خدمتگاران تېرشوي دي او نومونه يې اوس هم په ولسونوکې په ډېره درنه يادېږي او يا له ولسونو سره ژوندي پاتې دي. په دې سره به مو له يوې خوا د دوی د خدمتونو د ستاينې پور ادا کړی وي او له بله پلوه به مو ځوان نسل ته دا ښودلې وي، چې په دې وطن کې ښه خادمان هم تېرشوي دي.

د وطن معماران

ښايي لوستونكيو سره دا پوښتنه راولاړه شي، چې داسې تذكرې دېرې ترتيب او ليكل شوي دي؛ نو د دې اړتيا څه وه؟ له نورو سره يې توپير څه دی؟ يا دا چې په دې کې د بېلابېلو قومونو، ځايونو او مسلکونو کسان معرفي شوي دي؛ نو دا د کټگورۍ له مخې څه ډول تذکره ده؟ يا دا چې دا کسان د کوم ټراو له مخې په يوه تذکره کې معرفي شوي دي؟

همدغو پوښتنو ته ځواب ويل په حقيقت کې د دې تذكرې اهميت او موخه په گوته کوي.

د دې تذكرې د ليکلو اړتيا دا وه:

ځوان نسل چې څومره وپوښتل شي زياتره وايي: د دې هېواد د حکومتي سيستم بنسټ پر خيانت، غدر، غصب، ترېگنۍ، قومي، ژبني او سيمه ييز تبعيض ايښودل شوی دی.

که له احساساتي پرېکړو تېر شو، ښايي حقيقت بل ډول ومومو. په دې هېواد کې رښتيني خداپال، ملتپال، غريبپال او انسانپال مشران او چارواکي هم تېر شوي دي؛ خو وروستيو کورنيو جنگونو او جلاوطنيو په ځانگړي ډول زموږ ځوان کول له ځان او هېواد څخه پردی کړ، د خپل

د وطن معماران

هېواد تاريخ او د ځينو مشرانو کارنامې او کړنې يې ترې هېرې او ورکې کړې.

له بله پلوه رښتيا دا ده چې اوسمهال په زياترو چارواکو کې هغه ديانت نشته، چې دوی ترې تمه لري؛ نو اوس دوی د خپل ټول تاريخ په اړه له منفي ذهنيت پرته نور څه نه لري.

په دې تذکره کې يو شمېر هغه افغان چارواکي او مشران معرفي شوي دي، چې تر ډېره بريده يې هغه معيارونه پوره کړي وي، چې ځوان نسل يې د چارواکيتابه لپاره شرط گڼي. د دې چارواکو له کړنو او کارنامو په خبرېدو سره ښايي له يوې خوا د دې نسل د قضاوت لوری بدل شي، په پایله کې د منفي ذهنيت پرځاي مثبت ذهنيت خپل او له نهيلی-راووځي او له بلې خوا ښايي چارواکي هم له دې الهام واخلي او د خپل ښه نامه پاتې کولو لپاره د ملت هوساينې، پرمختگ او عزت ته مخه کړي.

له نورو تذکرو سره د دې تذکرې توپير دا دی، چې د نومياليو چارواکو تذکره ده، ملي تذکره ده او د ملي ارمانونو پر بنسټ ترتيب او کښل شوې ده. قومي، ژبنی، سيمه ييزې، مذهبي او گوندي منفي

د وطن معماران

لېوالتياوې پکې مردودې گڼل شوي او يوازې ملت او ملي گټې په پام کې نيول شوي دي.

په تذکره کې د معرفي شويو کسانو پخپلو کې تر او يوازې د ملي توب، صداقت، خدمت او ديانت د توکو شتون دی. دا هغه معنوي او ارزښتناک توکي دي، چې انسان ته همپښې بنکلا بخښي، داسې بنکلا چې بيا يې هيڅ آفت نه شي زایلولاي.

دغه ډول چارواکي پر ملت حق لري، چې ياد يې ژوندي وساتي، د هغوی لاره ونيسي او هغه پراو ته پرې ځانونه ورسوي، چې د نړۍ پرمختللي ملتونه ورته رسېدلي دي.

د داسې کتاب ليکلو پر مادي ستونزو سربېره نورې ستونزې هم درلودلې. د کوم دور نه پيل وکړو او کوم اشخاص انتخاب کړو؟ ايا د دې چارواکو په اړه کافي معلومات شته دي او که نه؟ له کومې منبع نه د دوی په اړه معلومات حاصل کړو. ځينو ولايتونو ته د سفرونو کولو اړتيا هم وه او داسې نورې ستونزې هم وې.

دا مفکوره مې د خېرنوال عبدالقيوم مشواني او ځينې نورو دوستانو سره شريکه کړه، ټولو راته دا مشوره راکړه، چې دا به ډېر ښه ابتکار وي،

د وطن معماران

چې د وطن د معمارانو په نامه د ظاهرشاه او داؤدخان د دورو د یو شمېر لوړ پوړو چارواکو د کارونو بېلگې راټولې او په کتابي بڼه یې چاپ کړو.

د دې چارواکو په لست مو کار وکړ؛ بالاخره مشواني صاحب ته مې دا مسوولیت وسپاره، چې له سیمو څخه د دوی په اړه معلومات راټول او ځینې ولایتونو ته سفرونه وکړي.

د وطن د معمارانو دا ټولگه یوه بېلگه ده، ډېر نور داسې چارواکي هم تېر شوي، چې دې وطن ته یې خدمت کړی دی؛ نو امېد دی چې په راتلونکې کې دا سلسله همداسې دوام وکړي. مور یوازي د ظاهرشاه او داؤدخان په دورو کې د ځینو چارواکو په اړه څېړنه وکړه، ځکه د دوی نه د مخکې او وروستو دورو د اشخاصو انتخاب یو څه سیاسي ستونزې درلودې؛ نو یوازي مو په دې دوه دورو اکتفا وکړه.

ښایي دې چارواکو په خپل وخت کې څه اشتباګانې هم کړي وي؛ خو د دوی د کارونو مثبت اړخونه تر منفي اړخونو زیات دي او وایي، چې کار کوي؛ نو هر ورو به اشتباه هم کوي. د دې کتاب له لوستونکو څخه زما هیله دا ده، چې د دې کتاب په مثبتو اړخونو زیات فکر وکړي نه په منفي اړخونو باندې.

د وطن معماران

په اخره کې زه د متحده ايالاتو د سولې له انستيتوت نه مننه کوم، چې د دې کتاب مصارف يې ورکړل. همدارنگه له بناغلو عبدالقيوم مشواني او محمدپاچا خخه مننه کوم، چې د دې کتاب په ليکلو او اهتمام کې يې زيات زيار گاللی او ولايتونو ته يې سفرونه کړي دي. همدارنگه له خپلو همکارانو، اسدالله ساحل او ثناالله تسل نه مننه کوم، چې د دې کتاب د ليکلو په وخت کې يې مرسته او د چاپ همکاري کړې ده.

له ټولو هغو چارواکو او دوستانو هم د زړه له کومي مننه کوو، چې په بېلابېلو ولايتونو او سيمو کې يې له مور سره مرسته کړې او نومونه يې په مرکو کې راغلي دي.

د پکتيا د اطلاعاتو او کولتور له رئيس محمدشفا مشفق، سرخېرونکي نعمت الله اندر، خېرندويي راضيې نوري، له ځوانو کادرونو امان الله امان، روان نورزي، بوستان وليزي، عزيزالله مبارز، استاد اورنگزېب اسحاقزي، د لغمان له سکتوري رئيس سنک عبدالرحيمزي، فضل امين اميني، ذبيح الله احساس او نورو هغو ملگرو خخه ډېره ډېره مننه، چې په خپلو مرستو يې دا هڅه د کتابگوټي تر بريده ورسوله.

د وطن معماران

په دې هیله چې دا تذکره به د اوسنیو چارواکو لپاره د الهام اخیستنې او په پایله کې افغان ولس ته د هوساینې یو لامل وگرځي.

شاه محمود میاخیل

په افغانستان کې د امریکا د متحده ایالاتو د سولې انستیتوت رئیس

۲۰۱۵ م. د مارچ درویشتمه

وزیر اکبرخان مېنه، کابل - افغانستان

ليکلي

۱. سريزه الف - ح
۲. محمد داؤد خان ۱
۳. ډاکټر محمد يوسف ۱۹
۴. ډاکټر عبدالظاهر ۳۰
۵. محمد موسی شفيق ۳۸
۶. شمس الدين مجروح ۵۹
۷. عبدالمجيد زابلی ۶۶
۸. عبدالملک عبدالرحيمزی ۷۵
۹. عبدالله ملکيار ۸۳
۱۰. عبدالستار سيرت ۹۵
۱۱. خوازک زلمی ۹۹
۱۲. ډاکټر عبدالوکیل ۱۰۸
۱۳. عبدالقيوم وردگ ۱۱۸
۱۴. غلام صديق محبي ۱۲۲
۱۵. عبدالرحمن پټرواک ۱۳۵

۱۶. عبدالهادي داوی..... ۱۴۲
۱۷. شېر خان ناشر..... ۱۴۹
۱۸. فيض محمد خان..... ۱۵۷
۱۹. محمد گل خان مومند..... ۱۷۴
۲۰. غلام رسول پرماچ..... ۱۸۵
۲۱. گل پاچا الفت..... ۲۰۵
۲۲. احمد علي کهزاد..... ۲۱۴
۲۳. حسن خان گردبزی..... ۲۲۷
۲۴. غلام محمد فرهاد..... ۲۴۶
۲۵. سيد جگړن هزاره..... ۲۵۵
۲۶. ډگروال جمال الدين..... ۲۶۰
۲۷. ماخذونه..... ۲۶۰

محمد داؤد خان

محمد داؤد خان د محمد عزیز خان زوی پر ۱۲۸۷ل = ۸ جولای ۱۹۰۹م. په کابل ښار کې زېږېدلی دی.

زده کړې یې تر منځني ښوونځي پورې د کابل ښار په استقلال لېسه (د هغه مهال امانیه) کې وکړې. په ۱۳۰۰ل. کې د نورو زده کړو لپاره فرانسې ته لاړ او هلته یې د انجینرۍ په څانگه کې زده کړو ته دوام ورکړ. تر زده کړو او راستنېدا وروسته لومړی په بهرنیو چارو وزارت کې په دنده وگومارل شو؛ خو وروسته یې بیا په پلې نظامي برخه کې په زده کړو پیل وکړ. د دې دورې په بشپړولو سره په ۱۳۱۰ل. کې د هغه وخت په حریبه وزارت کې شامل شو.

پر رسمي زده کړو سربېره یې کاکا محمدهاشم خان د هغه په روزنه کې پوخ لاس درلود او د هغه تر مستقیمې پاملرنې لاندې وروزل شو.

داؤد خان د مور په غږه کي

په ۱۳۱۱ل. کي د ختيځ (ننگرهار، کونړ، لغمان) د عسکري قوماندان او په ۱۳۱۲ل. کي د ختيځي حوزې د نايب الحکومه په توگه هم وټاکل شو. په همدې کال يې د محمد ظاهر پاچا له خور "زينب" سره واده وکړ.

د وطن معماران

په ۱۳۱۴ل. کې نایب الحکومه او د کندهار، ارزگان، زابل، هلمند، فراه او نیمروز ولایتونو عسکري قوماندان وټاکل شو. په ۱۳۱۷ل. کې بیا په ختیځو ولایتونو کې د ځواکونو د عمومي قوماندان او تنظیمیه رئیس په توګه مقرر شو. د ۱۳۱۸ل. په زمري کې د مرکزي ځواکونو او حربي ښوونځي د قوماندان په توګه وټاکل شو. د شاه محمودخان د صدارت په دوره ۱۳۲۵ل. کې د ۳۸ کالو په عمر دفاع وزیر وټاکل شو. د ۱۳۲۶ل. په غوايي = ۱۹۴۸م. کې په پاریس کې د افغانستان د لوی سفیر په توګه وټاکل شو او د ۱۳۲۸ل. تر لړم = ۱۹۵۳م. پورې په همدې دنده پاتې شو. د ۱۳۳۲ل. کال په وري = ۶ سپتمبر ۱۹۵۳م. کې د افغانستان د صدراعظم په توګه اعلان شو او خپله کابینه یې په لاندې ډول اعلان کړه:

علي محمد خان د صدارت لومړی مرستیال.

محمد نعیم د صدارت دویم مرستیال او د بهرنیو چارو وزیر.

جنرال محمد عارف د دفاع وزیر.

سید عبدالله د عدليې وزیر.

محمد داؤد د کورنیو چارو وزیر.

عبدالملک عبدالرحیمزی د ماليې وزیر، وروسته عبدالله ملکیار.

د وطن معماران

عبدالرؤف حيدر د سوداگرۍ وزير، وروسته عبدالرحيمزى، عبدالله ملكيار، غلام محمد شېرزاد.

ډاکټر عبدالحميد د پوهنې وزير، وروسته ډاکټر علي احمد پوپل.

عبدالحكيم شاه عالمي د فوايدعامې وزير، وروسته محمد کبير خان.

ډاکټر غلام فاروق د روغتيا وزير، وروسته ډاکټر عبدالظاهر.

محمد مريد خان د مخابراتو وزير.

مير محمد يوسف خان د زراعت وزير، وروسته غلام حيدر عدالت.

احمد علي سلېمان د دربار وزير.

ډاکټر محمد يوسف د کانو او صنايعو وزير.

صلاح الدين سلجوقي د مطبوعاتو مستقل رئيس، وروسته محمد هاشم

ميوندوال، سيد قاسم رښتيا، محمد آصف سهيل.

محمد داؤد د پلان وزير.

عبدالحي عزيز د پلان وزارت مرستيال د کابينې له غړيتوب سره.

عبدالرشيد خان د ملي شوراى رئيس، وروسته محمد نوروز او ډاکټر

عبدالظاهر.

حافظ نور محمد کهگداى د صدارت سرمنشي.

د وطن معماران

د صدراعظم په توګه د محمد داؤد خان ټاکنه په حقیقت کې د افغانستان لپاره د نوې دورې پیل ګڼل کېږي. د محمد داؤد خان حکومت د تېرو حکومتونو په پرتله تر کورني اړ و دوړ (۱۳۰۸ل) وروسته یو ډول

مجروح، پوپل، عبدالرحیمزی او د محمد داؤد خان د کابینې نور غړي د اوښتون او بدلون حکومت ګڼل کېده، چې د اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو له پلوه د امانې دورې ادامه یا تجدید راپه زړه کوي. ځکه له یوې خوا د کابینې په ترکیب کې په بې سارې توګه، چې په معمول ډول

د وطن معماران

به ځينې كسان تبديل او پرځای به يې نور ټاكل كېدل، دا ځل له علي محمد خان پرته چې د صدارت لومړی مرستيال پاتې شو، تقريباً د كابينې ټول غړي نوي وو. د كابينې غړي هم ځوان او تعليم يافته كسان ټاكل شوي وو، لكه ډاكټر محمد يوسف، ډاكټر علي احمد پوپل، ډاكټر عبدالرؤف حيدر، ډاكټر عبدالمجيد، عبدالله ملكيار او نور.

له بلې خوا د حكومت پروگرامونو هم نوې بڼه او طريقه غوره كړې وه، چې په خپل ذات كې يې مخينه نه درلوده.

محمد داؤد خان د كابينې له جوړولو سره سم له مشورې او نظرغوښتنې پرته د هېواد په عصري كولو پيل وكړ. د هغه د حكومت تگلاره د پوځ پياوړي كولو، د پښتونستان مسألې حلولو، د قبايلو د خپلواكۍ كمولو او د هېواد د اقتصادي پرمختيا لپاره له بهرنيو مرستو گټې اخيستلو جوړوله. د محمد داؤد خان د حكومت بهرنی سياست د هغه ورور محمد نعيم خان حل و فصل كاوه او اقتصادي او مالي چارې يې د نږدې ملگري "عبدالرحيمزي" په وسيله مخكې وړل كېدې، چې د ماليې او سوداگرۍ وزير و.

د افغانستان پوځ د محمد داؤد خان تر صدارت دمخه د جنگي چمتوالي له مخې ناتوانه ښكارېده. څرنگه چې محمد داؤد خان د

د وطن معماران

پاکستان پر وړاندې د مقابلې دعوه درلوده او د پښتونستان د داعيې خبرې يې کولې؛ نو اړ و، چې د څرنگوالي او څومره والي له مخې په لنډه موده کې په پوځ کې ډېر او مثبت تغييرات راولي.

محمد داؤدخان او پښتون قومي مشر عبدالغفارخان

د افغانستان پوځ د

۱۳۳۷ل = ۱۹۵۸م. کال

په پيل کې په لومړي پړاو کې له روسانو څخه دا تخنيک او وسلې تر لاسه کړې: کرابين توپک، په. په. شې. ماشيندارې، گرینوف ماشيندارې، کلاشینکوف، سپک لاسي راکټونه، د ټانک ضد منځني او درانده

راکټونه او بيا پي. کا. ماشيندارې، د پليو جز و تامونو لپاره ۸۲ م.م. هاوانونه، د مېکانيزه قطعاتو لپاره بي. تي. آر. ۴۰ او بي. تي. آر. ۱۰۲

د وطن معماران

زرهپوشونه، تي. ۳۴ تانکونه، ام. ۳۰ او ډي. ۳۰ توپونه، ۱۰۷م.م. هاونونه، د تانک ضد ۷۵ م. م. او د الوتکې ضد ۳۷م.م. توپونه، د محاربوي او دافع هوا قطعو لپاره څلور ميله ماشيندارې، د پياوړي او قوي هوايي ځواک لپاره سو ۷، مېگ ۱۷ او مېگ ۱۹ محاربوي الوتکې او ترانسپورتي هليکوپټرې. زياتره دا تخنيک او وسلې په دويم نړيوال جنگ کې کارېدلې وې.

د محمد داؤد خان د صدارت په دوره کې حربي ښوونځي، حربي پوهنتون ته ارتقاء وکړه او پلې، توپچي، دافع هوا، مخابراته، استحکام او لوژستیک پوهنځي پکې رامنځ ته شول.

په ۱۳۳۸ل=۱۹۵۹م. کال کې د شيندند هوايي ډگر د جوړولو کار پيل شو، چې د راکټ، تانک، زره دارو ۴ او ۱۵ الوانگانې او مهمې او اړينې ودانۍ لکه د تخنيک او الوتکو ورکشاپونه او نورې پکې د نوي تخنيک او پوځي غوښتنو پر بنسټ يو پر بل پسې جوړې شوې.

محمد داؤد خان ډېره هڅه وکړه چې د پخواني سيستم پوځ په نويو معيارونو، تخنيک او وسلو سره سمبال کړي او د جنگي احضاراتو درجه يې وړلوړه کړي. په همدې دوره کې په پوځ کې نوي جز و تامونه او قطعات رامنځ ته او تعليم يافته افسران پکې زيات شول. هغه پخپله د

د وطن معماران

پوځ د چارو او څرنګوالي او څومره والي څارنه کوله او د خپل حکومت کلک پام يې دې لور ته رااړولی و.

محمد داؤد خان کورنی سیاست ځوان او لوستي پور ته د پاملرنې پر محور څرخاوه. هغه د سوداګرۍ په برخه کې يې د "پرانيسټو دروازو رهبري شوی سیاست" اعلام کړ. هغو پانګوالو او ځمکوالو ته يې په ښه سترګه نه کتل، چې ځانګړي دربارونه يې درلودل او د پانګوالۍ او فيوډاليزم ښودنه يې کوله. د هغه په حکومت کې د فيوډاليزم ستنې تقريباً ولړزېدې.

محمد داؤد خان په داسې حال کې چې پخپله پښتون او له پاچاهي کورنۍ څخه و؛ خو هيڅکله يې خپل قوم او قبيلې ته تر نورو زيات امتياز ورکول روا نه ګڼل. هر ډول قبيلوي، سمتي، مذهبي او ژبني امتياز يې مردود ګانه او ويل يې چې د زده کړو درجه، پاک نفسي او وطندوستي تر ټولو لوړ معيارونه دي.

وايي چې د شاهي مشروطه نظام وړانديز هم محمد ظاهر پاچا ته د هغه له خوا شوی و. دغه نوی اساسي قانون د ۱۳۴۳ل. د تلې په ۹مه تصويب شو. په دې نوي اساسي قانون کې افغاني دودونه او د عصر غوښتنې څنګ په څنګ په پام کې نيول شوي وو.

د وطن معماران

په ۱۳۳۳ل = ۱۹۵۴م. کې آریانا هوایی شرکت د پان امریکن، د زیمنس مالونو د خرڅلاو شرکت او فرانکلین مطبعې، د جاپان او لویدیخ المان په گډې پانگې په فعالیت پیل وکړ.

د "کرنې د پراختیا بانک" او "پښتنی تجارتي بانک" د هغه د صادرات په دوره کې (۱۳۳۳ل = ۱۹۵۴م) رامنځ ته شول، چې فعالیتونه یې د دولت په کنټرول کې وو. همدارنگه "بانک رهني و تعمیراتی" د افغانستان بانک څخه د پورونو په اخیستو سهامي شرکتونو، سوداگرو او پانگوالو ته د کرېډتونو په وېشنه کې خپل مهم رول لوباوه.

د وطن معماران

په کندوز کې د جاپاني پانگې د شرکت په ونډې د چيني جوړولو

فابريکه جوړه شوه.

په همدې دوره کې د هلمند ناوې پروژه تر کار لاندې وه او امريکا خپل پورونه افغانستان ته وبخښل. په همدې کال د

افغانستان او شوروي اتحاد تر منځ تړون لاسليک شو، چې له هغه سره

شوروي اتحاد د

مرکز د سېلو او قير

فابريکې د جوړولو

کرېډټ ورکولو ته

چمتو شو.

لومړنی پنځه

د مرکز (کابل) سېلو

کلن پلان د (۱۳۳۵-۱۳۴۰ل=۱۹۵۶-۱۹۶۱م) کلونو لپاره ترتيب شو.

د دې پلان د تطبيق لپاره ټولې (۶،۱۰) ميليارده افغانۍ پانگه اټکل

شوې وه. د لومړني پنځه کلن پلان د بنسټيزو موخو په پلې کېدو کې، د

شوروي اتحاد پر اقتصادي مرستو ډډه لگېده. د دې مرستو حجم د ټولو بهرنيو مرستو په سلو کې ۷۰ ته رسېده، چې د هغو په ترڅ کې د نغلو د برېښنا فابريکه د سل زرو کيلو واټو په ظرفيت، د جنگلک کارخونه، د ننگرهار ناوه او د سالنگ شېرخان بندر لويه لاره جوړه شوه. په لومړني پنځه کلن پلان کې ځانگړې پام زراعت ته اړول شوی و، چې د هېواد تقريباً ۹۰ سلنه وگړي پرې بوخت وو.

خرنگه چې په لومړني پنځه کلن پلان کې لگښت د پلان له مخې تر حقيقي لگښت کم سنجول شوی و او د ځينو پروژو د ترسره کېدو موده هم خوشيښانه په پام کې نيول شوې وه؛ نو د لومړني پلان يو شمېر پروژې دويم پلان ته ولېږدېدې.

په دويم پنځه کلن پلان (۱۳۴۱-۱۳۴۶ل = ۱۹۶۲-۱۹۶۷م) کې د اقتصاد بنسټيزو ساحو لکه: صنايعو، کانونو رايستني، انرژۍ او د ترانسپورت انکشاف ته ځانگړی پام شوی و. د دويم پنځه کلن پلان ټوله پانگونه (۲۵) ميليارده افغانۍ جوړېده. د دې پلان ترسره کېدل هم د بهرنيو اقتصادي او تخنيکي مرستو په تر لاسه کولو پورې تړلي وو، چې ۱۸ ميليارده افغانۍ يا د پلان د ټولې پانگونې په سلو کې ۷۵ يې جوړوله.

د وطن معماران

د دویم
پنځه کلن پلان
تر پای پورې د
کابل، کندهار او
خونور لوی او
کوچني هوايي
ډگرونه بشپړ
شول. همدارنگه

د کابل-جلال آباد، کابل- کندهار، سپین بولدک- کندهار، کوشک-
هرات، کندهار- کابل او کابل- شبرخان بندر سرکونه ورغېدل.

د یادولو وړ ده، چې د محمد داؤد خان د صدارت په پیل کې په ټول
افغانستان کې ۱۱ کیلومتره ډمبر سرک موجود و، خو د هغه د استعفا پر
مهال ۲۰۰۰ کیلومتره ډمبر او ۱۰۰۰ کیلومتره ډمبر ته چمتو سرک موجود
و. همدارنگه د کابل پوهنتون د محصلینو شمېر ۴۰۰ کسه و، چې په
خلورو پوهنځیو کې یې زده کړې کولې؛ خو د هغه د استعفا پر مهال د
محصلینو شمېر ۴۰۰۰ کسه و او په لسو پوهنځیو کې یې زده کړې کولې.

په دې دوره کې د پلخمرې او گرشک پروژو په تولید پیل وکړ. د غوري د سمټو فابریکه په کال کې د ۱۴۰ زره ټنو او د کور جوړولو فابریکه د ۳۵ زره متره مربع په ظرفیت گټې اخیستنې ته وړاندې شوې. د هغه د صدارت پر مهال د افغانیو ارزښت هم د بهرنیو اسعارو پر وړاندې پورته شو، آن چې یو امریکایي ډالر ۳۸ افغانیو ته راکښته شو.

محمد داؤد خان له (۱۳۳۵ - ۱۳۴۲ ل = ۱۹۵۶ - ۱۹۶۳ م) څلور ځله پخواني شوروي اتحاد او یو ځل په ۱۳۳۷ ل = ۱۹۵۸ م. کې امریکا ته سفر وکړ. د ۱۳۳۲ ل = ۱۹۵۳ م. په مارچ کې یې د افغانستان د رسمي استازي په توگه د ستالین د ښخولو په مراسمو کې هم ونډه واخیسته.

محمد داؤد خان د (۱۳۴۱ ل د کب په ۱۱مه = ۱۹۶۳ م) د صدارت له مقامه استعفا وکړه. د محمد داؤد خان د صدارت په لس کلنه دوره کې په رښتینې توگه د پرمختگ نغاره په چټکۍ سره او پرلپسې وډنگېده. همدا لامل و، چې د نوې نړۍ بېلابېلې نخښې راڅرگندې شوې. په همدې دوره کې افغانستان ته د نړیوالو پام راواوښت. د نړۍ له هېوادونو سره په اقتصادي، سیاسي، فرهنگي او ډیپلوماتیکو ډگرونو کې د اړیکو دایره پراخه شوه او افغانستان له سیاسي گوبنه توب څخه راووت. داسې چې پخپله محمد داؤد خان د خپل صدارت په دوره کې امریکا، ترکیې،

چکوسلواکيا، مصر، پولېنډ، شوروي اتحاد، اترېش، برتانيا، ايران، پاکستان، ايتاليا او يوگوسلاويا ته رسمي او دوستانه سفرونه وکړل او د دوه اړخيزو اړيکو په پراختيا کې يې هڅې وکړې. د محمد داؤد خان د حکومت بهرنی سياست په ناپېلتوب ولاړ و. په کورني سياست کې يې تر سياسي اصلاحاتو، اقتصادي او ټولنيزو ته زياته ترجیح ورکړه.

محمد داؤد خان د گاونډيو هېوادونو او نورې نړۍ د ټکنالوجي، اقتصاد او ټولنيزو نويو تحولاتو سره د بلدتيا له امله کړېده؛ نو هڅه يې کوله، چې په يوه بې سارې چټکتيا سره افغانستان د پرمختلليو صنعتي هېوادونو په کتار کې ودروي. له همدې امله يې د هغو کسانو سخت مخالفت کاوه، چې د هغه دې هيلې ته په رسېدو کې يې چل ول، سستي او لټي کوله. سره له دې چې د شهيد محمد داؤد خان د شخصيت په اړه په سياسي سطحه نظريات بېلابېل دي؛ خو له دې ټولو سره سره ارواښاد محمد داؤد خان له هغو مشرانو څخه يو و، چې د ناپېيلو هېوادونو په ليکه کې يې ځانگړې ځای خپل کړی و. هغه کولای شول د ختيځ او لوېديځ په سيالۍ کې افغانستان له گونډه توب څخه د پرمختيا لور ته وخوځوي او د خپلواکو او ناپېيلو هېوادونو په کتار کې يې تثبيت کړي.

د وطن معماران

محمد داؤد خان پاک اخلاقه، جدي، تندخويه، په ټوله معنی نظامي، وطندوست او زیارکنس انسان و، چې تر خپلې مشرۍ لاندې یې د هېواد له چټک پرمختگ سره کلکه مینه درلوده. له کار پرته یې د هیڅ په اړه فکر نه کاوه. هره ورځ یې آن تر ۱۶ ساعتو کار کاوه. د هېواد د اقتصادي پرمختگ او هوساینې پر وړاندې یې نور کارونه هیڅ گڼل. ساعتېرۍ او مزې چرچې یې نه خوښولې، شخصي ژوند یې ډېر ساده او بې سینگار

و. یوازې په سگرتو روږدی و، چې هغه یې هم په وروستیو کې د ډاکټرانو په سپارښتنه پرېښودل.

شهید محمد داؤد خان
له ځانښودنې او ریا پرته له

خپل هېواد افغانستان او افغان ملت سره د زړه له تله مینه درلوده. د دې ولس د فرهنگي او مدني ژوندانه په لوړولو پورې یې سخت زړه تړلی و. د ملي گټو پلوی و، د خپل هېواد د پرمختگ او گټو لپاره یې ژوند کاوه. د سپېڅلې او پاکې اسلامي گروهې څښتن و او له خپل خالق سره یې ټینګه اړیکه درلوده.

افغان ولس هم د هغه په دغې مينې او خلوص پوه شوی؛ نو چې اوسمهال هر چېرته د پخوانيو واکمنو په اړه خبرې اترې کېږي، خلک د محمد داؤد خان نوم ډېر په درنښت يادوي، دعا ورته کوي او په وحشيانه وژل کېدو يې ډېر خواشيني دي.

د محمد داؤد خان د جسد ښخولو ځای تر ۱۳۸۲ل. پورې معلوم نه و؛ د همدې کال په ليندۍ کې د "حامد کرزي" حکومت د ارواښاد محمد داؤد خان د جسد موندلو لپاره يو کمپسيون و گوماره او له اعلان سره سمې يې پلټنې پيل کړې. تر ډېرو پلټنو وروسته هم څه ونه موندل شول. بيا له پکتيا څخه د څلورمې زغره والې لوا پخواني افسر پاچامير د تليفون له لارې وويل، چې ځای يې ما ته معلوم دی؛ خو هغه هم يوازې ساحه په گوته کړه او دقيق ځای ترې هېر و. بيا د "ده سبز" يوه کس چې "مولاگل" نومېده هغه ځای سم وړ په گوته کړ او په دوو قبرونو کې يې ۲۹ مړي وروښودل، چې په يوه کې ۱۳ او په بل کې ۱۹ کسه ښخ وو. وايي، چې د شهيد داؤد خان په جيب کې د الله کلام هماغسې پروت و. جسد يې د ډېرو پرتمينو مراسمو په ترڅ کې د کب په (۲۷مه) د دارالامان لوېديځ ته په هغه غونډۍ باندې خاورو ته وسپارل شو، چې د داؤدخان په نامه ونومول شوه.

ځانگړې کارنامې:

✓ د هېواد په تاريخ کې يې په لومړۍ ځل جمهوري دولت رامنځ ته کړ.

✓ د هېواد زياتره لويې اقتصادي پروژې د ارواښاد محمد داؤد خان د صدارت او يا جمهوري رياست په دورو پورې اړه لري.

✓ د هغه د صدارت او جمهوري رياست په دورو کې پوهنې بې سارې وده وکړه.

✓ د هېواد لوی برېښنا بندونه او لويې لارې زياتره د هغه د صدارت او يا جمهوري رياست په دوره کې جوړ شوي دي.

✓ په کورني او بهرني سياست کې يې داسې نوبستونه رامنځ ته کړل چې په افغانستان کې يې مخينه نه درلوده.

✓ تر ټولو ستره کارنامه يې دا چې له دين او هېواده يې سر څار کړ؛ خو افغاني او اسلامي پت يې وساته.

لوی فکر ونه وگرې، چې لوی انسانان شی، واپه فکر ونه

انسان کوچنی کوي.

*** **

ډاکټر محمد يوسف

ډاکټر محمد يوسف د محمد حسن خان زوی پر ۱۲۹۲ل. کال په کابل کې وزېږېد. لومړنۍ زده کړې يې په نجات لېسه کې وکړې. تر دویم نړیوال جنگ دمخه د لوړو زده کړو لپاره المان ته ولېږل شو او د "کوټینګن" پوهنتون په فزیک خانګې کې يې تر ډاکټرۍ پورې خپلې زده کړې بشپړې کړې.

ډاکټر محمد يوسف پر دري او پښتو سربېره په جرمني او انگلېسي ژبو ښه پوهېده؛ خو له فرانسوي او عربي ژبو څخه يې هم ګټه اخیستلای شوه. هېواد ته تر راستنېدو وروسته د کابل پوهنتون په ساينس پوهنځي کې د استاد په توګه مقرر شو. په ۱۳۲۲ل. کې د ساينس پوهنځي مرستيال شو؛ خو د مرستيالۍ تر څنګ يې تدريس هم کاوه.

د وطن معماران

په ۱۳۲۶ل. کې د پوهنې وزارت د مسلکي تدریساتو رئیس مقرر شو. په ۱۳۲۸ل. کې د پوهنې وزارت تدریسي معین مقرر شو. په ۱۳۳۱ل. کې په اروپا کې د افغانستان د کولتوري او عرفاني برخې رئیس مقرر شو.

په ۱۳۳۲ل. کې د محمد داؤد خان په صدارت کې د کانونو او صنایعو وزارت د کفیل په توگه مقرر شو. په ۱۳۳۴ل. کې د کانونو او صنایعو وزیر مقرر شو.

په ۱۳۴۱ل. په کب کې د محمد ظاهر پاچاله خواد افغانستان د صدراعظم په توگه وگومارل شو او خپله کابینه یې په دې ډول اعلان کړه:

محمد یوسف صدراعظم.

عبدالله ملکيار د صدارت لومړی مرستیال او د ماليې وزیر.

ډاکټر علي احمد پوپل د صدارت دویم مرستیال او د پوهنې وزیر.

نوراحمد اعتمادي د بهرنیو چارو وزیر.

ډگر جنرال خان محمد د ملي دفاع وزیر.

ډاکټر عبدالقيوم د کورنیو چارو وزیر.

شمس الدین مجروح د عدلیې وزیر.

د وطن معماران

ډاکټر سلطان احمد پوپل د کانو او صنايعو وزير.

عبدالحي عزيز د پلان وزير.

انجينر محمد حسين مسا د مخابراتو وزير.

ډاکټر عبدالرحيم د عامې روغتيا وزير.

بريد جنرال محمد عظيم د فوايد عامې وزير.

محمد ناصر کشاورز د کرنې وزير.

محمد سرور عمر د سوداگرۍ وزير.

سيد قاسم رښتيا د مشرانو جرگې او مطبوعاتو مستقل رئيس.

گل پاچا الفت د قبايلو مستقل رئيس.

ډاکټر محمد عثمان انوري د کابل پوهنتون رئيس.

سلطان محمود غازي ملکي هوايي رئيس.

ډاکټر محمد يوسف د محمد داؤد خان د حکومت تر ټولو لايق

غړی او بانرژي کس و. د صدراعظم په توگه د مقررېدو پر مهال ۴۹ کلن

و او د (۱۳۴۲ل = مارچ په ۱۳مه ۱۹۶۳م) يې تر محمد داؤد خان وروسته د

حکومت واگې په لاس کې واخيستې. پاچا محمد ظاهر خان او

محمد داؤد خان دواړو هغه د راتلونکي صدراعظم په توگه غوره کړی و؛

خو وروسته بیا پېښو او حالاتو محمد داؤد خان او هغه یو د بل پر ضد کړل.

د ډاکټر یوسف د حکومت ډېره پاملرنه د هېواد سیاسي او ټولنیزو اصلاحاتو ته وه، هغه له پاکستان سره د پښتونستان د مسألې معقول او سوله ییز حل غوښت، ځکه خو د پاکستان پر ضد د رسنیو له لارې هیڅ نه ویل کېدل او د هغه پر وړاندې یې نرمښت ښوده.

ډاکټر یوسف د یوه داسې حکومت مشر شو، چې تر ټولو مهمه دنده یې د نوي اساسي قانون تصویب و. د ډاکټر محمد یوسف د حکومت تر تشکیل یوازې دوه اونۍ وروسته د دې قانون د مسودې لپاره اوه کسيز کمېسيون مقرر شو. دا اوه کسيز کمېسيون "د اساسي قانون د مطالعې کمېټه" نومېده. سيد شمس الدين مجروح د عدليې وزير يې رئيس، د مطبوعاتو مستقل رئيس سيد قاسم رښتيا يې مرستيال او مير نجم الدين انصاري، ډاکټر عبدالصمد حامد، پوهنوال حميدالله آدينه، محمد صديق فرهنگ او محمد موسی شفيق يې غړي وو.

څرنګه چې رئيس او مرستيال دمخه مقرر شوي وو؛ نو په لومړۍ غونډه کې محمد موسی شفيق د رايو په اتفاق د منشي په توګه وټاکل شو. د (۱۹۶۴م. کال په اکتوبر = ۱۳۴۳ل) کې د دې قانون تر انفاذ

د وطن معماران

وروسته ډاکټر محمد يوسف يو حل بيا د انتقالي حکومت مشر مقرر شو. دې حکومت دنده درلوده، چې د ټاکنو، د دولت د اساسي تشکيلاتو او د مطبوعاتو او قضايه قوې د تشکيلاتو او صلاحيتونو، گوندونو او شوراگانو اړوند قوانين تسويد کړي.

همدارنگه انتقالي حکومت دنده درلوده، چې د قوانينو د پلي کېدو لپاره د لارو هوارولو په لازمو تدابيرو هم غور وکړي.

د اساسي قانون د مسودې د ټولو چمتووالو او امنيتي تدابيرو تر بشپړېدو وروسته د (۱۳۴۳ ل. کال د تلې په لومړۍ نېټه = سپټمبر ۲۳ مه ۱۹۶۴) د اساسي قانون لويه جرگه د ارگ د سلامخاني په تالار کې جوړه شوه. په پای کې دا قانون د (۱۳۴۳ ل. د تلې په اوومه = اکتوبر ۱۷ مه ۱۹۶۴) د جرگې د غړيو له خوا تصويب شو.

که څه هم په پيل کې د ډاکټر محمد يوسف په حکومت کې د محمد داؤد نږدې ملگري پر مهمو دندو گومارل شوي وو، چې دا پخپله د محمد داؤد او ډاکټر يوسف د بنو او نږدې اړيکو استازولي کوي؛ خو وروسته حالاتو تغيير وکړ او د محمد داؤد خان ملگري ورو ورو په بل پسې له ميدانه ووتل.

د افغانستان د سياسي رژيمونو په تاريخ کې د ډيموکراسۍ د لسيزې لومړۍ خپره ډاکټر محمد يوسف دی، چې د هغه په حکومت کې شاهي مشروطه نظام ته لاره هواره شوه. داسې نظام چې پر پارلماني ډيموکراسۍ ولاړ وي، پارلمان موجود وي، گوندونه، رسنۍ او مطبوعات آزاد وي.

د ډاکټر يوسف په صدارت کې له پاکستان سره خپر شوي اړيکي په نسبي ډول بېرته ښه شول. د پاکستان ولسمشر محمدايوب خان او د بهرنيو چارو وزير يې ذوالفقار علي بوټو د خپلو مسافرتونو پر لاره په کابل کې لېرتم شول.

همدا رنگه له چين سره د افغانستان اړيکي هم پراخ شول او په ۱۳۴۳ل = ۱۹۶۴م. کې د دواړو هېوادو بريدپوله په نڅښه شوه. چين چمتو شو، چې د افغانستان د پرمختيا په پروگرامونو کې ونډه واخلي. له همدې امله يې افغانستان ته د ۲۵ کالو په بې ربحې قسطونو ۴۰ ميليونه ډالره پور ورکړ. همدا رنگه يې په بگراميو کې د نساجي فابريکه جوړه کړه. د دې فابريکې کار د ۱۳۴۶ل. په تله کې پيل او د ۱۳۴۸ل. په وږي کې پای ته ورسېد او په ازماينښتي توليد يې پيل وکړ.

له همدې مدرکه په راوړوسته کلونو کې د پروان د خرېبولو او د درونټې د کب روزنې پروژې تکميل شوې او د کندهار دوه سوه بستريز روغتون د چين هېواد په تخنيکي او مالي مرسته جوړ شو.

د ډاکټر محمد يوسف په صدارت کې د نړيوالو سياستونو انډول ته پاملرنه وشوه او له ختيځ او لوېديځ سره د اړيکو توازن رامنځ ته شو. له همدې امله محمد ظاهر پاچا د ۱۹۶۳م په اگست=۱۳۴۲ل. کې المان، د ۱۹۶۴م. په اکتوبر=۱۳۴۳ل. کې چين او د ۱۹۶۵م. په مۍ=۱۳۴۴ل. کې فرانسې ته سفرونه وکړل؛ خو تر ټولو مهم سفر يې د ۱۹۶۳م. په سپټمبر=۱۳۴۲ل. کې د امريکا متحده ايالتونو ته و؛ ځکه د پاچاهۍ له پيله يې ۳۰ کاله تېرېده؛ خو امريکا ته يې سفر نه و کړی.

په ۱۳۴۴ل=۱۹۶۵م. کال کې پخواني شوروي اتحاد هم د خپل پور لومړی قسط پنځه کاله وځنډاوه، يوه اندازه غوړي يې مرسته وکړه او د پوليتخنيک ودانې هم په ۱۳۴۶ل. کې بشپړه شوه.

په دې دوره کې امريکا هم افغانستان ته يوه اندازه غنم او غوړي ورکړل.

له هند سره هم د افغانستان سوداگريز اړيکې پراخ شول. هند هم د يو شمېر کوچنيو پروژو په بشپړولو کې مرسته وکړه، لکه په کابل کې د

د وطن معماران

اندر اگاندي روغتون جوړول، د باميانو د بوتانو ترميمول او د غوربند د برېښنا بند جوړول.

● جاپان ته د افغانستان د صادراتو لاره هوارول، د جاپان په توکيو کې د سوداگريز بانک نماينده گي پرانيستل او جاپان اوږدمهاله پورونو ورکولو ته چمتوکېدل، د دې حکومت يوه بریا وه.

له المان سره سوداگريز اړيکي نور هم پياوړي کېدل، د سپلوگانو او نفتي توکيو د زېرمو د ټانکو او د ماهيپر د برېښنا فابريکې د تورينونو بدلولو لپاره اتيا ۸۰ ميليونه مارکه ورکول، د دې حکومت يوه بله بریا وه.

ارواښاد ډاکټر يوسف د صدارت پر مهال غوښتل چې له ولسونو سره نږدې اړيکي ولري؛ په ۱۳۴۴ل. کې يې د بغلان، کندوز او تخار ولايتونو دوره وکړه، له ولسونو او ان له بزگرانو سره يې په کروندو کې وليدل. هغه ولسونو ته ويل: حکومت د ولس خدمتگار دی، نه د ولسونو بادار! زه له تاسو څخه يو کس يم او ستاسو په درد پوهېدلای شم.

ورپسې يې په نورو وختونو کې کندهار، هلمند، ننگرهار او ځينو نورو ولايتونو ته سفرونه وکړل او په ټولو ولايتونو کې يې همدغه ډول ويناوې کولې. موخه يې دا وه چې د ولس او د حکومت د رئيس ترمنځ نېغ په نېغه اړيکي موجود وي.

په ۱۳۴۳ل=۱۹۶۴م. کې يې په قاهره کې د ناپېيلو هېوادونو په سرمشريزه

کې گډون وکړ. په ۱۳۴۴ل=۱۹۶۵م. کې يې مسکو ته سفر

وکړ او د همدې کال په فبرورۍ کې يې هند ته سفر وکړ. ډاکټر يوسف تر

صدارت دمخه له خلکو سره ډېر اړيکي نه ساتل؛ نو د اساسي قانون تر

تصويب وروسته کمېسيون د شخصي غوښتنو او فکري اختلافاتو له امله

امله تس و نس او صدراعظم يوازې پاتې شو، چې په يوازې ځان ورته د

دومره دروند پټي پورته کول ستونزمن څه چې ناشونی کار و.

د ۱۳۴۴ل=۱۹۶۵م. په اکتوبر کې پاچا يو ځل بيا ډاکټر يوسف د

صدارت مقام ته ونوماوه. د نوي اساسي قانون پر بنسټ يې بايد د باور

رايه اخيستي وای؛ خو د هغه د رايې اخيستو پر مهال د ۱۳۴۴ل. کال د

لړم په ۲۳مه د لاريون کوونکو او امنيتي ځواکونو ترمنځ سخت اخ و ډب

رامنځ ته شو. لاريون کوونکو غوښتل چې د رای اخيستو غونډه دې

علني جوړه او هغوی ته دې پکې د گډون اجازه ورکړی شي. په دې اخ و

ډب کې درې کسه مړه او ځينې نور بنديان شول؛ چې په دې ډول د هېواد

سياسي فضا کرکېچنه شوه او په پايله کې ډاکټر محمد يوسف د

۱۳۴۴ل=۱۹۶۵م. کال د اکتوبر په ۲۹مه استعفا ورکړه.

د وطن معماران

تر استعفا وروسته په بن کې د افغانستان سفير مقرر شو، چې له (۱۳۴۵-۱۳۵۲ل=۱۹۶۶-۱۹۷۳م) پورې په دې دندې پاتې و. د غوايي تر کودتا وروسته يې په المان کې پناه واخيسته.

ډاکټر يوسف د ۱۹۹۸ م. کال د جنوري په ۲۳مه نېټه په جرمني کې

ومړ.

له بني لوري ډاکټر محمد يوسف، ... او ډاکټر علي احمد پوپل

فکر د پوهې دروازې ده، کله غواړئ د پوهې بنا تر ننوځی، د
فکر دروازو ته کولپونئ مږ اچوئ.

*** **

ځانگړې کارنامې:

- ✓ تر اوږد زماني واټن وروسته له پاچاهي کورنۍ پرته صدراعظم و.
- ✓ د شاهي مشروطه نظام لپاره د لارې په هوارولو کې يې فعاله ونډه واخيسته.
- ✓ د ده حکومت د درې گونو قواو تفکيک رامنځ ته کړ.
- ✓ په لومړي ځل د ټاکنو له لارې ولس خپل استازي وټاکل.
- ✓ د نړيوالو سياستونو انډول ته پاملرنه وشوه او له ختيځ او لوېديځ سره د اړيکو توازن رامنځ ته شو.

کله گومان کوي، چې عزت پېښتو کې دی، نو خطا شوي یاست،
 ډېر شتمن شتم چې یو مقال عزت هم نلري او ډېر بې شتم شتم
 چې د عزت او وقار شملې يې هسکې دي، عزت د خالق هغه
 وړ کړه ده، چې پېښتو او دولت پورې تړاو لري.

*** *** ***
 *** *** ***

ډاکټر عبدالظاهر

ډاکټر عبدالظاهر د میرزا عبدالقادر ابراهیم خېل زوی په ۱۲۸۹ل. د لغمان د مرکز په ده بغلک کې زېږېدلی دی. میرزا عبدالقادر دوه دورې د افغانستان د ولسي جرگې غړی و.

ډاکټر عبدالظاهر لومړنۍ او منځنۍ زده کړې د کابل د علي آباد په طبي ښوونځي کې کړې دي. منځنۍ زده کړې يې د بکلوریا تر درجې پورې په ۱۳۱۰ل. کې پای ته رسولي دي. په ۱۳۱۴ل. کې يې د "کولمبيا" له پوهنتون څخه په ټولنيزو علومو کې لسانس تر لاسه کړی دی. په ۱۳۱۸ل. کې يې له همدې پوهنتون څخه د ډاکټرۍ او په ۱۳۲۱ل. کې يې ترې د داخله ناروغيو په برخه کې د تخصص ډیپلومونه تر لاسه کړي دي.

هېواد ته تر راستنېدو وروسته يې له ۱۳۲۲- د ۱۳۲۹ل. تر لړم پورې په روغتونونو کې د سرطیب په توگه کار وکړ.

له ۱۳۲۹-۱۳۳۳ل. پورې د عامې روغتیا وزارت معین و.

له ۱۳۳۳-۱۳۳۴ل. پورې یې په "بالتیمور" کې د امریکا د متحده

ایالتونو په (جانزهاپکینز پوهنتون Johns Hopkins University) کې د ادارې

او احصایې په برخه کې یو ځل بیا زده کړې وکړې او ډیپلوم یې تر لاسه

کړ.

په ۱۳۳۴ل. کې د روغتیا وزارت کفیل و.

په ۱۳۳۶ل. کې په کراچۍ کې د افغانستان لوی سفیر وټاکل شو او د

دې تر څنګ یې په کولمبیا کې د پاچا د مختار وزیر په توګه هم دنده

ترسره کوله.

په ۱۳۴۰ل. کې یې د لوی سفارت له دندې استعفا وکړه او په

همدغه کال د لغمان د خلکو له خوا د ملي شورا په یوولسمه دوره کې د

وکیل په توګه او د وکیلانو له خوا د ملي شورا د رئیس په توګه هم وټاکل

شو.

په ۱۳۴۳ل. کې د نوي اساسي قانون د تصویب لپاره د لویې جرګې د

نایب په توګه وټاکل شو.

په ۱۳۴۳ل. کې د ډاکټر محمد یوسف په کابینه کې د صدارت

مرستیال او د عامې روغتیا وزیر وټاکل شو.

د ۱۳۴۴ل. کال په اوږي کې يې د صدارت له مرستيالۍ او د عامې روغتيا له وزارت څخه استعفا وکړه او د لغمان ولايت له مرکز د ولسي جرگې وکالت ته نوماند شو. د وکیل په توگه تر ټاکل کېدو وروسته د ولسي جرگې د دولسمې دورې د رئيس په توگه وټاکل شو او د دغې دورې تر پای پورې په همدغه دنده پاتې و.

په ۱۳۴۸ل. کې په روم کې د افغانستان د لوی سفیر په توگه وټاکل شو او د ۱۳۵۰ل. کال د غبرگولي تر ۱۳مې نېټې پورې يې دغه دنده ترسره کړه.

ډاکټر عبدالظاهر په هېواد او بهر کې تر بېلابېلو دندو وروسته هغه مهال، چې نوراحمد اعتمادي استعفا ورکړه (د ۱۳۵۰ل. د غوايي پر ۲۶مه = د ۱۹۷۱م جون ۸مه) د محمد ظاهر پاچا له خوا د کابينې پر جوړولو وگومارل شو. تر ټاکلو پړاوونو او مقرراتو بشپړولو وروسته يې ولسي جرگې ته خپله کړنلاره په پښتو او دري ژبو ولوسته او د نوي صدراعظم په توگه يې د اعتماد رایه تر لاسه کړه.

د ډاکټر عبدالظاهر په کابينه کې لاندیني کسان شامل وو:

ډاکټر عبدالظاهر صدراعظم.

ډاکټر عبدالصمد حامد د صدارت لومړی مرستیال.

- ستر جنرال خان محمد د دفاع وزير.
- محمد موسى شفيق د بهرنيو چارو وزير.
- امان الله منصوري د كورنيو چارو وزير.
- پوهنوال محمد انور ارغنديوال د عدليې وزير.
- ډاكټر غلام حيدر داور د ماليې وزير.
- حميدالله عنایت سراج د پوهنې وزير.
- پوهنوال محمد عارف غوثي د سوداگرۍ وزير.
- خوازك زلمی د فوايد عامې وزير.
- محمد ابراهيم عباسي د اطلاعاتو او كولتور وزير.
- انجينر نصرت الله ملكيار د مخابراتو وزير.
- پوهاند ډاكټر ابراهيم مجيد سراج د عامې روغتيا وزير.
- انجينر محمد يعقوب لعلی د كانونو او صنايعو وزير.
- عبدالحكيم د زراعت وزير.
- پوهاند عبدالواحد سرايي د پلان وزير.
- مېرمن شفيقه ضيايي مشاوره وزيره.
- ډاكټر عبدالوكيل مشاور وزير.

د ډاکټر عبدالظاهر د صدارت په څوارلس میاشتني دوره کې (۱۳۵۰ د غبرگولي ۱۸ مه - ۱۳۵۱ ل. د ليندۍ ۱۴ = جون ۸ مه ۱۹۷۱ م -

سپتمبر ۱۴ مه ۱۹۷۲ م) افغانستان، په ځانگړي ډول د هېواد شمالي او سوېلي سيمې له سختې وچکالۍ او قحطۍ سره مخامخ شوې. وايي صدراعظم وکيلانو ته خوراکي مواد برابر کړل، چې ولسونو ته يې ورسوي؛ خو هغوی په لوړ قيمت وپلورل او خلکو ته يې ونه رسول.

د ده په دوره کې يوه بله ستونزه دا وه، چې د پوهنتون استادانو او محصلينو له حکومت څخه د نويو قوانينو د انفاذ غوښتنه کوله، چې دا ستونزه د صدراعظم اعتمادي له دوره عبدالظاهر ته راپاتې وه.

همدا رنگه ويل کېږي، چې د ده حکومت په اوسني اصطلاح عبوري حکومت ته ورته و، ځکه ډېر صلاحيتونه د صدارت د مرستيال ډاکټر عبدالصمد "حامد" او د بهرنيو چارو د وزير محمد موسی "شفیق" په لاس کې وو.

په ۱۳۳۱، ۱۳۳۳ او ۱۳۳۴ ل. کلونو کې يې د ژنيو او مکسيکو په غونډو کې د افغان پلاوي د رئيس په توگه گډون کړی دی. په ۱۳۳۵ ل. کې د افغاني روغتيايي پلاوي د رئيس په توگه پخواني شوروي اتحاد ته سفر کړی دی.

د وطن معماران

په ۱۳۴۰، ۱۳۴۲ او ۱۳۴۳ ل. کلونو کې د افغانستان د پارلماني پلاوي د رئیس په توګه پخواني شوروي اتحاد، د امریکا متحدو ایالتونو، بلغاریا، یوګوسلاویا او هند ته رسمي سفرونه کړي دي.

په ۱۳۳۶ ل. کې د محمد ظاهر خان له لوري "د سردار عالي نښان" ورکړی شوی دی.

ډاکټر عبدالظاهر یو مؤدب، خوش طبیعت او حاضر جوابه شخص و. وایي هغه مهال چې د ولسی جرګی رئیس و، صدارعظم ډاکټر یوسف له خپلې کابینې سره د شورا عمومي غونډې ته ورغی. په غونډه کې د پلخمری وکیل عبدالرشید خان چې د مارشال شاه ولي خان نږدې دوست و، د محمد داؤد خان د حکومت پر وزیرانو زیاتې نیوکې وکړې او غونډه کړکېچنه شوه. د شورا رئیس ډاکټر عبدالظاهر د شلو دقیقو لپاره تفریح ورکړه. د تفریح پر مهال د حاضرې کابینې یوه وزیر چې جنرال و، ډاکټر عبدالظاهر ته وویل:

((ډاکټر صاحب! ستاسې شورا ډېره بې نظمه ده))

هغه چې ظریف او حاضر جوابه شخص و، په جواب کې یې ورته

ووویل:

((بلی جنرال صاحب! په رښتیا چې هیڅ عسکري قشله داسې بې

نظمه نه وي))

ډاکټر عبدالظاهر سیاستمدار او له بدو بېزاره انسان و؛ خو د هغه

مهال پېښو دومره گنگس کړی و، چې د خپلې دورې په وروستیو کې یې

د لېونو غونډې خبرې کولې. کله چې یې خپله استعفا پاچا ته وړاندې

کړه، هغه سمدواړه ونه منله. یو ځل بیا یې د دسمبر په میاشت کې خپله

استعفا وړاندې کړه او پاچا ومنله. تر دې وروسته د خپلو اعصابو د

ارامولو لپاره بهر ته لاړ.

کَمُ مود خان د مدحې او ستاینې الفاظ لږ خولې ورتل، پوه شئ

چې د حماقت او لېونتوب پم ناروغی اخته یاست، خان هېر کړئ

او د نورو د ښو او صافو د خپلو لو پم هڅم کې شئ.

*** *** ***

*** *** ***

*** *** ***

ځانگړې کارنامې:

- ✓ مؤدب او حلیم شخص و، په بهر کې یې د افغانستان ښه استازولي کړې ده.
- ✓ د پرمختللی اساسي قانون په تدوین او تصویب کې یې ښه ونډه درلودلې ده.
- ✓ د چوکۍ او مقام پلوي شخص نه و، ځکه خو یې حالاتو ته په کتلو د صدارت له څوکۍ هم استعفا ورکړه.

که تاسې د عقیدې لږ مخې د انسانیت رښتیني خدمت تېر ملا و ترې او د حق غږ پور تېر کړئ، نو ستر خالق به مو د مکې د څو کمزورو پېر خبر د اسونو پېر پښو کې د قیصر او کسر امانی دل کړي او که لږ عقیدې سر لا تر او نه لرئ او دا کار مو وکړ، نو د مهاتما گاندي پېر خبر به مو میلیو نو نه انسانان پر اوږو گرځولو تېر تیار شي.

*** **

محمد موسی شفیق

محمد موسی شفیق د محمد ابراهیم کاموی زوی، د عبدالحمید اخندزاده لمسی له آره د ننگرهار ولایت د کامې ولسوالۍ د زرشوی اوسېدونکی دی؛ خو هغه مهال چې پلار یې په کابل کې دنده درلوده، د ۱۳۰۸ ل. د جوزا پر پنځمه د کابل په شهرآرا کې زېږېدلی دی.

د شفیق په تربیه کې لومړی د هغه د پلار مثبتو افکارو پر هغه تاثیر کړی دی. تر هغه وروسته د پښتو ځینو نومیالیو ادیبانو د هغه په تربیه کې برخه اخیستې ده. په دارالعلوم کې د هغه په فکر باندې د مولوي غلام نبي کاموي اثر د ځانگړې یادونې وړ دی. همدارنگه یې په مصر کې ښاغلي داوي هم مستقیمه روزنه کړې ده.

رسمي زده کړې يې لومړی د کامې او کابل په مکتبونو کې سرته رسولې دي او بيا د پلار په خوبه د ننگرهار په نجم المدارس کې شامل شوی دی. د بکلوریا معادل بریلیک يې د کابل له عربي دارالعلوم څخه تر لاسه کړی دی. بيا د څه وخت لپاره په شاهي دارالتحریر کې په دنده گومارل شوی او وروسته د پوهنې وزارت له خوا د نورو زده کړو لپاره مصر ته لېږل شوی دی. د لسانس بریلیک او هم يې په عدلي چارو کې د ماسترۍ بریلیک له مصر څخه تر لاسه کړي دي.

تر لسانس او ماسترۍ وروسته د نورو لوړو او ښو زده کړو لپاره امریکا ته لاړ او له (هارورډ Harvard) پوهنتون څخه يې په مقایسوي حقوقو کې د ماسترۍ ډیپلوم واخیست.

له امریکا څخه هېواد ته تر راستنېدو وروسته د عدليې وزارت د قوانینو د ادارې لوی مدیر وټاکل شو. د دې دندې تر څنګ يې په کابل پوهنتون کې د حقوقو او سیاسي علومو په پوهنځي کې د ځانګړو نړیوالو او مقایسوي حقوقو په تدریس هم پیل وکړ.

په قاهره، بېروت، خرطوم او اګرا کې يې د پاچا د سفیر په توګه دندې ترسره کړې دي.

د ډاکټر عبدالظاهر په کابینه کې د بهرنیو چارو وزیر و، خو د وزارت د دندې تر څنګ یې په کابل پوهنتون کې تدریس ته هم دوام ورکړ. په ۱۳۴۴ل. کې یې د "بین الدول خصوصي حقوق" تر سرلیک لاندې درسي کتاب ولیکه.

شفیق په ۱۳۳۸ل. د ادبیاتو پوهنځي د "ورمه" مجلې کتونکي غړی او قلمي همکار او په ۱۳۴۱ل. کې د حقوقو پوهنځي د "حقوق" مجلې د کتنپلاوي غړی او قلمي همکار و. د عدلیې وزارت د قوانینو د لوی مدیریت په وخت یې زیاتره لیکنې د قانوني او حقوقي مسایلو په ډګر کې کړي دي، چې په "نیاو" مجله او نورو خپرونو کې چاپ شوي او د نړیوالو حقوقي پرمختیاو او د هغو د مقایسوي اړخونو څرګندونه، څېړنه او څیړنه پکې شوې ده.

ارواښاد شفیق په دې توګه په هېواد کې د قانون جوړونې معاصر بهیر ته د موادو، مندرجاتو او لارو چارو مخه پرانیستې ده.

شفیق د عدلیې وزارت د قوانینو د عمومي مدیر په توګه د ماموریت په پیلولو سره د هېواد د قانون جوړونې په بهیر کې لوړ مقام خپل او د تقنین د رئیس په توګه یې دغه بهیر د وخت او عصر له نویو غوښتنو او مېتودونو سره برابر کړ.

شفیق د قوي استدلال او منطق څښتن او تر څنگ يې مؤدب شخص هم و، په دې اړه مير محمداامين فرهنگ وايي:

يوه بله ډېره مهمه مباحثه د قضا د مسألې په اړه وشوه او دلته ډېره په زړه پورې ده، هغه دا چې د پلار او زوی يعنې د ارواښاد محمد موسی شفیق او د هغه د پلار مولوي محمدابراهيم کاموي تر منځ ډېر سخته مباحثه وشوه. شفیق وکړی شول د پلرني درناوي په ساتلو سره، خپل پلار ته قناعت ورکړي چې ضرور نه ده، سل په سلو کې دې په هر قانون کې وويل شي چې له حنفي شريعت سره سم، بلکې همدا چې په اساسي قانون کې ويل شوي چې په افغانستان کې هيڅ قانون د حنفي شريعت پر خلاف نه شي رامنځ ته کېدای، همدا پوره ده او په هره ماده کې يې موږ بايد يادونه ونه کړو. په داسې حال کې چې مولوي کاموي ويل دا بايد په هره ماده کې راشي. دا د همدې لويې جرگې يو ډېر په زړه پورې بحث و.

هغه په يونان کې د حقوقپوهانو په نړيوال کنفرانس او په لاهور کې د مستشرقينو په کنفرانس کې په برخې اخيستو سره په نړيوال حقوقي غورځنگ کې د خپل هېواد استازيتوب وکړ. د ذروي وسلو نه لرونکو

د وطن معماران

هېوادونو کنفرانس د مشرتابه پر مهال يې په علمي ډگر کې د خپل هېواد شمله لوړه کړه.

د اساسي قانون تر انفاذ وروسته يې د بهرنيو چارو په وزارت کې د مشاور په توگه خپل سياسي فهم، بصيرت او وړتيا څرگنده کړه او په نړيواله کچه يې ځان ته د سياسي او ډيپلوماتيکو کړيو پام راوگرځاوه.

شفيق په "جارجتون" کې د ناپيلو هېوادونو د بهرنيو چارو د وزيرانو په کنفرانس کې د افغاني پلاوي د مشر په توگه پخپله وينا کې د ناپيلتوب غورځنگ د لوري په څرگندولو سره د ټولو پام ځانته راوگرځاوه. په جده کې د اسلامي هېوادونو د بهرنيو چارو د وزيرانو په غونډه کې يې اسلامي نړۍ ته د ورپېښو رېږو او گواښونو په اړه په زړه پورې وينا وکړه.

شفيق د ملگرو ملتونو د عمومي ټولني د اوه ويشتمې غونډې مشري پر غاړه درلوده او د درېيمې نړۍ هېوادونو د حقوقو په ننگه يې انقلابي وينا وکړه.

شفيق د ۱۳۵۱ل. کال د ليندۍ په ۱۶ = ۱۹۷۲م. د دسمبر ۷مه د ډاکټر عبدالظاهر تر استعفا وروسته د کابل راډيو له لارې د صدراعظم په توگه اعلان شو او خپله کابينه يې په دې ډول اعلان کړه:

محمد موسی شفیق صدراعظم.

ستر جنرال خان محمد د دفاع وزیر.

نعمت الله پژواک د کورنیو چارو وزیر.

نصرت الله ملکیار د مخابراتو وزیر.

محمد خان جلالر د فواید عامې وزیر.

غلام دستگیر عزیزی د کانونو او صنایعو وزیر.

عبدالواحد سرابی د پلان وزیر.

صباح الدین کشککي د اطلاعاتو او کولتور وزیر.

ډاکټر عبدالوکیل د زراعت وزیر.

محمد یاسین عظیم د پوهنې وزیر.

موسی شفیق تر بل هر صدراعظم له ملي شورا سره ښه اړیکي

درلودل، ان د شورا په ماڼۍ کې یې ځان ته دفتر جوړ او د پارلماني چارو

وزیر یې هم مقرر کړی و؛ خو موده یې لنډه وه، اوه میاشتې او لس

ورځې یې دوام وکړ.

فاطمې "گېلاني" چې د دې دورې پېښې څارلي او له پاچا سره یې د

شفیق او د هغه د حکومت په اړه خبرې کړي دي، په دې اړه وايي:

د وطن معماران

((ما له ظاهر شاه څخه پوښتنه وکړه، چې د شفيق توپير له نورو صدراعظمانو سره څه و؟ ويې ويل: داسې کسان وو لکه داؤدخان چې زياتره به يې سرې ته سرته رسېدلی کار وربڼوده، يا تر هغه وروسته داسې کسان وو، چې هيڅ نه راتلل او هيڅ وړاندیز يې نه درلود. بايد هغو ته ويل شوي وای چې څه لار شه دا او يا هغه کار وکړه. يعنې د صدراعظمۍ دنده ورته بايد ويل شوې وای. د دې لپاره چې د هماغه حرکت اجازه يې اخيستې وي، شفيق لومړنی صدراعظم و، چې را دمخه کېده، نظريه يې درلوده، نظريه يې مطرح کوله او بحث يې پرې کاوه. يعنې د يوه پاچا او صدراعظم تر منځ د لومړي ځل لپاره يوه همکاري رامنځ ته شوه)).

د موسی
شفيق د حکومت
سياست په داخل
کې د نظم راوستلو
او په بهر کې د
شوروي او لوېديځ
د اړيکو انډول

د وطن معماران

ساتلو ته متوجه و. د دې کار لپاره يې خپل پام د ايران او عربي هېوادونو د مرستو راجلبولو ته واړاوه.

محمد موسی شفيق له ايران سره د هلمند سيند د اوبو د وېش پر سر اختلاف ليرې کړ. په دې اړه يې په ۱۹۷۲م. کې د هلمند د اوبو د وېش په اړه د ايران له لومړي وزير امير عباس "هویدا" سره تړون لاسليک کړ. دا د شفيق د حکومت لپاره يو لوی بری و.

بناغلي شفيق د تېرې وچکالی د مصیبت يوه معقوله چاره و لیتوله، د زراعت وزير عبدالوکيل خان يې وگوماره، چې يو منظم پلان جوړ کړي. عبدالوکيل خان چې د پخو تجربو خاوند و، پلان يې په لږ وخت کې بڼه نتيجه ورکړه او د نورو اقتصادي فعاليتونو لپاره يې نړيوال بانک په دې قانع کړ، چې د افغانستان په شمال او شمال لوېديځ کې منظم خرڅايونه جوړ کړي، چې له دې مدرکه شاوخوا سل ميليونه ډالره د افغانانو جيونو ته ولوېدل.

همدا رنگه يې د افغانستان سبزيجاتو ته په بهر کې مارکېټ پيدا کړ. شفيق په خپلو چارو کې تر ډېره بريده بريالی و. له ايران سره يې د هلمند د اوبو مسأله په ډېر حساس پړاو کې پای ته ورسوله، غوښتل يې چې له پاکستان سره د پښتونستان مسأله هم ختمه کړي، خو دا وخت يې ونه

د وطن معماران

موند. که څه هم د هلمند سیند په اړه له ایران سره د تړون لاسلیک کولو له امله پر موسی شفیق ډېرې نیوکې دي؛ خو شفیق په نړیوالو سیاستونو او په ځانگړي ډول د سیمې پر ستونزو او سیاستونو پوه او ډېر ځیرک انسان و؛ نو ځکه خويې دغه لانجه په یوه داسې مناسب وخت کې پای ته ورسوله، چې افغانستان ته یې تر تاوانه گټه ډېره وه. په دې اړه ښاغلی ولسمل وايي:

((شفیق صاحب راته په ځواب کې وویل: هو! د افغان د مصادريو علت د هلمند اوبه دي، هغه څه چې زه وینم تاسو یې نه وینئ او ملت به یو وخت پوه شي، چې موږ له ایران سره د هلمند د اوبو لانجه ولې ختمه کړه؟ شفیق صاحب نور هم وضاحت وکړ او زیاته یې کړه: اسلام او وطن دواړه له خطر سره مخامخ دي، موږ غواړو چې ورو ورو د روسیې له جنجاله افغان ملت خلاص کړو))

د هلمند د اوبو پر سر له ایران سره د شخړې تر څنګ هغه مهال له پاکستان سره د پښتونستان مسأله هم په ډېر ستونزمن پړاو کې وه؛ نو د ډانګ او پړانګ تر منځ د خپل ملت گټه سنجول هم خورا مهم کار و. د هغه بهرنی سیاست ډېر مدبرانه او ژور و. د هغه د بريالي بهرني سياست یوه ښه بېلگه دا ده چې ایران پخوا هیڅکله د پښتونستان له مسألې سره

د وطن معماران

کومه لېوالتیا نه وه نبودلې؛ خو شفیق په بري سره د هغه هېواد صدراعظم عباس هویدا وهڅاوه؛ نو هغه افغانستان ته د خپل سفر پر مهال له کابل راډیو څخه د پښتونستان پر مسألي د افغانستان له دريځه خپل ملاتړ اعلان کړ.

شفیق په شخصي ژوندانه کې یو سینگارخوښی سړی و؛ خو هیڅکله یې خیانت ته لاس وراورد نه کړ. پوهاند ډاکټر مجاور احمد "زیار" په دې اړه وايي:

((دا چې شهید موسی شفیق له گردو بسارو سیاسي او علمي-فرهنگي ځانگړتیاو سره سره د سیمې او ان بنایي پر نړیواله کچ یو لوکس ترین سفیر، بهرنی وزیر او بیا صدراعظم و، د څلوېښتمو کلونو په وروستیو کې کله چې کابل ته د بهرني وزیر په توگه ورغوښتل کېده، د تشلاسی له امله یې له سفارته درې میاشتني پېشکي له ځان سره راواخیسته او بیا دې ته اړوت، چې خپل ځایناستی هماغومره مهال وځنډوي))

هغه ته دیانت او سپېڅلتیا میراثي ورپاتې وه، وايي چې محمدابراهیم کاموي د بلخ د مرافعې محکمې قاضي، چې بل ځای ته تبدیل شو، هلته چې ورسېد خلکو یې مخې ته د سامانونو د وړلو لپاره

د وطن معماران

څاروي را وستلي وو؛ خو چې کله د ده راوړونکی چکله موټر ودرېد او خلک ورغلل، چې سامانونه يې راکوز او په خپلو څارويو يې بار کړي، دی له خپلې مېرمن، يوې بستري او يوې امسا سره راکوز شو. په دې کار سره خلک هک پک پاتې شول. څوک چې د داسې پلار کره وزېږي؛ نو هر ورو بايد په هر ډول څوکۍ او دنده کې دینت او سپڅلتيا وساتي.

شفیق په مصر کې د افغانستان سفير و. په ۱۳۵۰ل = ۱۹۷۱ م. کې يې د ملگرو ملتونو په ۲۶مه غونډه کې د گډونوال افغاني پلاوي مشري پر غاړه درلوده. د ډاکټر محمد يوسف د صدارت په دوره کې د اساسي قانون د اوه کسيزې کمېټې غړی و. د شهيد ميوندوال د صدارت پر مهال (۱۳۴۳ل) د بهرنيو چارو مشاور وټاکل شو. د ډاکټر عبدالظاهر د صدارت پر مهال (۱۳۴۴ل) د بهرنيو چارو وزير وټاکل شو.

موسی شفیق په پښتو، دري، عربي، انگرېزي او تر ډېره بريده په فرانسوي هم پوهېده. د هغه ډېرې پښتو او فارسي مقالې او پښتو شعرونه د هېواد په اخبارونو او مجلو کې خپاره شوي دي. د طالب العلمۍ د وخت د مقالو زياته برخه يې ادبي وه؛ خو وروستنی مقالې يې زياتره د حقوقو او بين المللي جدي مباحثو په اړه دي.

شفیق یوازې سیاسي او علمي شخص نه و، هغه لیکوال او شاعر هم و.

زیار صاحب وايي چې شفیق په نوږونو کې هم برخه اخیستې ده: [پرمختیا (انکشاف) باورلیک (اعتمادنامه) باور رای (رای اعتماد)... خو یې د سروزیري پر هماغه لومړۍ ورځ ولسي جرگې ته په خپله وینا کې وکارول... داسې برېښېده چې د گوند نوم په توگه د افغان ملت نوم په ټولنواک ولسواک (سوسیال دیموکرات) رارونه هم د شفیق صاحب له نوږونو څخه وي]

ارواښاد موسی شفیق د دیموکراسۍ د لسيزې یا د افغانستان د شاهي نظام وروستی صدراعظم و. هغه د چنگاښ تر سپینې کودتا وروسته نیول او بندي شو؛ خو وروسته روښانه شوه چې هغه د محمد داؤد خان له خبرتیا او موافقې پرته نیول شوی و. په (۱۳۵۷) کال کې د غوايي تر کودتا وروسته یو ځل بیا نیول او بندي شو او د غوايي په (۲۳-۲۴) نېټه په شهادت ورسېد.

*** **

د ښو او بدو تر منځ تمیز پوهه ده، هغه وړتیا چې تاته د کمال او حکمت تاج پر سر کړي پوهه بلل کېږي.

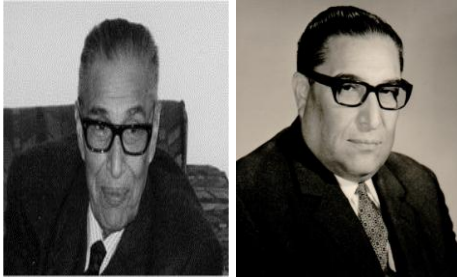

ځانگړې کارنامې:

- ✓ شفيق په نړيواله کچه د خپل هېواد د ښه استازيتوب ترڅنگ په حقوقي- ډيپلوماتيکو کړيو کې څرگند مقام تر لاسه کړی و.
- ✓ د سيمې او ان ښايي پر نړيواله کچه يو لوکس ترين سفیر، بهرنی وزير او صدراعظم و.
- ✓ موسی شفيق تر بل هر صدراعظم له شورا سره ښه اړيکي درلودل.
- ✓ ارواښاد شفيق په دې توگه په هېواد کې د قانون جوړونې معاصر بهير ته د موادو، مندرجاتو او لارو چارو مخه پرانيستې ده.
- ✓ شفيق لومړی صدراعظم و، چې مخکښ و، نظريه يې درلوده، نظريه يې مطرح کوله او بحث يې کاوه، يعنې د لومړي ځل لپاره د پاچا او صدراعظم تر منځ همکاري رامنځ ته شوه.
- ✓ د بېسوادۍ پر ضد د مبارزې لپاره يې د ملگرو ملتونو د اړوندو مؤسسو په مرسته د ملي ادارې بنسټ کېښود.

*** **

علي احمد پوپل

ډاکټر علي احمد خان پوپل د محمد مکرم خان زوی له آره د کندهار د کلچه آباد اوسېدونکی دی، چې کرز ته نږدې پروت دی. د هغه له نیکونو څخه ادريس خان له سلو سپرو سره د تېمورشاه په بدرگه کې کابل ته راغی او په کابل کې مېشت شو.

د علي احمد خان پوپل نیکه عبدالحمید خان د هغو ستونزو له امله چې له امير عبدالرحمن خان سره یې درلودې، له خپل زوی عبدالغفور خان سره پېښور ته جلاوطن او هلته مېشت شو. کله چې اميرحبيب الله خان پاچا شو، هغه ته اجازه ورکړی شوه چې بېرته راستون شي. پلار او زوی ته په لوگر کې ځمکه ورکړی شوه او په لوگر کې مېشت شول.

د ډاکټر علي احمد پلار محمد مکرم خان د لوگر ولایت د برکي برک

د وطن معماران

ولسوالۍ په برکي راجان کلي کې وزېږېده.

ډاکټر علي احمد پوپل هم په ۱۲۹۵ل = ۱۹۱۶م. کې په برکي راجان کې وزېږېده.

علي احمد پوپل د پنځه شپږو کالو په عمر کابل ته راغی او د سردارجان خان په کوڅه کې مېشت شو. علي احمد پوپل په نجات (اوسنۍ امانې) ښوونځي کې شامل شو. د دولسم ټولگي د عمومي اول نومره په توگه يې د المان بورس تر لاسه کړ او د لوړو زده کړو لپاره المان ته لاړ. هلته يې په جينا (Jena) پوهنتون کې کې د ښوونې او روزنې له څانگې په ۱۳۲۱ل = ۱۹۴۲م. کې د ډاکټرۍ ډيپلوم تر لاسه کړ.

هېواد ته تر راستنېدو وروسته لومړی د ښوونکي په توگه له (۱۳۲۱-۱۳۲۵ل = ۱۹۴۲-۱۹۴۶م) او بيا د نجات لېسې مدير مقرر شو؛ خو تر څنگ يې د پوهنې وزارت د روزنې د څانگې آمریت هم پر غاړه درلود. په ۱۳۲۶ل = ۱۹۴۷م. کې د عالي دارالمعلمين مدير او په ۱۳۳۰ل = ۱۹۵۱م. کې د تدریساتو رئیس شو.

خو کاله په پوهنې وزارت کې معین و او په ۱۳۳۷ل = ۱۹۵۸م. کې د محمد داؤد خان په کابينه کې د پوهنې وزير شو.

د يوې لنډې مودې لپاره يې د محمد يوسف خان په کابينه کې د پوهنې د وزير او د صدارت د دويم مرستيال په توگه دنده ترسره کړه. په ۱۳۴۳ل = ۱۹۶۴م. کې په المان کې د افغانستان سفير شو. په المان او ترکيه کې تر سفارتونو وروسته په ۱۳۴۶ل = ۱۹۶۷م. کې بېرته هېواد ته راستون شو او د نوراحمد اعتمادي په کابينه کې يې د پوهنې د وزير او د صدارت د لومړي مرستيال په توگه دنده ترسره کړه.

په ۱۳۴۸ل = ۱۹۶۹م. کې د افغانستان د سفير په توگه پاکستان ته لاړ. ډاکټر علي احمد خان پوپل په ۱۳۵۳ل = ۱۹۷۴م. کې جاپان ته د افغانستان د سفير په توگه ولېږل شو. بيا د جمهوريت په دوره کې له ۱۳۵۵ل = ۱۹۷۶م. د غوايي تر کودتا پورې په مسکو کې د افغانستان سفير و.

تر کودتا وروسته په کور کېناست او تر ۱۳۷۳ل = ۱۹۹۴م. کال پورې د کابل په څلورمه کارته کې په خپل کور کې اوسېده؛ خو په دغه کال کې اړ شو، نو له هېواده ووت او د پاکستان له لارې المان ته لاړ. ارواښاد پوپل په اړه د افغانستان نوميالی علمي او سياسي شخصيت انورالحق "احدي" وايي:

((مور پرې له ورايه مين وو، ځکه هغه مهال په افغانستان کې څو محدود شخصيتونه وو، چې هېواد ته يې خدمت کاوه. ډاکټر صاحب

علي احمد پوپل، محمد داؤد خان، محمد ظاهر خان، ملکه حميرا

پوپل هم معارف ته زيات خدمت كړې دي. په كابل كې يې د قبايلي پښتنو لپاره د خوشال خان او رحمن بابا لېسې جوړې كړې. هغوی پاک خلک وو، که څه هم پر پښتو ښه نه شو گړېدای او مور به ورسره په دري خبرې کولې؛ خو له خپلې ژبې سره يې مينه درلوده، له خپل دين او هېواد سره يې مينه درلوده. كشران او ځوانان به يې تل د ملت او هېواد خدمت ته هڅول.

په المان كې مې د طالبانو تر دورې دمخه ارواښاد پوپل وليده، هغه د خپل هېواد او ملت په اړه ډېر اندېښمن و، ويل چې دا هېواد او ملت به

وژغورل شي او كه څنگه؟! او كه وژغورل شي نو هويت به يې څنگه وي؟

ډاکټر انور الحق الحق "احدي" او څېړنوال زاهد "مشواني"

د هغو په وخت کې تخصص او مسلک ته ډېر اهميت ورکول کېده، علم او حکومتوالي يې په رښتيني توگه پالل، نه د اوس په څېر چې سړی يې د تخصص او شايسته سالاری په چيغو هم شرمېږي. اوس خو چيغې وهي چې تخصص راولو، نه پوهېږم شايسته سالاري به وي که څنگه! اصل کې داسې بې مسلکه خلکو ته وظيفه ورکول کېږي، سړی

د وطن معماران

شرمېږي، څنگه دعوه د دې کوي، چې موږ مسلکي حکومت جوړوو. د خدای لپاره د خلکو په سترگو کې خو مه ورننوځئ.

په هغه وخت (۱۹۶۸م) کې یو امریکایي لیکوال سمویل هانتینگټن Samuel p. Huntington په خپل مشهور کتاب "د مدنیتونو تصادم The clash of civilization" کې د افغانستان په اړه لیکلي وو:

په افغانستان کې شایسته سالاري دومره مخکې ده، چې کابینه زیاتره متخصصه او ان ډاکټران دي.

په بنوونځیو کې اول نومره گانو ته ځکه درناوی کېده، چې هغه مهال به په حکومت کې د اهلیت له مخې دنده ورکول کېده؛ نو خلک پوهېدل چې دا کسان به د حکومت لور او مهم کسان وي. ما چې بورس واخیست، هیڅ واسطه مې نه درلوده، په امتحان کې کامیاب شوم او لوړو زده کړو ته بهر ته لاړم))

ډاکټر پوپل د ۱۳۸۳ل. د لیندۍ ۳مه = ۲۰۰۴م/۱۱/۲۲ د المان په ایسن ښار کښي کې د ارواحو څښتن ته خپل روح وسپاره او بیا د کابل په شهدای صالحین کې خاورو ته وسپارل شو.

*** **

محمد داؤد خان، علي احمد پوپل او شاهه شمس الدين مجروح

ډاکټر علي احمد پوپل د وزارت له اراکينو سره د غونډې په حال کې

ځانگړې کارنامې:

✓ ډاکټر علي احمد پوپل په هېواد او ملت زهير شخصيت و.

✓ د هغه مهال امکاناتو او شرايطو ته په کتنې د هېواد پوهنې ته يې

ډېر خدمتونه ترسره کړي دي.

✓ د بېوزلو او ليرې پرتو قبایلو لپاره يې په مرکز کې د خوشال خان

او رحمان بابا لېسې جوړې کړې دي.

✓ د هغه په دوره کې، په بهر کې د زده کړو چانس يوازې د وړتيا او

پوهې له مخې ورکول کېده.

که په افغاني ټولنه کې د ډاکټر "ناکامورا" غونډې زیارکښ او انسانپال اشخاص

پیدا شي، د گمبيري غونډې سوزنډې دښتې به هم سمسور پارکونه شي.

شمس الدین مجروح

سید شمس الدین مجروح د سید حضرت شاه زوی په
(۱۲۸۳ل=۱۹۰۴م=۱۳۲۳س) کال د کونړ ولایت د اسمار په شینکوپک
کې زېږدلی دی. په درې کلنۍ کې له پلرنۍ لورپینې محروم شو؛ خو د
مور تر روزنې لاندې وپالل شو، چې یوه باسواده مېرمن وه.
بناغلي مجروح تر زده کړو وروسته له خپل ذوق، تفکر او مطالعاتو
زیاته گټه اخیستې ده. له مطالعې، په ځانگړي ډول له روحیاتو او فلسفې
سره یې زیاته مینه درلوده. د همدغې مینې له امله په زیاترو ادبي، ټولنیزو،
فلسفي او مذهبي پېچلو مسایلو کې د ښو معلوماتو څښتن و.
دري، عربي او انگلیسي ژبې یې زده وې. له اردو څخه یې هم گټه
اخیستلای شوه. ازاد طبیعته سړی و، په حق ویلو کې یې د چا پروا نه

د وطن معماران

ساتله، استدلالی بحثونه یې خوښول او ادبي مجلسونه یې ښه تودولای شول.

د ارواښاد مجروح رسمي ماموریتونه دا وو:

په ۱۳۱۳ل. کې د مشرانو جرگې غړی و.

په ۱۳۱۷ل. کې د افغان ملي بانک د تفتیش عمومي رئیس او د

حکومت استازی و.

په ۱۳۱۷ل. کال کې د قند جوړولو د فابریکو او د پترولو د شرکت

رئیس و.

د ۱۳۲۸ل. په لړم کې د قبایلو د مستقل ریاست کفیل شو.

په ۱۳۲۹ل. کې د قبایلو مستقل رئیس شو.

په ۱۳۴۲ل. کې د ډاکټر یوسف په کابینه کې د عدلیې وزیر و.

په ۱۳۴۴ل. کال کې د صدارت مرستیال و.

په ۱۳۴۶ل. کال کې په مصر کې د افغانستان لوی سفیر.

د ډاکټر یوسف په صدارت کې د اساسي قانون د تسوید د اوه

کسیزې کمېټې رئیس هم و. د دې قانون پر بنسټ مشروطه شاهي نظام

رامنځ ته شو.

د دې دورې روڼاندو ټولو د مشروطيت خبره کوله او په يوې ليکې پورې يې اړه درلوده؛ خو يوازې افراط او تفريط يو له بله جلا کول. په دوی کې منځلاري روڼاندي د آرام انقلاب غوښتونکي وو، چې بايد له بره د دولت په مرسته عملي شوی وای. دې موخې ته د رسېدو لپاره د "ملي کلوپ" په نامه د دولتي گوند بنسټ کېښودل شو، چې مشري يې سمش الدين مجروح و.

شمس الدين مجروح چې له ۱۳۴۲-۱۳۴۴ل. پورې د اساسي قانون د کمېټې رئيس او د صدارت مرستيال و، وايي: د اساسي قانون کمېټې غوښتل چې د گوندونو قانون له اساسي قانون سره هم مهاله د هماغه ۱۳۴۳ل. کال په لويه جرگه کې تصويب شي؛ خو پاچا له دې وړانديز سره موافقه ونه کړه.

د دې اساسي قانون په مسوده کې راغلي وو، چې بايد د شورا قدرت او صلاحيت معلوم وي. د صدراعظم مسووليت د شورا پر وړاندې معلوم وي، يعنې صدراعظم بايد د اعتماد رايه واخلي، پاچاهي او حکومت دې بېل شي. په هېواد کې نورې تشې هم شته نو بايد قوانين راغونډ او اساسي قانون وړاندې شي، که خلکو ومانه تر هغه وروسته دې اصلاحات پيل شي.

په دې قانون کې راغلي وو، چې صدراعظم به له پاچاهي کورنۍ
څخه نه وي. ارواښاد مجروح بيا د مشرانو جرگې انتصابي غړی شو او په
پای کې په ۱۳۵۲ل. کال کې متقاعد شو. ارواښاد مجروح يو ملي
شخصیت و. پر نړيوالو سياستونو، پرمختگونو او نيتونو پوه انسان و؛
ځکه خو په يوه شعر کې خپل ملت ته داسې مخاطب شوی دی:

له مغربه د تهذيب ختلی لمردی
ای واعظه ورته وگوره محشر دی
بس کره بس کره دریا خبرې نورې
کوم يې خوند کومی مزه کوم يې اثر دی
که پام وکړې په دنیا کې هرڅه نور دي
نوی وعظ نوې گناه نوی ممبر دی
ته چې پروت په دې درانه خوب يې پښتونه
نه پوهېږم چې به څه شي خدای خبر دی
د سـیـالانو قافلـه درځنـې لاره
ستا په مخ کې لا هغه شانی گود خردی
له هوا به دې غلیم په غازو وژني
تا ترلی خپلې ملا پورې لا سپر دی

نور ژوندون د ټوکونه دی ځان بیدار کړه
نن سبا دې خونه وړانه کار اېتر دی
زر د علم زغری و اغونډه پښتونه
که نه توره د دښمن ده او ستا سر دی
آخر کومه نیمگړتیا دا ستا ووايم
کوم دې مال، کومه هستي، کوم دې هنر دی
جهالت په تاڅه کړي ورته گوره
که خواري ده که ذلت دی، ستا پرې سر دی
ته چې لاس تر زني ناست يې څه به واخلي
مزد نصیب خو همپشه د کارېگر دی
ستا اولاد به سبا څه رېبي کم بخته
تا خو کړی ورته نن د غنو کر دی
د غفلت په خوب ویده دي ټول له مخې
که څوک خان که څوک ملک که څوک افسر دی
د زړو يې تعصب دین او آيين دی
د زلمو يې د مغرب تقلید هنر دی
که دا حال او دا احوال د پښتنو وي
نن سبا د دښمنانو لوی اختر دی

د وطن معماران

مجروح په ټولنه کې پریوه سیاسي شخص سر بېره دیوه شاعر او لیکوال په توګه هم پېژندل کېده، دا آثار یې افغاني ټولنې ته راپرېښي دي: یاد فریاد، منتخب اشعار، په نظم د عمر خیام د رباعیاتو پښتو مجموعه، پرېشانه خوب.

ارواښاد مجروح د ۱۳۸۱ل. کال د غبرګولي پر ۲۸ مه د امریکا په متحده ایالتونو کې ومړ، جسد یې هېواد ته راوړل او د کونړ د اسمار په شینکورک کلي کې خاورو ته وسپارل شو.

مشوانی، روهیال، ارواښاد عبدالمجید بابی، ډاکټر طارق رشاد، سید هېواد، ارواښاد عبدالقدیم پتیا او ظاهر حسن شینواری د ارواښاد مجروح روح ته د دعا په حال کې.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د مشروطه شاهي نظام لپاره د اساسي قانون د کمېسيون مشري کول.
- ✓ په بېلابېلو وختونو کې د اساسي قانون او نورو قوانينو په تسويد، تدقيق او تصويب کې فعاله ونډه اخيستل.
- ✓ ملي گټو ته ملتزم و، هغه پوهېده چې جنگونه او گډوډۍ بدمرغۍ زېږوي، ځکه خويي د آرام انقلاب غوښتنه کوله.
- ✓ په جهادي دوره کې د ملت د حقې مبارزې ملاتړ کول.

د پکتيا د عامې روغتيا رياست ودانې، چې د فيض محمد خان په دوره کې جوړه شوې ده.

عبدالمجید زابلی

عبدالمجید زابلی په ۱۲۷۱ ل = د ۱۸۹۶ م. اگست کې په هرات کې زېږېدلی دی؛ خو له آره د زابل تره کی دی. زابلی لومړنی زده کړې په هرات کې وکړې او بیا د لوړو زده کړو لپاره تاشکند ته لاړ.

د افغانستان لومړنی بانک، چې په کابل کې جوړ شوی دی

د وطن معماران

زابلی د افغانستان د بانکي سیستم د مؤسس په نامه پیژندل کېږي. زابلی د افغانستان د لومړني بانک "افغان ملي بانک" بنسټگر دی. په ۱۳۱۲ = ۱۹۳۴ م. کې یې د ۳۵ میلیونو افغانیو په پانګې د افغان ملي بانک په تاسیسولو سره هېوادوالو ته د بانکوالۍ نظام وروپېژانده.

شپږ کاله وروسته یعنې په ۱۳۱۸ = ۱۹۳۹ م. کې یې د هېواد د مرکزي بانک په توګه "د افغانستان بانک" تاسیسولو ته لاس وراوړد کړ او د

د افغانستان دویم بانک، چې په کابل کې جوړ شوی دی

دولت پانګه یې هغه بانک ته ولېږدوله.

هغه تر ۱۶ زیاتو اقتصادي بنسټونو په تاسیسولو سره د ملي اقتصاد په پراختیا او غوړېدا کې مهم رول ولوباوه او له دې لارې یې د هېواد اقتصاد پیاوړی کړ.

زابلې له (۱۳۱۵ - ۱۳۲۹ل = ۱۹۳۶ - ۱۹۴۰م) کال پورې د افغانستان د ملي اقتصاد وزيرو.

زابلې افغانستان ته فابريکې راوړې او ويې درولې، چې په پايله کې افغانستان ملي بانک پراختيا ومونده. افغان ملي بانک تر ۱۳۶۹ل = ۱۹۹۰م. پورې په کابل کې اوه خانگې او په نورو ولايتونو کې ۱۵ خانگې درلودې. همدا رنگه يې د پاکستان په کراچۍ، د جرمني په هامبورگ، د انگلستان په انگلينډ او د امريکا په نيويارک کې هم دفترونه درلودل.

هغه په ۱۳۰۱ل. کې د خپل وارداتي او صادراتي شرکت مرکزيت له هرات څخه تاشکند او مسکو ته ولېږداوه. په ۱۳۰۹ل. کې يې سوداگريز سهامي شرکت جوړ کړ.

زابلې په پوره ځيرکۍ او هېوادپالنې سره د هېواد د ملي اقتصاد په غورېدا کې مهم او رغنده رول ولوباوه. هغه او يو شمېر نورو منځلارو روڼاندو ځوانانو داسې انگېرله چې يوازې منځۍ پور بايد په افغانستان کې زيات او پياوړې شي، چې وکړي شي اداري او اقتصادي واک په لاس کې واخلي او په دې ډول هېواد د پرمختگ په لور روان کړي.

زابلې د ۱۹۷۰م کال په جون - جولای = ۱۳۴۹ل. کې له "کاروان" ورځپاڼې سره د يو لړ مرکو په ترڅ کې په افغانستان کې د

د وطن معماران

پلانگډاری- معقولیت تر پوښتنې لاندې راوست. هغه دلیل وړاندې کاوه چې په افغانستان کې پلانگډاری- تر اوسه هېواد یوازې د بهرنیو پوړونو تر درانه پټې لاندې کړی دی. هغه په دې باور و، چې یوازې په هغه څه چې د اقتصادي زیربناو په نامه نومول شوي دي، د ډېرې او درنې پانگوني پرځای غوره او عملي دا وه، چې افغانستان پر تولیدي پروژو د زراعت، کانو او صنایعو په ډگر کې کار کړی وای، بیا د هغو له عوایدو څخه شونې وه، چې په عین حال کې د هېواد د اقتصادي زیربناو وضع ښه کړی شي. هغه ویلي وو، چې حکومت د هېواد د ښېگڼې لپاره له خصوصي پانگونو څخه د ښې گټې اخیستنې ځواک نه دی تر لاسه کړی او خصوصي پانگې زیاتره په ناگتورو ډگرونو کې لگول شوې دي.

دې څرگندونو محمد داؤد خان وقهراوه، ځکه زابلی د افغانستان په اقتصادي پلانگډاری- کې د محمد داؤد خان معقولیت او پوهه تر پوښتنې لاندې راوستې وه.

زابلی هغه مهال له هېواده ووت، چې دربار ورته په قهر شو، هغه بیا په امریکا کې استوگنه غوره کړه او تر مرگه همالته واوسېده.

پر زابلي ځوان نسل ډېر گران و، هغه په بېلابېلو مسلکونو کې د ځوان نسل د روزنې ملاتړ کاوه او په دې برخه کې یې خپله شخصي

د وطن معماران

شتمني هم لگوله. له هغه څخه هم په هېواد او هم په بهر کې هېښنده پانگه پاتې ده، چې د هغه د وصيت له مخې يې ځينې شتمنۍ په دولت پورې اړه لري.

د زابلي د يوه معتمد کس له لوري هغه مهال چې د طالبانو يو اته کسيز پلاوی امریکا ته تللی و، دا وصيتپاڼه د اطلاعاتو او کولتور وزارت معين عبدالرحمن هوتک ته سپارل شوې وه:

...

ب: د هر کال په پای کې هغه پيسې چې د ترست فنډ له خالصې گټې څخه تر لاسه کېږي ۲۰ شل سلنه يې د ترست فنډ د پانگې د پراخوالي لپاره په بانک کې اېښودل کېږي او د خالصې گټې ۸۰ اتيا سلنه يې د بانک د کمپشن تر لگښتونو وروسته د کابل پوهنتون حساب ته لېږدي. کابل پوهنتون بايد هغه کلني عايدات چې په هغه پورې اړه پيدا کوي، په دې ډول ولگوي:

د ترست يو پلاوی دې وټاکل شي، چې لاندې کسان پکې غړيتوب ولري؛

زما له کورنۍ څخه دې يو کس چې افغانستان ته راستون شوی وي، يو کس د ډاکټر بشير زکريا له کورنۍ، يو کس د عارف غوثي له کورنۍ.

د وطن معماران

او درې کسه د کابل پوهنتون له استادانو څخه، چې د کابل پوهنتون د استادانو د رایو په اکثریت ټاکل شوي وي، د کابل پوهنتون له رئیس سره په ګډه د ترسټ فنډ د اتیا سلنه عوایدو اداره پر غاړه واخلي، چې د هېواد د پوهنې ودې ته ځانګړې شوي دي.

د ترسټ فنډ مقاصد ملي وو؛ نو له همدې امله له دې وصیتپانې سره سم یې عواید هم په افغانستان کې د پوهنې ودې ته ځانګړې شوي دي، چې باید په لاندې ډول ولګول شي:

۱- په لومړي پړاو کې باید د ترسټ فنډ د اتیا سلنه عوایدو له مدرکه چې تر خپلواکۍ وروسته افغانستان ته لېږدېږي، د هغو شاګردانو لپاره یوه لیلیه جوړه شي، چې د ولایتونو له لېسو څخه کابل ته د لوړو زده کړو په موخه راځي.

۲- په دې لیلیه کې د شاملېدونکو مستحقو شاګردانو د خوړو لګښت د ترسټ فنډ له کلني عاید څخه اجرا کېږي.

۳- د لیلیې د ودانۍ د ساتنې او څارنې لګښتونه هم له دې مدرکه ورکول کېږي.

۴- هر کال د کلني بودجې په حدودو کې د ولایتونو د لېسو یو شمېر فارغان په دې لیلیه کې منل کېږي، چې د لوړو زده کړو هیله ولري او

لاندېني شرايط پوره كړي: له ۱۲ ټولگي په لومړۍ درجه فارغ او د كانكور په ازموينه كې بريالی پېژندل شوی وي. له يوې بېوزلې كورنۍ څخه وي.

د داسې ډول شاگردانو څانگه هم بايد د هغو له وړتيا او هيلې سره سمه وټاكل شي.

۵- له پاتې پيسو (د ليلې د لگښتونو تر پوره كېدو وروسته) دې د ترست فنډ د كلنيو عوايدو په بودجه كې په بهر كې د لوړو زده كړو د چانس لپاره په لاندې ډول گټه واخيستل شي:

الف - يو شمېر شاگردان چې له خپلو اړوندو پوهنځيو څخه په لومړۍ درجه د ساينس، ټكنالوژۍ، ملي اقتصاد، پوهنې، زراعت او حفظ الصحې په څانگو فارغ التحصيل شوي وي او پوهنتون وغواړي، چې هغوی په نوموړو څانگو كې د ښوونكي په توگه وروزي او بهر ته يې د لا لوړو زده كړو لپاره ولېږي، د هغو لگښتونه دې د همدې ترست فنډ له كلنيو عوايد څخه تمويل شي. په دې شرط چې غيركمونستي هېوادونو يعنې امريكا، لوېديځې اروپا، جاپان او نورو ته ولېږل شي.

ب- هغه كسان چې له دې مدرکه د هغو د زده كړو لگښتونه په بهر كې وركول كېږي، بايد ضمانت وركړي، چې په بهر كې د زده كړو له تر

د وطن معماران

سره کولو وروسته هېواد ته راستنېږي او د کابل پوهنتون له اړتيا سره سم ۱۴ کاله تدريس کوي. په دې صورت کې د خدمت په لومړيو ۱۲ کلونو کې پر هغه ټاکلي معاش سربېره چې له اړوندې ادارې څخه يې اخلي، هره مياشت دې زر افغانۍ د ترسټ فنډ د عوايدو له مدرکه هم ورکړل شي. په هغه صورت کې چې دا ډول شاگردان له بهر څخه بېرته راستانه نه شي، ضامن يې بايد د تگ راتگ او هلته د زده کړو لگښتونه بېرته ترسټ فنډ ته ورکړي.

زابلي د ۱۳۷۷ په لړم = د ۱۹۹۸ م. کال په نومبر کې يې له دې نړۍ څخه سترگې پټې کړي دي.

د فکر ژورو تم کښتم کېدل او د تعقل له چينې د زمزمو
 د ايستلو تم تفکر وايي. تفکر دانم دی چې اروا دې د سوچ له
 قافلې سره ملتياو کړي او د اندېښنو نړۍ تم دې يوسي.

*** *** ***
 *** *** ***

ځانگړې کارنامې:

- ✓ زابلی یو ملي شخصیت و، ځکه خو یې خپله شتمني ملي گټو ته وقف کړه.
- ✓ په افغانستان کې د بانکدارۍ پلار گڼل کېږي او رښتیا هم داده چې په دې ډگر کې یې نه هېرېدونکي کار کړي دی.
- ✓ زابلي تر ۱۶ د زیاتو اقتصادي بنسټونو په تاسیسولو سره د ملي اقتصاد په غوړېدا کې مهم رول ولوباوه.
- ✓ د هېواد د صنعتي کېدو د لومړي بنسټ په کېښودو کې یې لاس درلود.

عبدالملك عبدالرحيمزى

عبدالملك د عبدالرحيم خان زوى پر ۱۲۹۳ل = ۱۹۱۴م. كال د لوگر ولايت د محمدآغې ولسوالۍ په گومران كلي كې زېږېدلى دى. عبدالرحيمزى په ملك خان هم مشهور و.

عبدالرحيمزى وروسته له هغه چې لومړنۍ زده كړې يې په خپل هېواد كې پاى ته ورسولې، د لوړو زده كړو لپاره تركيې هېواد ته ولېږل شو. هلته يې د حربي لوژستېك په مسلك كې د هغه هېواد په حربي اكادمۍ كې زده كړې بشپړې كړې دي. د امريكا له متحده ايالتونو څخه يې د عامه ادارې په څانگه كې د لېډرشپ ډپلوم تر لاسه كړى دى. د زده كړو تر بشپړولو او خپل هېواد ته تر راستنېدو وروسته يو وخت د دفاع وزارت د لوازماتو مرستيال او بيا رئيس و ټاكل شو.

عبدالرحيمزي د جگړنۍ او ډگرمنۍ رتبې په محاربوي خدمتونو تر لاسه کړي دي. د محمد داؤد خان د دفاع وزارت په دوره کې عبدالرحيمزي د پوځ د لوژستیک رئیس و.

په ۱۳۲۳ل. کې د مرکزي قواو د پلټنې رئیس و.

په ۱۳۲۵ل. د ملي دفاع وزارت د پلټنې رئیس و.

په ۱۳۳۰ل. کې د عمومي لوازماتو (لوژستیک) رئیس و.

د ۱۳۳۲ل. کال له وړې د ماليې وزارت کفيل و.

د ۱۳۳۲ل. له لړم د ماليې وزارت پرکفالت سرپېره د ملي اقتصاد

وزارت کفالت هم ورپه غاړه شو.

د بڼې وړتيا نبودنې له امله د کفالت له پړاوه تېر او د ۱۳۳۴ل. په

سلواغې = ۱۹۵۵م. کې د ډگروالۍ په رتبه د محمد داؤد خان په کابينه

کې د ماليې وزير وټاکل شو.

عبدالرحيمزي ډېر هوښيار، عالم، ځواکمن او صدراعظم ته نږدې

سړی و. وروسته له هغه چې ډاکټر عبدالرؤف حيدر د اقتصاد وزارت له

چوکۍ استعفا ورکړه، عبدالرحيمزي د هغه وزارت سرپرستي هم کوله.

د پنځه کلن اقتصادي پلان په برابرولو پسې يو ځل بيا د تمويل د

سرچينو د نه شتون ستونزه رامنځ ته کېږي، ځکه يوازې د شوروي

د وطن معماران

امكاناتو ته لاسرسې د پلان د پلي كولو لپاره بسنه نه كوله، نو يوه له هغو شتمنو سرچينو څخه چې په كلونو كلونو ورته د پاچاهي دربار سترگې وراوښتې وې، د امريكا د مرستو جلبول وو. له همدې امله يو ځل بيا د عبدالرحيمزي تر مشرۍ لاندې يو پلاوى وټاكل شو او صدراعظم محمد داؤد خان د امريكا متحده ايالتونو ته د هغه د سفر په اړه عبدالرحيمزي ته داسې وويل:

((امريكايان زموږ پر تندي سره ستوري ويني، زما ترونه د هغه هېواد د مرستو پر راجلبولو بريالي نه شول، اوس ستا دنده ده، چې د امريكايانو قناعت تر لاسه كړې))

له امريكا څخه دغه پلاوى تش لاسونه راونه گرځېده، بلکې تر يوه بريده يې له ځان سره برى هم درلود. د ساري په ډول د ۱۳۳۶ل = ۱۹۵۷م. كال د جون په وروستيو كې د امريكا دولت د كابل پوهنتون د جوړولو لپاره يو ميلیون او شپږ سوه زره افغانۍ ځانگړې كړې او د افغانستان او امريكا ترمنځ د پنځه ميلیونه او اووه لکه پنځوس زره كلدارو پور موافقه وشوه. همدارنگه له ماليې وزارت سره يو ميلیون او يو سلو شپاړس زره امريكايي ډالره نوره مرسته هم وشوه.

ده په خپلو دوه لومړيو كاري كلونو كې د پخواني حكومت د بودجې حجم چې ۵۰۰ ميليونه افغانۍ وې، يو ميليارد او درې سوه ميليونو افغانيو ته پورته كړ. دا لومړی ځل و، چې هېواد له پرلپسې ۲۴ كلن بودجوي كسر څخه خلاص شو.

په ۱۳۳۶ل = ۱۹۵۷م. په دې تور چې د كوم بهرني هېواد (امريكا) په دسيسه يې غوښتل كودتا وكړي، زنداني شو او پر ځای يې د هرات د هغه مهال والي عبدالله ملكيار وټاكل شو.

عبدالرحيمزي ډېر كلونه په زندان كې تېر كړل. كله چې به هغه ته د وتلو اجازه ورکول کېده، هغه به نه منله او غوښتنه يې کوله چې جرم دې يې معلوم او د زنداني کېدو دليل دې يې څرگند شي. په پای کې د غوايي تر کودتا وروسته د ۱۳۵۷ل. د لړم په ۱۵ مه تر ۲۲ کاله زندان وروسته آزاد شو. د هغه خلاصون د دوستانو او پلويانو د ډېرې خوښۍ لامل وگرځېد، د هغه ليدلو او هرکلي ته خلک پرلپسې وروان وو. واکمن رژيم د هغه په کور کې دا گڼه گونډه او تگ راتگ ونه زغمه؛ نو بيا يې بندي کړ؛ خو څه موده وروسته تر ځينې شرايطو او قيوداتو لاندې ازاد شو.

عبدالرحيمزى سربره پر دې چې يو مسلکي نظامي افسر و، يو استاد او ليکوال هم و. په حربي پوهنتون کې يې د استادۍ وياړ درلود، چې د لوازماتو او لوژستیک په څانگه کې يې له ژباړنۍ پيل او تر استادۍ پورې پرمختگ کړی و.

کله چې په ۱۳۳۰ل. کې د لوازمو (د فوق لسانس معادل) پوهنځی تاسيس شو، د هغه څلور مهم مضامين (د سفر برۍ لوژستیک، عمومي بسیج و د پوځ بسیج، د اعاشې عالي نظريات او د قرارگاه مساعي) عبدالرحيمزي تدریسول.

د اداري چارو او لوازمو (اوسني لوژستیک) په اړه يې کتابونه، رسالې او زياتې مقالې ليکلې دي. نوموړي د سفر برۍ د چارو، اساسات او لوژستیک، د قراگاه مساعي، د ارکان حرب دندې، عمومي تکتیک، د پوځ مورال (معنويات) او ضد تانک په اړه ډېر شمېر مقالې کښلي، چې د پوځ په مجلې کې خپرې شوي دي.

عبدالرحيمزي په ماليې وزارت کې د خپل کار پر هماغه لومړي کال يوازې دا نه چې دا د بودجې کسر يې له منځه يوړ، بلکې نوموړي د لومړي ځل لپاره د دولت بودجې ته علمي بڼه ورکړه، قانوني متن، د بابونو والا جدولونه، فصلونه او مادې يې په مجلده بڼه چاپ او د

د وطن معماران

هېوادوالو او دولتي ادارو په واک کې ورکړل. په دې توګه د هېواد بودجه نوره له پاچاهي دايرې راووته او ملي، قانوني او ټوليزه بڼه يې غوره کړه.

په عصري بڼه د ارزاقو د رياست رامنځ ته کول او همدارنگه د کابل او پلخمرې د سېلوګانو طرح او جوړونه هم د دې وزير نوبت و.

د بغلان د پلخمرې سېلو

عبدالرحيمزي په لومړي اقتصادي پلان کې پر شته ښوونځيو سربېره د ۲۰۳ کليوالي، لومړنيو، منځنيو او ثانوي ښوونځيو لګښتونه او د کابل پوهنتون په چوکاټ کې د پنځه پوهنځيو پولي تخصیصات تضمین او تأمين کړل.

عبدالرحيمزي د پلان جوړونې هسته د پلان رياست په سويه د ملي اقتصاد وزارت په چوکاټ کې رامنځ ته کړه، چې د لومړي اقتصادي پلان

د وطن معماران

تر طرحې او تدوین وروسته، د ملي اقتصاد وزارت په درېو بېلابېلو وزارتونو ووېشل شو. په دې ډول چې د صنایعو ریاست د صنایعو پر وزارت بدل شو. د پلان او سوداګرۍ ریاستونه بیا هم د هغه د وړاندیز پر بنسټ د سوداګرۍ او پلان پر وزارتونو بدل شول.

عبدالرحیمزي د سرې میاشتي د مؤسس غړي په توګه دې مؤسسې ته له مالي پلوه عملي خپلواکي ورکړه، چې پخوا یې پانګه د ماليې وزارت تر ادارې لاندې وه. پر دې سربېره د دې مؤسسې ممکنه وسایلو، عایداتي سرچینو او تمویل ته یې پراختیا ورکړه.

عبدالرحیمزي د افغاني پلاوي د رئیس په توګه په دې پنځه و کنفرانسونو کې ګډون کړی دی:

ایکافي کنفرانس په ۱۳۳۳ل = ۱۹۵۴م. د جاپان په توکیو کې.

ایکافي کنفرانس په ۱۳۳۴ل = ۱۹۵۵م. د هند په بنگلور کې.

د ناپیلو هېوادونو د اقتصادي سازمان په لومړني کنفرانس ۱۳۳۴ل = ۱۹۵۵م. کې د اندونیزیا په باندونګ کې.

د نړیوال بانک کنفرانس ۱۹-۲۵ سنبله ۱۳۳۴ = ۱۲-۱۸ سپتمبر ۱۹۵۵م. د ترکیې په استانبول کې.

د نړیوال بانک کنفرانس ۱۳۳۴ل = ۱۹۵۶م. په نیویارک کې.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د پلټنې ریاست، د وسله پالۍ ډلبندي (اردونانس) او د افغان پوځ د لوازمو پوهنځي تاسیسو یې نوښتونه وو.
- ✓ د افغان پوځ د لوازمو او لوژستیک ټولې یې وضع او پلې کړې.
- ✓ په ۱۳۲۳ ل. کې د افغان پوځ د افرادو د اعاشې، کوپراتیف او عسکري کانتین ترویج وونکی او مؤسس دی.
- ✓ زندان یې مانه؛ خو بېځایه تور یې نه مانه؛ نو له زندانه ونه وت.
- ✓ افغاني سرې میاشتي ته یې خپلواکې ورکړه.
- ✓ بودجه کنترولول او د بودجې اوږد کسر له منځه وړل یې یو کارنامه ده.

په فزیکي ډول د ټولني د اساساتو جوړول اسان کار دی، خو په فکري ډول جوړول یې د ستونزو او کر او ورتو پان په مخ کې لري.

*** *** ***
 *** *** ***

عبدالله ملكيار

عبدالله ملكيار د برگد عبدالاحمد خان زوی او د عبدالملك خان لمسی دی، چې له همدې امله يې "ملكيار" كورنی نوم غوره كړی دی. ملكيار د (۱۹۰۹ م. كال د اپريل په ۱۶مه = ۱۲۸۸ ل) په غزني ښار كې زېږېدلی دی. لومړی يې په غزني او بيا يې د كابل په استقلال او امني لېسو كې زده كړې كړي دي.

تر دغو زده كړو وروسته له امان الله خان پاچا سره له هېواده ووت او هند ته لاړ. له هغه ځايه له سردار عنایت الله سره ايران ته لاړ. هلته يې د فرانكو پېرسان په مؤسسه كې نورې زده كړې وكړې. په ۱۳۱۱ ل. كې د هرات له لارې بېرته هېواد ته راستون شو او د نایب سالار عبدالرحيم خان كوهستاني له خوا يې تود هرکلی وشو. بيا د مشرانو ورونو د ليدلو لپاره كندهار او كابل ته لاړ. عبدالاحد خان په كندهار كې فرقه مشر او عسکري قوماندان او گل احمد خان په كابل كې و.

د ورونيو تر ليدو وروسته په كندهار كې و، چې د صدراعظم محمد هاشم خان له خوا كابل ته وروغوښتل او د صدارت د درېيمې شعبې د تحريراتو د مدير په توگه وگومارل شو. تر ۱۳۱۵ل. پورې په همدې دندې پاتې و.

ملكيار په ۱۳۱۶ل. كې په جرمني كې د بانک نماينده مقرر شو. په همدې كال يې له "خيريه" سره واده وكړ او له دې مېرمن سره جرمني ته لاړ. د دويم نړيوال جنگ تر پيل پورې په جرمني كې د بانک نماينده و. خرنګه چې د جنگ له امله د جرمني سوداگريز اړيكي له نورو هېوادونو سره پرې شول؛ نو ملكيار هم بېرته افغانستان ته راوگرځېد. تر راستنېدو وروسته د سوداگرۍ وزارت معين او د افغانستان بانک مرستيال وټاكل شو؛ خو شپږ مياشتې وروسته د هرات نايب الحكومه مقرر شو.

پر پښتو او دري سربېره يې په انگلېسي، جرمني او فرانسوي ژبو هم د اړتيا په اندازه خبرې او ليكنې كولای شوې.

برگد عبدالاحمدخان د اميرحبيب الله په دوره كې د برگد په رتبه "امين الوجوهات" و، چې ناښاتې عوايد لکه گمرک او نور راغونډول او د مستوفی الممالک په غيابت كې د هغه سرپرستي كول يې دنده وه. برگد عبدالاحمدخان په غزني كې په خپل كور كې ووژل شو.

عبدالله ملکيار دوه وروڼه درلودل: (گل احمدخان او عبدالاحدخان) چې دواړه تر هغه مشران وو. گل احمدخان ډېر وخت د مزار او لږ موده د هرات نایب الحکومه و. دا شخص هم د افغانستان له مدبرو او باکفایتو نایب الحکومه گانو څخه و. عبدالاحدخان د افغانستان د پوځ جنرال و، چې تر نایب سالاری رسېدلی و. په مشرقي کې یې د نایب الحکومه او عسکري قوماندان په توگه هم دنده ترسره کړې ده.

ملکيار درې خويندې درلودې: جيران چې د مشهور نایب سالار زلمي خان منگل خورزه وه. دويمه یې حميرا ملکيار وه، چې له صلاح الدين سلجوقي سره یې واده کړی و. درېيمه یې حبيبه ملکيار د هرات د مشهور فرقه مشر جنرال محمدقاسم خان شريف مېرمن ده، چې په کلفورنيا کې مېشته ده.

عبدالله ملکيار د هلمند ناوې د رئیس په توگه هم دنده ترسره کړې ده. دا هغه مهال و، چې پاکستان مالدار کوچیان د اباسیند شاوخوا ښېرازو ورشوگانو ته له ورتگه منع کړل او ژمی یې مجبوراً په افغانستان کې راغی. حکومت ملکيار د دې لپاره د هلمند ناوې رئیس مقرر کړ، چې د کوچیانو د څرخایونو غم وخورې او د هلمند او ارغنداب اوبه کنټرول کړي.

هغه له (۱۳۲۰ - ۱۳۲۸ ل = ۱۹۴۱ م - ۱۹۴۸ م) پورې د هرات نایب الحکومه و .

تر هغه وروسته یې ورور گل احمدخان په ۱۳۲۹ ل. کې د هرات نایب الحکومه شو؛ خو تر یو کال وروسته هغه لیرې او عبدالله خان ملکيار دویم ځل د هرات نایب الحکومه په توگه مقرر شو (له ۱۳۳۰ - ۱۳۳۳ ل = ۱۹۵۱ م - ۱۹۵۴ م پورې).

عبدالله ملکيار په ۱۳۳۹ ل = ۱۹۶۰ م. کې د مالیې وزیر شو. د هغه د وزارت په دوران کې پخواني شوروي اتحاد له افغانستان سره ۳۰۰ میلیونه ډالره اقتصادي مرسته وکړه. د هغه د وزارت په دوره کې د پخواني شوروي اتحاد متخصصینو د هېواد په شمال کې نفت هم کشف کړل. د هغه په دوره کې د سالنگ لوی واټ و غځېده او ختیځ یې د هېواد له شمال سره په داسې ډول ونښلاوه، چې لاره یې ۱۹۵ کیلومتره رالڼده شوه. همدا رنگه امریکا هم له افغانستان سره ۱۶ نیم میلیونه ډالره مرسته وکړه او ۵۰ میلیونه یې پور ورکړ.

د سالنگ تونل داخلي نما، چې ډمبر سرک په بشپړه توګه ويجاړ شوی دی
د ملکيار په دوره کې شوروي اتحاد د نغلو بند رغولو لپاره هم د دوه
سوه شل ميليونو او څلور سوه زرو (۲۲۰۴۰۰۰۰۰) ډالرو ژمنه وکړه.

په (۱۳۳۹-۱۳۴۰ل=۱۹۶۰-۱۹۶۱م) کې د افغانستان ولسي جرگې ۴۵۰ ميليونه افغانۍ بودجه تصويب كړه؛ خو ملكيار اعلان وكړ، چې له (۱۳۳۶-۱۳۴۰ل=۱۹۵۷-۱۹۶۱م) پورې د پنځه كلن پلان د پاتې كارونو د بشپړاوي لپاره به ۲۵۴ ميليونه افغانۍ زياتې هم وركړي.

عبدالله ملكيار د ډاكټر محمد يوسف د صدارت په دوره (۱۳۴۳ل) كې د صدارت لومړی مرستيال او د ماليې وزير، خو وروسته په لندن كې د افغانستان سفير شو.

عبدالله ملكيار په هغه پلاوي كې هم شامل و، چې د امريكا د جمهور رئيس "ايف كينيډي" او د هغه د مېرمنې په بلنه محمد ظاهر پاچا او ملکه "حميرا" امريكا ته لاړل. تر دې سفر وروسته عبدالله ملكيار له ۱۳۴۶-۱۳۵۶ل=۱۹۶۷-۱۹۷۷م. پورې په واشنگټن كې د افغانستان سفير و.

هغه له نبراسكا پوهنتون څخه په ۱۳۵۴ل=۱۹۷۵م. كال كې د حقوقو افتخاري ډاكټري واخيسته او له همدغه كال وروسته د تل لپاره په امريكا كې مېشت شو.

تر دويم نړيوال جنگ وروسته پنخواني پاچا محمد ظاهر، د امريكا متحده ايالتونو ته عبدالحسين "عزيز" د لومړني سفير په توگه ولېږه. په

د وطن معماران

مقابل کې "روزولت" د امریکا رئیس جمهور د امریکا د لومړني سفير په توګه "ويليام هارني بروک" د ۱۳۲۴ = ۱۹۴۵ م. کال د نومبر په ۴مه افغانستان ته راولېږه. عبدالحسين عزيز هغه تاريخي ودانۍ چې پخوا د امریکا د سترې محکمې وه، په دې هېواد کې د افغانستان د سفارت لپاره ګرو ونيوه، بيا عبدالله ملکيار د خپل سفارت په دوره کې دا ودانۍ د افغانستان د سفارت لپاره وپېرله.

ارواښاد عبدالله ملکيار په هرات کې ډېر اصلاحات راوستل، د ښاري پراختيا پلان يې پلي او هغه نقشه يې پراخه کړه چې غلام فاروق "عثمان" يې بنسټ ايښی و. تاريخي آبدات يې ترميم او له ويجاړېدنې وژغورل. د ځينو زيارتونو ودانۍ او د دولتي ادارو لپاره يې ډېرې ودانۍ جوړې کړې.

عبدالله ملکيار د هرات په مرکز او سيمو کې د دفترونو او ادارو لپاره ودانيو جوړولو ته کلکه پاملرنه وکړه او په خپله دوره کې يې دومره ودانۍ جوړې کړې، چې په تېر کې يې ساری نه و ليدل شوی؛ خو راوړوسته يې تر اوسه هم ساری ونه ليدل شو. وايي چې ملکيار په هرات کې ۹۲ ودانۍ جوړې کړي دي. د غور په دولتیار کې د پاخه هوتل ودانۍ، د بادغيس د رباط سنگي ودانۍ، د هرات ولايت پارک، پارک هوتل، د

د وطن معماران

هرات سینما، د تمثیل صحنه، شاهي باغ ته د خېرمه د بنوونځي ودانې، د عامه کتابتون ودانې، د عدلیې د محاکمو، څارنوالۍ، احصایې او نور لپاره ودانۍ، د انجیل، کرخ، اوبه، شهرک، سرچشمې، گذرې، تیوره، ادرسکن، گلران، تولک، قاس، جوند، بالامرغاب، پسابند، فرسی، چشت، ساغر، کشک کهنه، غورماچ، غوریانو او نورو د حکومتی ادارو لپاره ودانۍ، د غیرزن د لېسې او کرخ بنوونځي ودانۍ، د هریرود هوتل ودانې، د شینېنډ حکومتی ودانۍ، ملي باغ او نورې هغه رغاونیزې چارې دي، چې په ولس کې یې د ارواښاد عبدالله ملکیار نوم ژوندی ساتلی دی.

د هغه په دوره کې په هرات کې د عمراناتو شرکت جوړ شو. "رسا" صاحب د دوست محمد خان ایماق پخوانۍ او له کاره لوېدلې فابریکې سره له لینونو او نورو سامانونو وپېرلې او د برېښنا د لوی شرکت د رئیس غلام محمد فرهاد، عبدالمجید زابلي او د هرات د برېښنا شرکت د رئیس صلاح الدین سلجوقی په مرسته یې د هرات برېښنا له کابل سره یو ځای کړه او په پای کې د ملکیار په ځانگړې پاملرنې او پرلپسې هلوځلو دغه دوه پنځه سوه کیلوواټه فابریکې فعالې او هرات بیا روښانه شو.

د وطن معماران

عبدالله ملكيار د هلمند ناوې د پراختيا رياست پر مهال د هرات- كندهار په سر ك پراته پولونه لكه هاشمي، ادرسكن، شيندينې، جيجه، فراه رود، دلارام، هلمند او ارغنداب په لړ وخت كې په فني كسانو جوړ كړل. ډېر سركونه يې وغځول او د ښار شاوخوا او د سركونو پر غاړو يې ۳۲۰۰۰ ونې كښنولې.

ملكيار د يوه رښتني روڼاندي په توگه له علمي فرهنگي كړيو سره نږدې اړيكي درلودل او د هغو د پراختيا او پياوړتيا لپاره يې هراړخيزې هلې ځلې كولې. د هغه په دوره كې فرهنگ او هنر ډېره وده وكړه، هغه به شخصاً په غونډو او مشاعرو كې گډون كاوه او له عملي- فرهنگي كسانو سره يې د يوه همكار په توگه چلند كاوه.

هغه پوهنې ته هم خورا ستر خدمتونه وکړل، تر هغه د مخه په هرات کې بنځینه ښوونځی نه و، د هغه په هلوځلو بنځینه ښوونځی جوړ شو. د هغه په دویمه دوره کې دغه بنځینه ښوونځی چې "مهری هروي" یې نومولی و، لېسې ته لوړ شو. هغه د بنځینه و دغه ښوونځی شخصاً پاله او کلکه پاملرنه یې ورته درلوده. د هغه قدردانه او عالی فطرته مېرمن "انيسه" به هم دغه ښوونځی ته راتلله، په پروگرامونو کې به یې گډون کاوه او د یوې زړه سواندې مور په توگه به یې له بېوزلو نجونو سره د درسي وسايلو په برابرولو کې مرسته کوله. ان چې د هغو وېښتان به یې ورپاکول او مینځل، د هغو لباسونه به یې ورمنظمول او هغو ته به یې ښودل، چې په بېوزلی کې هم ځان پاک- سوتره ساتلای شو.

پرتله له مهمو جنایاتو چې حق العبدی، اختلاس او د دولت د مال د تلف کولو اړخ به یې درلود؛ ملکيار په نورو پېښو کې د دوسیو جوړولو پلوی نه و، یعنی په جزیي پېښو به یې دوسیې نه جوړولې.

د هغه تواضع، نېکې کړنې، نېک او مخلصانه نظریات او لوړه پاک نفسي د دې لامل شول، چې هغه د ولسونو په زړونو کې ځای خپل کړي او ټول ولس د هغه رښتینی همکار شي. د هغه په دغو کارنامو کې مخلصو هراتیانو هم ډېره ونډه درلودلې ده.

د وطن معماران

عبدالله ملکيار په ۱۳۸۱ ل = د ۲۰۰۲ م. د اگست په ۴ مه په ويرجينيا کې ومړ. د هغه تر مړينې وروسته هراتيانو غوښتل چې د هغه جسد دې هرات ته راوړل او هلته دې خاورو ته وسپارل شي؛ خو غزنيچيانو ادعا درلوده چې هغه دې په غزني کې خاورو ته وسپارل شي. د افغانستان حکومت بيا دا بڼه گټله چې په کابل کې خاورو ته وسپارل شي؛ خو د هغه کشرې يا ژوندۍ مېرمن انيسې په ويرجينيا کې خاورو ته د هغه د سپارلو پلوي وکړه. په پايله کې همالته په ويرجينيا کې خاورو ته وسپارل شو. انيسې له ملکيار سره شاوخوا ۶۲ کاله عمر تېر کړي دي. انيسه د معين السلطنه سردار عنايت الله خان لور ده.

د درونټې برېښنا بند

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د افغانستان په تاريخ کې يې د يوه نايب الحکومه په توگه د
رغاونې په ډگر تر ټولو زيات کار کړی دی.
- ✓ يو رښتيني، زړه سوانده او حقيال نائب الحکومه، سفير او وزير
و. د وزارت د دورې کارنامې يې هم نه هېرېدونکې دي.
- ✓ که په سفر کې يې له غازي امان الله خانه لاره بېله شوه، نو فکراً
په رښتيني ډول د غازي امان الله په لاره روان و او تر پای يې هغه
لاره پرېښوده.
- ✓ د يوه نايب الحکومه، سفير او وزير په توگه يې د هېواد د
پرمختگ او د هېوادوالو د هوساينې لپاره هر ډگر پاللی دی.

درناوی دانم دی، چې د يو چا عبادت و شي، حقيقي درناوی دا
دی چې پټ يو چا کې څومره جوهر وي، هماغومره لېسې قدر
و کړې او لږ افرط او تفریط هم ډډه وکړې.

*** *** ***

*** *** ***

عبدالستار سیرت

ډاکټر عبدالستار سیرت د ۱۳۱۶ل. په تله کې په سمنگانو ولایت کې زېږدلی دی. زده کړې یې تر ډاکټرۍ پورې په اسلامي علومو کې سرته رسولي دي. په کابل پوهنتون کې یې له ۱۳۳۹-۱۳۴۸ل. پورې د شرعیاتو پوهنځي د استاد، مرستیال او رئیس په توګه دندې ترسره کړې دي. په ۱۳۴۱ل. کې د شرعیاتو پوهنځي مرستیال او له ۱۳۴۴-۱۳۴۷ل. پورې د شرعیاتو پوهنځي رئیس و. د نوراحمد اعتمادي په دویمه کابینه کې له ۱۳۴۸-۱۳۵۰ل. پورې د عدلیې وزیر او لوی څارنوال و. د ډاکټر ظاهر په کابینه کې مشاور وزیر شو. په مکه مکرمه کې چې کله مېشت شوی؛ نو په ام القری پوهنتون کې له ۱۳۵۴-۱۳۸۱ ل. پورې استاد و. له ۱۳۵۴-۱۳۸۱ل. پورې په مکه المکرمه کې د رابطه العالم الاسلامي د مؤسسې

شورا غړی و. له ۱۳۵۴-۱۳۸۱ل. پورې د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر ځانگړی استازی او مشاور و.

له ۱۳۶۹ل. تر اوسه پورې د سولې او ملي وحدت د پخواني شورا او حرکت وحدت ملي افغانستان مشر و. په ۱۳۸۰ل. کې د بن په تاريخي کنفرانس کې د پخواني پاچا محمد ظاهر د مؤظف پلاوي مشر و. سیرت یو ملي او علمي شخص دی، تل یې د ملت جوړونې ملاتړ کړی دی؛ په دې اړه وايي: پخوانی شوروي اتحاد د یو شمېر بېلابېلو مسلمانو او نامسلمانو ملتونو له ښکېلولو جوړ شوی و، چې شپږ پکې اسلامي هېوادونه وو. شوروي د دې لپاره چې هر ملت له بل ملت څخه جلا وساتي او داسې نه شي چې دا ټول ملتونه د کمونیزم او شوروي اتحاد پر ضد یوه کتله رامنځ ته کړي؛ نو هلته یې د ملیت اصطلاح رامنځ ته کړې وه. کله چې روسان افغانستان ته راغلل دا اصطلاح یې زموږ د قومونو پر وړاندې رواج کړه. هر قوم ته یې یو ملیت وایه، په داسې حال کې چې هېڅ ملت له بېلابېلو قومونو پرته نه تشکیلېږي. په نړۍ کې څوک د یوه هېواد بېلگه نه شي وړاندې کولای، چې سل په سلو کې دې یو قوم وي. هر هېواد بېلابېلو قومونه لري؛ خو بېلابېل قومونه د بېلابېلو ملتونو معنی نه ښنډي، تاسو باید یوه قوم ته یو ملیت ونه وایاست.

له مطبوعاتو هیله لرم، چې د افغانستان هیڅ قوم ته ملیت ونه وایي، کولای شي ووايي ازبک، هزاره، پښتون، تاجک؛ ځکه د ملیت کلمه یو ملت غوښتونکې کلمه ده او افغانستان یو ملت لري...

که دې یوې کوچنۍ بېلگې ته ځیر شو، زموږ پښتانه په خپل څنگ کې همدومره یا تر دې هم زیات پښتانه لري، زموږ ازبک په خپل څنگ کې یو ازبکستان لري، زموږ تاجک په خپل څنگ کې یو تاجکستان لري، ترکمن مو ترکمنستان لري، شیعه چې زموږ یو مذهبي اقلیت دی، په خپل څنگ کې یو لوی هېواد لري، چې شیعه مذهبی دی. زموږ سنیان په خپل څنگ کې یو لوی هېواد لري، پاکستان چې هغه سني مذهبه دی؛ نو په خپل هېواد کې هیڅ داسې عنصر نه لرو، چې بهر یې لویه بېلگه نه وي. نو که په خپله اصلي تنه کې عنصر بېل وگنئ، هغه ازاد نه وي، هغه ځي او په خپله هغه لویه بېلگه کې ورکېږي، هلته پاتې یې په هغه ځای کې ماتې خوري او تپي کېږي. نو ټول قومونه په یوه واحد تنه کې دي، چې د هغې نوم افغانستان دی او په یوه واحد ملت کې دي، چې د هغه نوم افغان ملت دی.

له پورتنۍ وینا د پوهاند ستار سیرت ملي توب او د ملت جوړونې رغنده افکار ښه ترا جوتهېږي.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ سیرت یو ملي او علمي شخص دی او د افغان ملت د جوړېدا او غوړېدا لپاره رغنده نظریات لري.
- ✓ هغه د ملت جوړونې پر گټو باوري او قانع دی او تل یې د واحد ملت د جوړونې د بهیر ملاتړ کړی دی.
- ✓ د هجرت او جهاد له مهاله تر دې دمه د ډلو تپلو او قومونو قبیلو له محدودې دایرې تل بهر پاتې شوی دی.
- ✓ په روانو سیاسي بهیرونو کې یوه مطرح څېره ده. د بن په کنفرانس کې هم یوه مطرحه او مخکښه څېره وه.

که غواړئ سوکالته ټولنه جوړه کړئ او که غواړئ اخلاقي نظام ته کار وکړئ، له فکر جوړونې یې پیل کړئ.

*** *** ***
 *** *** ***
 *** *** ***

خوازک زلمی

خوازک زلمی د نایب سالار زلمی خان زوی او په ۱۲۹۶ل. کال د لویې پکتیا د منگلو د موسی خېلو ولسوالۍ په خندي کلي کې زېږېدلی دی. موسی خېلو ولسوالي اوسمهال په خوست ولایت پورې اړونده ده. خوازک خان په حربي ښوونځي کې د لومړنيو او ثانوي زده کړو تر بشپړولو وروسته په ۱۳۲۲ل. کال له حربي پوهنتون څخه فارغ شو. په همدغه کال د دویم بلوک مشر په رتبه د مرکز د قواو د استحکام د ټولي کفیل وټاکل شو. تر ۱۳۲۵ل. کال پورې یې دغه دنده تر سره کړه. وروسته د نورو زده کړو لپاره هندوستان ته واستول شو او هلته یې د استحکام په برخه کې یو نیم کال زده کړې وکړې.

په ۱۳۲۶ل. کې هېواد ته تر راستنېدو وروسته د حربي ښوونځي د اداري پلاوي په ډله کې په دنده وگومارل شو. په ۱۳۲۸ل. کې د استحکام غونډ د ټولي قوماندان مقرر شو. په ۱۳۳۱ل. کې د عمومي حربي ارکان د

د وطن معماران

ریاست د ښوونې او روزنې مدیر وټاکل شو. په ۱۳۳۸ل. کې د لومړي یونټ قوماندان او په ۱۳۴۰ل. کې د کار د قواو د عمومي قوماندانۍ د حرکتو مدیر وټاکل شو.

جنرال خوازک زلمی په ۱۳۴۲ل. کې د کابل د هوایي ډگر او د کور جوړولو فابریکې د ساختماني امر په توگه مقرر شو. په دې دواړو پروژو کې یې هېوادوالو ته داسې خدمتونه وکړل چې تل به د هېوادوالو په یاد وي.

په ۱۳۴۵ ل. کې د فواید عامې وزارت د کار د قواو د لوی قوماندان
په توگه مقرر شو.

د کار د قواو د قوماندانۍ پر مهال یې ډېر مهم خدمتونه ترسره کړي
دي، لکه د بگرام د هوایي ډگر جوړولو د پروژې، د کابل - گردېز سرک
جوړولو د پروژې، د گردېز - خوست سرک جوړولو د پروژې، په ۱۳۴۲ ل.
کې د کندهار - هرات او هرات - تورغونډۍ د سرکونو جوړولو د پروژې
عمومي آمریت ور تر غاړې و.

د دغو لویو لارو په جوړولو کې خوازک خان زلمي د مسوول شخص په توګه شپه او ورځ کار کړی، کړاونه یې ګاللي، خولې یې تویې کړي؛ ځان یې خوار زهیر؛ خو خپل هېوادوال یې هوسا کړي دي. خوازک خان زلمي په ۱۳۴۹ل. کې یې بریدجنرالۍ ته ترفیع وکړه. په ۱۳۵۰ل. کې د ډاکټر عبدالظاهر په کابینه کې د فواید عامې وزیر وټاکل شو.

خوازک خان زلمي تر څه زیات د کار د قواو په بېلابېلو پوستونو کې خپل هېواد او هېوادوالو ته خدمت کړی دی. په ځانګړي ډول یې د

د وطن معماران

سرکونو جوړولو او ودانیو په جوړولو کې داسې کارونه کړي دي، چې د هېواد په عمراني تاریخ کې به د هغه نوم تل لپاره ژوندی ساتي.

حاجي انارگل وايي:

((د ننگرهار کانال په جوړونه کې هم خوازک خان ډېر کار کړی دی، ځکه چې هغه مهال د لغمان چارباغ جنرال عظیم خان د فواید عامې وزیر او خوازک خان د کار د قواو عمومي قوماندان و. همدارنگه سید احمدخان د لغمان د مندروړ (په پکلو مشهور) د ساتنې او څارنې عمومي مدیر و، چې له تورخمه تر حیرتانو او تورغونډۍ پورې مسوولیت ورتر غاړې و. هغه ټانکر، بلدوزر، قیر او نور وسایل درلودل

د وطن معماران

او هر وخت به يې د لويې لارې څارنه او ساتنه كوله. د ننگرهار- تورخم سرک په ۱۳۳۹ل. كې امريكايانو تر سره رود پورې قير كړ. په ۱۳۳۹ل. كال كې د ننگرهار كانال كار پيل شو. لومړی تونل ووهل شو، چې لاره پرانيستی شي، بيا بند جوړ شو او په همدغه وخت كې ورسره په كانال ويستني هم كار روان و.

د ۱۳۴۳ل. كال د مرغومي په ۲۵ پرې ازمایښتي اوبه ورايله شوې. د ثمرخېلو د تونل كار په ۱۳۴۰ل. كې پيل شو او په ۱۳۴۳ل. كې پای ته ورسېده. په دغه تونل كې درې ځايه او درې وخته كار كېده د ثمرخېلو له خوا، په منځ كې له سرخ دېوال سره او د بتي كوت مشوانيو له خوا. دغه تونل شاوخوا پنځه متره لوړ او پنځه- شپږ متره پلن دی يعنې ۱۶۲۰ موټر پكې په ښه ډول تگ كولاى شي.

شاوخوا لس زره كسان د كانال پر كار په بېلابېلو ځايونو كې پر بېلابېلو كارونو بوخت وو. د ننگرهار كانال كار چې د ۱۳۳۹ل. په زمري كې پيل شوی و، تر ۱۳۵۲ل. كال پورې بشپړ شو او په همدغه كال شوروي اتحاد ته زرگونه ټنه بلاعوضه مالتي ولېږل شوې.

د وطن معماران

د ننگرهار کانال ۱۵۰۰۰ هکتاره ځمکه خړوبه کړې ده. مشهور فارمونه يې غازي آباد او د هليې هغه وو. په دې فارمونو کې پر کرنيزه ځمکه سربېره د مالتو، انارو، نارنجانو او بنونانو (زیتونو) بڼه بڼونه وو. د بنونانو فارمونه په ۱۳۴۴ل. کې ولگول شول او په ۱۳۴۸ل. کې د بنونانو فابريکو په توليد پيل وکړ. يوه فابريکه په ثمرخېلو او بله په هډه کې جوړه شوې وه.

په غازي آباد فارم کې روغتون، ښوونځي، سپلو او مالدارۍ موجود وو، چې سپلو به خپلو کسانو ته ډوډۍ رسوله. په فارم کې شاوخوا درې زرو کسانو کار کاوه او کله چې بشپړ شو؛ نو بيا ترې د کار قواوې لارې او يوازې اجيران پکې پاتې وو، چې شاوخوا شپږ سوه کسان به وو.

غازي آباد فارم ۵۱۳ د شيدو غواگانې درلودې چې شیده به يې د فارم په فاميليو سربېره هليې فارم، جلال آباد ښار او د کابل د گذرگاه د لښاتو مدیریت ته لېږل کېدل.

د ننگرهار تر کانال وروسته د نغلو بند هم د کار قواو جوړ کړی دی. په دغه وخت کې د کارو د قوا قوماندان خوازک خان زلمی و او انجينران يې روسان وو))

خوازک خان په ۱۳۵۴ل. کې د فراه د والي په توگه مقرر شو.

خوازک زلمی د رښتینو او مدبرانه کارونو د ترسره کولو له امله په
ډېرو نښانونو او مډالونو هم نازول شوی دی لکه (دریمه درجه نښان، د
وړتیا مډال، د ستوري دویمه درجه نښان، د صداقت مډال، د ستوري
لومړی درجه نښان، د خپلواکۍ نښان او د وطن نښان)
جنرال خوازک خان زلمی د ۱۳۸۶ل. د جوزا په درېیمه د پنجشنبې
په ورځ په ناروې هېواد کې د شاوخوا ۹۰ کالو په عمر ومړ، جنازه یې
راوړل او د کابل په شهدای صالحین کې خاورو ته وسپارل شو.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ خوازک خان زلمي له يوې لنډې دورې پرته نور ټول خدمت د کار د قواو په لوړو پوستونو کې کړی دی؛ نو د هرې لويې لارې په جوړولو او بشپړولو کې په يو ډول نه په يو ډول لاس لري.
- ✓ د خپلې دندې پر مهال يې د هېواد د زياترو لويو لارو په غځولو، ډمبرولو او پلونو جوړولو کې مستقيم يا نامستقيم لاس درلودلی دی.
- ✓ د هېواد د تر ټولو ستر پوځي هوايي ډگر (بگرام) د جوړولو مستقيمه څارنه يې کړې ده.
- ✓ د کورو جوړو په فابريکه کې يې د بې کوره هېوادوالو لپاره يې د کورونو په برابرولو کې ډېر ستر کار کړی دی.

دين پم هغه چا کې مټلوتی چې اوږد دلازير لا او غټم پکړی لري، بلکې همدغه کس پم دين کې ولتوی او وگورئ چې کومې چارې او کړنې يې پم دين برابرې دي.

*** **

ډاکټر عبدالوکیل

ډاکټر عبدالوکیل د سردار خان زوی د ۱۳۰۲ل. کال د وري په میاشت کې په کابل کې زېږېدلی دی؛ خو له آره د میدان وردگو د نرخ ولسوالۍ د عمرخېلو کلي اوسېدونکی دی. لومړنۍ زده کړې یې د کابل په استقلال غازي ښوونځي کې کړې دي. هغه مهال تر لومړي ټولگي د مخه د ابجد په نامه ټولگي هم مروج و. عبدالوکیل خان پنځه کاله په همدغه ښوونځي کې زده کړې وکړې او په ۱۳۲۱ل. کې له غازي لېسې څخه فارغ شو. د هغه د فراغت پر مهال دویم نړیوال جنگ روان و؛ د لوېدیځې نړۍ بل هېواد ته د زده کړو لپاره د هغه امکانات نه برابرېدل؛ نو د پوهنې وزارت له خوا د دوه کسانو په ملګرتیا هند ته ولېږل شو. هلته یې په لایپور (د اوسني پاکستان فیصل آباد، ځکه هغه مهال لا پاکستان هېواد د نړۍ په نقشه کې نه و) پوهنتون کې د زراعت او ښووالۍ په برخه کې لوړې زده کړې وکړې او د لسانس سند یې واخیست.

په ۱۳۲۵ل. کې هېواد ته تر راستنېدو وروسته په کابل کې د دارالمعلمین د استاد په توګه وګومارل شو او دوه کاله یې دغه دنده ترسره کړه.

په ۱۳۲۷ل=۱۹۴۸م. کې لندن ته لاړ او هلته یې په بنوالۍ کې د ماسټرۍ او همدارنګه یې د امریکا له متحده ایالتونو څخه په کرنه کې د ډاکټرۍ ډیپلومونه تر لاسه کړل.

په ۱۳۳۱ل=۱۹۵۲م. کې بېرته هېواد ته راستون شو. د هلمند د کرنې د مرستیال او رئیس په توګه یې دندې ترسره کړې. بیا د هلمند ناوې عمومي رئیس وټاکل شو. دولس نیم کاله په همدې دندې بوخت پاتې شو. بیا تر ۱۳۴۳ل. پورې د هلمند والي و. تر والیتابه وروسته یو کال وزگار پاتې شو؛ خو په همدې وخت کې د معمول په څېر په خپله کرکيله او تجربو بوخت و. بیا په ۱۳۴۴ل. کې د مشرانو جرګې انتخابي غړی وټاکل شو او پنځه کاله یې دغه دنده ترسره کړه. په جرګه کې د کمېسیون دنده د زراعت د برخې مسوولیت هم ده ته ورتر غاړې و. تر وکالت وروسته یو څه وخت بیا وزگار پاتې شو.

د ډاکټر عبدالظاهر په کابینه کې د زراعت وزارت مشاور وټاکل شو. ورپسې د محمد موسی شفیق په کابینه کې د زراعت وزیر وټاکل شو.

ډاکټر عبدالوکیل خان به تل د رسمي دندو تر څنگ د خپل مسلک په تجربو بوخت و، بزگران به یې د نوې او عصري بنوالۍ دودولو ته هڅول. د میدان وردگو په نرخ ولسوالۍ کې یې لومړی ځل په ۱۳۳۹ل. کې په خپله ځمکه کې د تجربو لپاره بڼ جوړ کړ.

د کرنې انجینر هارون هاند د ارواښاد ډاکټر عبدالوکیل د خدمتونو په اړه په لنډو ټکو کې وایي:

((ارواښاد ډاکټر وکیل ان د مهاجرت په دوره کې هم له ADA, COAR, VITA, AIA ټولنوسره د خپل مسلک په برخه کې د هېواد او هېوادوالو لپاره د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي. خدای بخښلي د هېوادوالو لپاره خورا ډېر خدمتونه کړي دي. په کلیو او بانډوکې به یې له بزگرانوسره لیدل او هغوی به یې د کرنې له عصري سیستم څخه خبرول. هغوی ته به یې د کرنیزو حاصلاتو د زیاتوالي په اړه سلا مشورې ورکولې.

ارواښاد په لومړي وار له جاپان، امریکا، پروت او منځنۍ آسیا څخه د منو، بادامو، انگورو، شفتالانو، گېلاسو، ناکو او ځینونورو مېوو ډول ډول نیالگي راوړل او په هېواد کې یې مروج کړل. د هغه خدمت به د

هېواد تاريخ او وگړي هيڅکله هم له ياده ونه باسي او تل به د هېواد په تاريخ کې په زرينو کربنو خوندي وي))

ډاکټر عبدالوکيل به ويل چې د زراعت په برخه کې د افغانستان گانده ډېره روښانه ده، ځکه چې افغانستان د اوبو، هوا، موقعيت، ارتفاع او مارکېټ له مخې د ښې گاندي څښتن دی؛ خو دوه څيزونه په دې لاره کې خنډ دي: بېوزلي او بېسواډي. هغه به ويل چې وسايل او ميډيا د زراعت د نويو لارو چارو د ترويج لپاره ډېر مهم دي، په داسې حال کې چې افغانان له دې دواړو محروم دي. يوه نوې تجربه چې تر بزگره

د وطن معماران

رسپري نږدې لس کاله وخت نيسي، حال دا چې په لسو کالو کې په نوره نړۍ کې دغه تجربه بيا زړه شوې وي.

ارواښاد عبدالوکیل خان به ويل چې که د افغانستان اوسنی تر کر لاندې ځمکه په سمه او مناسبه توگه وکرل شي، سمه سره او کود ورکړی شي؛ نو د هېواد اړتيا پوره کولای او ان صادرېدلای هم شي؛ نو ويلای شو چې د سمې کرنې په صورت کې مور د غلې واردولو ته اړتيا نه لرو. په حقيقت کې ډاکټر عبدالوکیل خپل ژوند د هېواد ښېرازۍ او سمسورتيا ته وقف کړی و. چاسور او چا سپين؛ خو ارواښاد ډاکټر عبدالوکیل په هېواد کې بې وينې توبولو شين انقلاب راوست. ده په هېواد کې د شنه انقلاب بوتې ولگول او هېواد يې د شني طلا زېرمه وگرځاوه، هغه طلا چې هيڅکله يې بازار له کساد سره نه مخامخېږي او د تورې او ژېړې طلا له لارې لاس ته راغلي پانگه يې پښو ته لوېږي.

د افغانستان د علومو اکاډمۍ د کرنې د انسټيټيوټ مشر څېړنپوه

ډاکټر سکندر حسيني وايي:

((ارواښاد وزير ډاکټر عبدالوکیل په ډول ډول طريقو او وسايلو له نورو هېوادونو څخه اصلاح شوي پيوندونه، زخې او بوتې راوړي او دلته يې مروج کړي دي.

هغه یو عملي سپری و، ډېر لیکل یې نه دي کړي؛ خو ډېرې تجربې او ډېر کار یې کړی دی. د منو بېلابېل ډولونه، آلبالو، گېلاس، زدالو او نور افغاني ټولني ته د هغه سوغاتونه دي.

د مسلکي اشخاصو د غوښتنې پر بنسټ هغه خپل یادښتونه ورکړل او د کابل پوهنتون استاد "انورزي" له خوا ترتیب او چاپ شول. د کرنې او په ځانگړي ډول د بڼوالۍ په برخه کې هیچا د هغه په اندازه کار نه دی کړی))

ارواښاد به د بڼوالۍ پېچلي موضوعات په داسې لهجه او بڼه خلکو ته وړاندې کول چې نالوستي بڼوال هم په ډېره اسانۍ پرې پوهېدای شول. د خلکو په ژبه او عام فهمه لهجه یې د نوې بڼوالۍ ښېگڼې، لارې چارې او گټور اړخونه څرگندول. په دې توگه یې بزگران او بڼوال د کرنې د کارپوهانو په توگه روزل او عملي ډگر ته یې وړاندې کول.

په کومو سیمو کې چې د ډاکټر عبدالوکیل د بڼوالۍ سیستم دود شوی، هلته چا د کوکنارو کر ته هڅه نه ده کړې. ملگرو ملتونو، امریکا او نورو لوېدیځو هېوادونو د کوکنارو د کر د مخنیوي په لاره کې څومره پانگه ولگوله؟ څه پایلې یې تر لاسه کړې؟ څومره په خپلو هڅو کې بریالی شول؟ ټولو ته څرگنده ده، چې دغه بودجه په تکراري، کلیشه یي

تبليغاتو، ننداريزو غورځو پرځو او د کارگرو په ډالري معاشونو او لوکسو موټرو ولگېدله؛ خو ارواښاد ډاکټر عبدالوکيل پرته له دې چې له چا بودجه تر لاسه کړي، په يوازې ځان او پټه خوله د بڼوالۍ د نوي سيستم د دودولو له لارې د کوکنارو پر ضد مبارزه بريالۍ کړه.

ډاکټر صاحب په زهيرتيا او بوداټابه کې هم کرار نه کښېناست، په نويو تجربو او برياوو پسې ستومانه و. د جهاد پر پېر هم ډاکټر عبدالوکيل د گوند او گوندبازۍ پر ځای د ولس اقتصادي پياوړتيا ته ځير و، ځکه يې د سياست او سياسي لوبو پر ځای د ولس خدمت ته اوږه ورکړه او زياتره به د هېواد دننه په آزادو سيمو کې له بڼوالو سره په نويو تجربو بوخت و. گڼ بزغلي يې وکړل او د هېواد په مرکزي سيمو کې يې تر ۵۰۰۰ زرو زيات بڼونه جوړ کړل. خلک يې وهڅول، له خپله جيبه يې انعامونه ورکړل او ستاينليکونه يې ورواستول. چا چې به بڼه روزلی و، هغوی يې په سوغاتونو ياد او ونازول. ارواښاد ډاکټر عبدالوکيل ځانگړې مؤسسه او "ان. جی. او" جوړه نه کړه، بلکې له نورو ادارو سره يې خپله پوهه، تجربه، پلان او پروگرام شريک کړ. ده دا خبره پخه او ثبوت کړه چې "خدمت هر ځای او له هرې لارې کېدای شي"

له دې سره يې په نوي سيستم د سبو کر هم دود کړ. هغو سيمو چې ترانسپورتي اسانتياوې لرلې، هغو زردالانو ته يې بڼوال و هڅول چې تازه مارکېټونو ته رسېدای شي؛ خو ليرې پرتو سيمو چې ترانسپورتي اسانتياوې يې هومره نه درلودې هلته يې د بل ډول زردالانو د کرلو سپارښتنه کوله، د هغو زردالانو چې د کښتې کېدو وړتيا يې لرله.

ارواښاد د خپل خدمت په مخه کې نه سيمه پېژندله، نه قوم، افغانستان يې کور او د دغه کور هره برخه يې د زړه کتره وه. په همغه وخت کې چې د ډاکټرانو په وينا مرگ ته يې د دوه اونيو واټن پاتې و، په تېلفون يې د هېواد د اورښت معلومات کول، په کندهار کې څومره اورېدلی؟ په کابل او مزار کې څومره اورېدلی؟ همدلته يې د آرام ساه واخيسته ((اوس که خدای کول هېواد د وچکالی له منگولو ووت))

چې څوک به يې پوښتنې ته ورغلل، تر هر څه دمخه يې په هېواد کې د هغو قوريو (بزغليو) او بڼونو حال اخیست، چې ده يې تېر کال سپارښتنه کړې وه. په همدغه حالت کې يې د اکبر مؤسسې په دفتر کې خپل هم مسلکان راټول کړل، په ډېر لوړ مورال او زغم يې پر اړوندو او اړينو موضوعاتو خبرې وکړې.

د وطن معماران

ډاکټر عبدالوکیل خان د ۱۳۷۹ل. د لیندۍ په ۲۳ مه په پېښور کې د وینې د سرطان ناروغۍ له امله د خپل سپېڅلي روح امانت د خپل څښتن حضور ته وړاندې کړ. جسد یې د میدان وردگو ولایت د نرخ ولسوالۍ عمرخېلو کلي ته ولېږدول او هلته په خپله پلرنۍ هدیره کې خاورو ته وسپارل شو؛ خو:

نه مري هغه چې ژوندی یې وي یادگار
ډېر ژوندي مړه دي او ډېر مړي ژوندي دي
مړ وي هېر، ژوندي په یاد وي د روزگار
هر افغان ته "الفت" دومره پوهه غواړي
چې د مرگ او ژوند تشخیص ته ده په کار
د هلمند ناوې د رئیس، د هلمند د والي، د مشرانو جرگې د غړي، د
زراعت وزارت د مشاور او د زراعت د وزیر په توگه یې درانه او د قدر وړ
خدمتونه ترسره کړي دي.
د نرخ لېسې ته هغه خپله ځمکه هم ورکړې وه او اوس دغه لېسه
رسماً د همدغه نامه ته منسوبه ده.

*** **

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د هېواد د زراعت په تاريخ کې د ارواښاد عبدالوکیل خان غوندي ښه او ډېر خدمتونه بل هيڅ کس نه دي تر سره کړي.
- ✓ په ځانگړي ډول د ښوالۍ په ډگر کې د هغه خدمتونه د هېواد د زراعت په تاريخ کې بې ساري دي.
- ✓ ملي شخص و، له قومپالنې، ژبپالنې او گوندپالنې بېزار و.
- ✓ داسې شخص و، چې په دولت کې له لوړو دندو او په مسلک کې له تخصص سره يې هم له ولس سره غوټه اخيستي وه؛ نو تل به د خلکو په څنگ کې و.

عبدالقيوم وردگ

پوهاند عبدالقيوم وردگ پر ۱۳۰۲ل. کال د میدان وردگو ولايت د سيدآباد ولسوالۍ د سپين ورسک په کلي کې زېږېدلی دی. لومړنۍ او منځنۍ زده کړې يې په حربي ښوونځي کې تر سره کړي دي، چې هغه وخت د احضاريې په نامه يادېده. ثانوي زده کړې يې د کابل په عالي دارالمعلمين کې تر سره کړې دي. د لسانس او ماسټرۍ دورې د بشپړولو لپاره په ۱۳۲۷ل. کال د امريکې متحده ايالتونو ته لاړ او هلته يې په ۱۳۳۴ل. د "جورج ټاون پوهنتون" د فزيک په څانگه کې زده کړې بشپړې کړې.

د دويم ځل لپاره د هستوي انجینرۍ په برخه کې د امريکې متحده ايالتونو ته لاړ او د پنځلسو مياشتو په موده کې يې د الونای ايالت د اتومي پروگرام په چوکاټ کې زده کړې وکړې. همدا وخت د (د ټيټا نيوم

د وطن معماران

د خطي سپکټرم) په کشف بريالی شو، هغه نوي خطونه چې د لمر له وړانگو نه راځي. په دې اړه يې يو شمېر مقالې هم وليکلې. په پيل کې يو عسکري منصبدار و کله، چې د امريکې له متحده ايالتونو راستون شو، د ملي دفاع په وزارت کې د جگتورن په دنده وگمارل شو. وروسته په ۱۳۳۸ل. کال پوهنې وزارت ته راتبدیل شو. د دې وزارت په چوکاټ کې د کابل پوهنتون د ساينس په پوهنځي کې استاد شو.

په ۱۳۴۱-۱۳۴۱ل. کلونو کې يې دوه ځله د ذروي انرژۍ په نړيوال کنفرانس کې هم گډون وکړ او همدا وخت يې د کابل پوهنتون د علمي شورا غړيتوب هم ترلاسه کړ.

په ۱۳۵۰ل. کال د کابل پوهنتون د ساينس د پوهنځي رئيس وټاکل شو. په ۱۳۵۲ل. کال د زمري په لسمه نېټه د محمد داؤد خان د جمهوريت په لومړنۍ کابينه کې د کانونو او صنايعو د وزير په توگه وټاکل شو.

د همدې کال په ليندۍ کې د جمهوري رياست د لازم گڼنې له مخې د پوهنې وزير شو.

په ۱۳۵۵ل. کال کې يې د افغانستان د اساسي قانون د تسويد د کمېټې عضویت هم تر لاسه کړ. په ۱۳۵۶ل. د سرحداتو د وزير په توگه

د وطن معماران

وگومارل شو. په همدې کال يې د سردار محمد داؤد خان د "ملي غورځنگ" گوند د مرکزي کمېټې غړيتوب هم تر لاسه کړ.

د افغانستان نوميالی، علمي او سياسي څېره ډاکټر انورالحق "احدي"

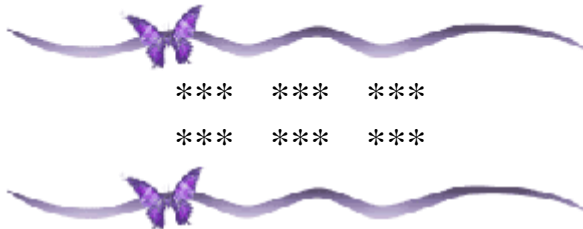
د پوهاند عبدالقيوم په اړه وايي:

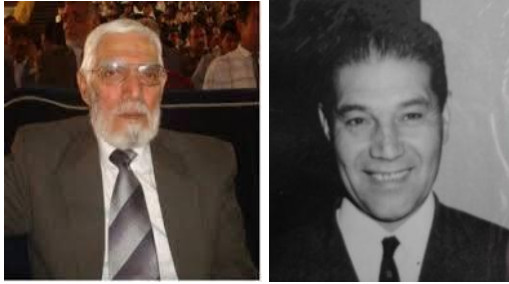
((کله چې ډاکټر عبدالقيوم په حکومت کې و، زه په مکتب کې وم. چې واشنگټن ته لارم نو هلته به مو کله د يوه ملگري په کور، يا په يوه هوتل او بل ځای کې سره ليدل. هغه يو فوق العاده ملگری او دوست انسان و. زما په عقیده هغه د شرافت يوه ټوټه وه. هغه د افغانستان د معارف په کمیت کې زبنت زيات تغيير راوست او په سلو کې ۴۰۰ يې بنوونځي زيات کړل. متوسطې يې لېسې او ابتدايي مکاتب يې متوسطې کړې. هغه به ويل چې ((جوړ به يې موز کړو او چلوي به يې خدای)) هغه عالم سړی و، پر مسلک او خپلو ژبو سربېره يې انگرېزي ژبه ډېره بڼه زده وه، ان تر يوه اديب هم قوي. هغه احسان منونکی او انسان پالونکي سړی و، يوه ورځ يې ماته وويل، چې زه ستا له خسر "پير صاحب" څخه ډېر ممنون او د هغه د احسان پورورې يم، زما د راتگ په لگښت کې يې راسره مرسته کړې ده، که نه ما لگښت نه شو برابرولای. امين سړی و، پر خپله حلاله روزي يې قناعت درلود))

ځانگړې کارنامې:

- ✓ عالم، امین، کارپوه او زیارکښ وزیر و.
- ✓ په ځانگړي ډول د پوهنې وزارت کمیت ته یې ستر کار کړی دی او ښوونځي یې خلور برابره زیات کړي دي.
- ✓ مؤدب، ملگری او شریف انسان و، احسان یې نه هېراوه او تل یې په حلاله شتمنی گوزاره کوله.
- ✓ هېواد او هېوادوال پرې ډېر گران وو.

دا مسلمانې نښه ده، چې د خلکو د غولو لوی لپاره بریر او برده کړې، پټکی ووهې او د تسپو امېل پښه لاین کې واخلې، بلکې د بښنې مسلمانې داده چې د زړه ککبه لږه بوتانو پاکه او د مینې، خلوص او ژمنتیا گلان پکې وکړې.

غلام صديق محبي

ارواښاد پوهاند ډاکټر غلام صديق محبي په ۱۳۱۱ل. کې د غزني ولايت د اندرو ولسوالۍ د صاحب خان کلي په يوه روڼاندې کورنۍ کې نړۍ ته سترگې غړولې دي. په پلرنۍ سيمه کې تر لومړيو زده کړو وروسته د دولت د پرېکړې پر بنسټ کابل ته راوستل او په ۱۳۲۴ل. کې په ښوونځي کې شامل شو. په ۱۳۲۹ل. کې له دولسم ټولگي فارغ او وروسته د کابل پوهنتون په ساينس پوهنځي کې شامل شو. محبي په ۱۳۳۳ل. له نوموړي پوهنځي فارغ او په نجات لېسه کې د ښوونکي په توگه مقرر شو. تر ۱۳۳۶ل. پورې يې د پوهنې وزارت په چوکاټ کې کار وکړ.

د ۱۳۳۶ل. کال په وږي کې د هغه وخت شوروي اتحاد ته د لوړو زده کړو لپاره ولېږل شو. په برياليتوب سره يې دغه دوره تېره کړه او په

د وطن معماران

۱۳۴۲ل. کې يې د مسکو له دولتي پوهنتون څخه د ساده زرو په برخه کې د ماسټرۍ (Ms.D) او ډاکټرۍ (Ph.D) ډیپلومونه ترلاسه کړل.

هېواد ته تر راستنېدو وروسته د همدغه کال له سلواغې څخه د کابل

پوهنتون د ساينس پوهنځي استاد مقرر شو. د ۱۳۴۵ل. کال په ليندۍ کې د کابل پوليتخنيک پوهنتون استاد او بيا د عمومي تدریسي مدير په توگه مقرر شو. په ۱۳۴۷ل. کې د دې پوهنتون د علمي مرستيال په توگه او په ۱۳۵۰ل. کې د پولتخنيک پوهنتون د منتخب رئيس په توگه وټاکل شو. په ۱۳۵۱ل. کې د کابل پوهنتون د اداري مرستيال په توگه او د ۱۳۵۳ل. کال په کب کې د کابل پوهنتون د رئيس په توگه مقرر شو.

د بني وړتيا، پوهې او کفايت په ښودلو سره د ۱۳۵۵ل. په کب کې د شهيد محمد داؤد خان په کابينه کې د لوړو زده کړو د لومړني وزير په توگه مقرر شو، چې د ۱۳۵۷ل. کال تر غوايي پورې يې په ښه ډول دغه دنده ترسره کړه.

په ۱۳۵۸ل. کې يوځل بيا د کابل پوليتخنيک استاد شو، چې د ژوند تر پای پورې يې دې سپېڅلې دندې ته دوام ورکړ. ارواښاد محبي د خپل علمي ژوندانه په اوږدو کې د هېواد د بچيانو په روزنه کې له هيڅ ډول هلوځلو ډډه نه ده کړې. يو تجربه کار استاد و، چې له ډېرو علمي او

د وطن معماران

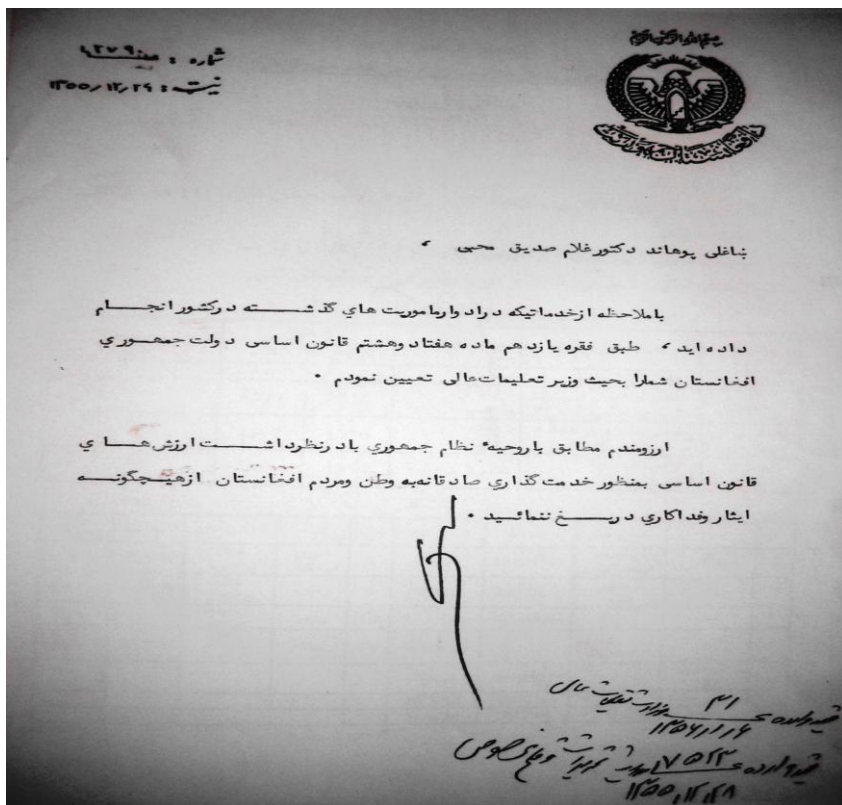
اداري تجربو سره يې په اکاډمیک بهير کې خپلې دندې په صداقت ترسره کړې.

په پيل کې د فزيک په ډيپارټمنټ کې د عمومي فزيک مضمون د بهرنيو او کورنيو استادانو له خوا تدریسېده. ډاکټر عبدالعظيم ضيايي د پوهاند په رتبه او ډاکټر غلام صديق محبي د پوهنوال په رتبه لومړني کورني استادان وو، چې په دې ډيپارټمنټ کې يې د فزيک په تدریس پيل وکړ.

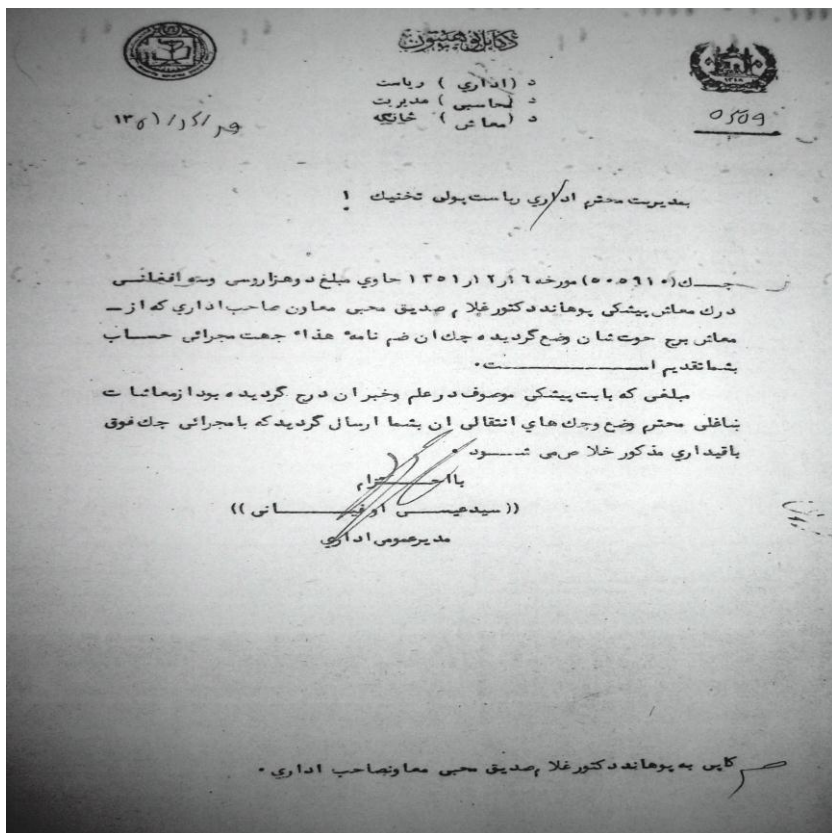
پوهاند غلام صديق محبي په اتومي فزيک کې لومړنی افغان متخصص و.

مرحوم پوهاند محبي په علمي چارو کې پر خدمت سربېره د اتومي انرژۍ د ملي کمېسيون غړی، د لوړو زده کړو د قانون د تدوين د کمېسيون غړی، د اليکټرومېخانیک پوهنځي د علمي شورا غړی او د فزيک ډيپارټمنټ آمر، د لوړو زده کړو د عالي شورا غړی، د کربډټ سيستم غړی او د ژباړې ادارې د بورډ غړی هم پاتې شوی دی.

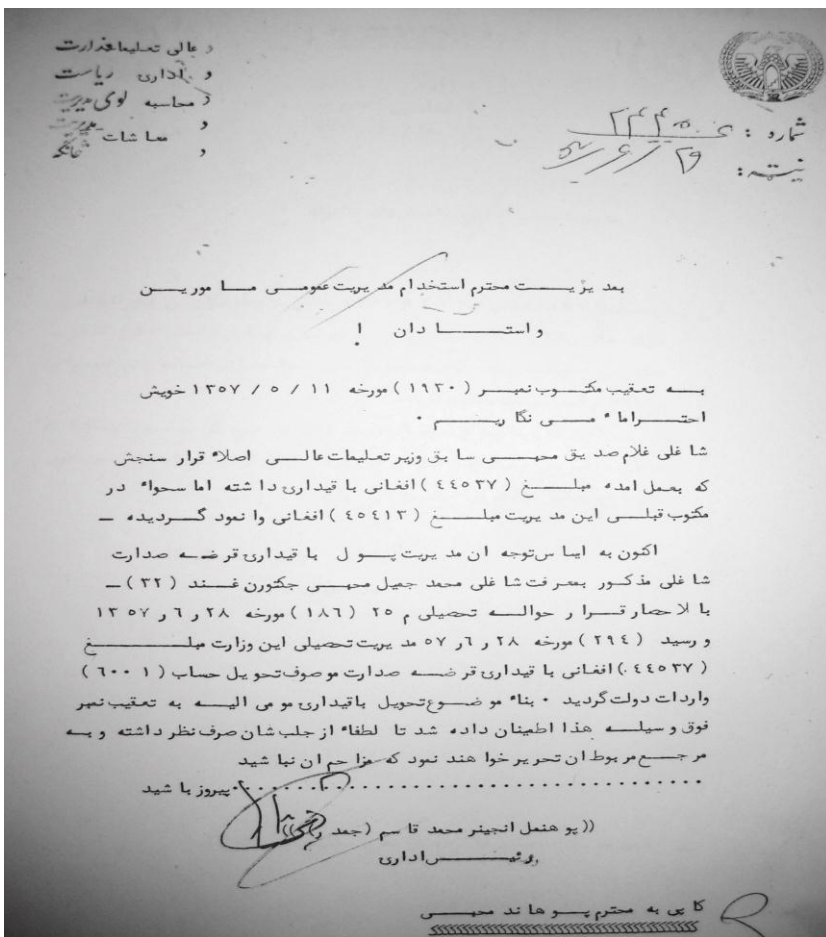
پوهاند غلام صديق محبي د افغانستان د لوړو او مسلکي زده کړو لومړنی وزير و، چې د جمهوريت پر مهال د شهيد محمد داؤد خان د دې فرمان په اساس مقرر شو:

پوهاند محبي يو عالم، متدين، پاک نفس، رښتینی، هېوادپال، ولسپال او زیارگالونکی شخص و. په ټولو دولتي دندو کې یې چارې خورا ښې ترسره کړې، چې د راتلونکو نسلونو د ویاړ او الهام لاملېدای شي. د ولس او ملت مال خوړل د هغه ضمیر په هیڅ ډول نه شول منلای، ځکه خو یې خپل ټول حسابونه پاکول او چانول:

که پورتنی مکتوب ته ځیر شو، نو پوهېږو چې رښتیا هم په دې هېواد کې
متدین، سپېڅلي او له الله ویرېدونکي چارواکي تېر شوي دي.
لاندينی مکتوب د هغه د پاک نفسی، دیانت او عالی شخصیت یوه بله
غوره بېلگه ده:

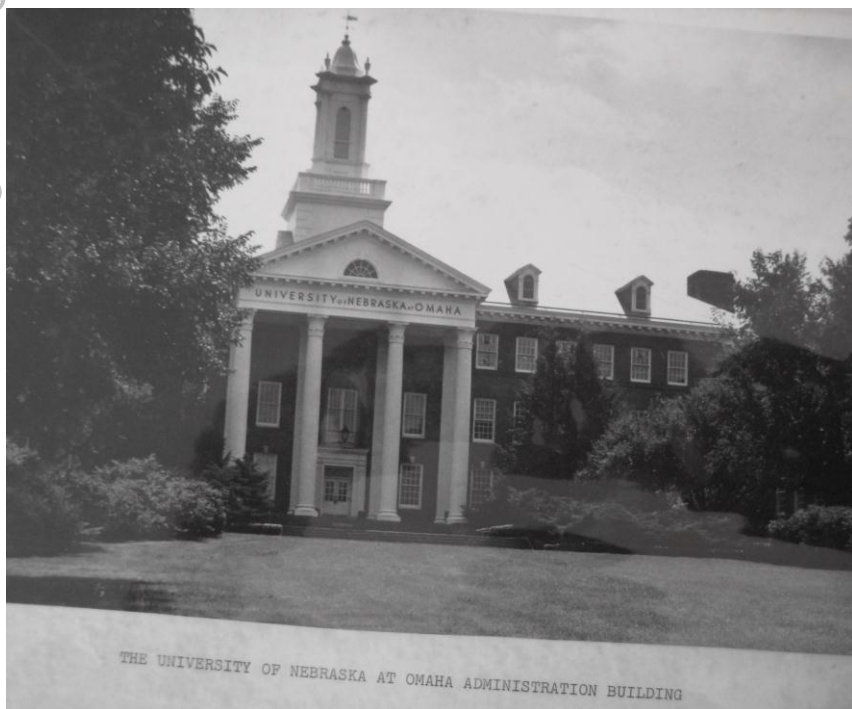
ارواښاد پوهاند محبي د هېواد دننه هم د خپلو ښو خدمتونو له امله
ډېر مډالونه او ستاینلیکونه اخیستي دي. د کابل پولیتخنیک پوهنتون د

د وطن معماران

خلو بنېتمې کليزې په وياړ د سيدجمال الدين افغان مډال او همدارنگه د صداقت مډال په ترلاسه کولو بريالی شوی دی.

پر دې سربېره ارواښاد محبي په علي آباد روغتون کې د ۶۰ کوبالت په جوړولو کې هم څرگنده ونډه درلوده. په ۱۳۸۷ل. کې د افغانستان د اتومي انرژۍ د کمېسيون د وړاندیز پر بنسټ نوموړی د دغه کمېسيون د غړي او د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت د رياست په حکم د اتومي زبالو د څېړنې لپاره د باصلاحيته پلاوي د رئيس په توگه مقرر شو. پوهاند محبي د خپل علمي ژوندانه په اوږدو کې بهرنيو هېوادونو ته کاري، علمي او شخصي سفرونه درلودل، چې هلته يې د خپل هېواد استازگرنه په پوره وياړ او سرلورۍ سره کړې ده. ځينې سفرونه يې دا وو: په ۱۳۴۵ل. کې د چين ولسي جمهوريت ته د فزيک په نړيوال کنفرانس کې د گډون لپاره.

د ۱۳۵۴ل. کال د زمري په شلمه د امريکا متحده ايالتونو ته رسمي سفر، چې د پوهنې په برخه کې د سترو برياوو له امله يې د نبراسکا پوهنتون افتخاري ډاکټري هم واخيسته.

په ۱۳۵۵ل. کې د ایران اسلامي جمهوریت ته رسمي سفر.

د ۱۳۵۶ل. کال د کب په دولسمه سعودي عربستان ته رسمي سفر.

د ۱۳۸۳ل. کال په کب کې هندوستان ته د درملنې لپاره.

ارواښاد محبي د پوهنتون په سویه د فزیک شو درسي کتابونه هم

تألیف کړي او شاوخوا (۳۰) علمي - څېړنیز کتابونه یې کښلي دي، چې په

کورنیو او بهرنیو معتبرو مجلو کې چاپ شوي دي.

ارواښاد محبي د مسکو په دولتي پوهنتون کې د "ميو ميزونها در عمق
چهل متر معادل آب" علمي څېړنيزه رساله هم کښلې، چې د مسکو پر
پوهنتون سربېره د ارزونې لپاره د جاپان هېواد د توکيو او کولمبيا
پوهنتونونو ته هم لېږل شوې، يوازې دا نه چې تاييد شوې بلکې جايزه يې
هم اخيستي ده.

پوهاند محبي دا آثار هم خپلې ټولنې ته د فزيک او رياضي په برخه کې
په ميراث پرېښي دي:

ساده ذره څه شی ده؟ الکترون، د يوولسم ټولگي هندسه، مېخانيک
فزيک، ماليکولي فزيک او ترمو ډينامیک، الکترو ستاتيک او ثابت
جريان، مېخانيک، د اوبو له ۴۰ مترو سره په معادل ژوروالي کې د ميو
مترونو د ثبت دستگاه، د مېخانيک او ماليکولي فزيک د پوښتنو د حل
طريقه، د برق او مقناطيس د پوښتنو د حل طريقه، د موجي نور
کتابگوټی، په مکعب مستطيلي شکه حجرو کې د امپولي شکل، د ډېرو
انرژي لرونکو ميترونو څېړنه د کيهاني ذرو په پراخ باران کې، مبادی
فزيک ستاتيک (برای دوه آماده گی) د غير مطلق توردو جسمونو د
تشعشع قدرت، فزيک دوره مقدماتی، اساسات فزيک نظری، هندسه
تحليلی او نور.

د هېواد د لوړو زده کړو رښتیني خدمتگار پوهاند ډاکټر غلام صدیق محبي د ۱۳۸۸ ل. کال د چنگاښ په ۲۲ مه نېټه غرمه مهال ۱۲ بجې له دې فاني نړۍ د تل لپاره سترگې پټې کړې، چې د علم او معرفت مینه وال یې ټول خواشیني کړل. د پوهاند غلام صدیق محبي په مړینه د جمهور رئیس په گډون د هېواد لوړ پوړو چارواکو او ټولو تحصیلي مؤسساتو خپله ژوره خواشیني څرگنده کړه.

د پوهاند محبي په اړه د جمهور رئیس د خواشینۍ پیغام په دې ډول و:
د افغانستان د اسلامي جمهوریت د جمهور رئیس حامد کرزي د

خواشینۍ او ډاډگیرنې پیغام

په ژورې خواشینۍ سره خبر شوم چې د افغانستان یو لوی عالم او د کابل پولیتخنیک پوهنتون سابقه دار استاد پوهاند دوکتور غلام صدیق محبي د ورپېښې ناروغۍ له امله په حق رسېدلی دی.

انا لله و انا اليه راجعون

ارواښاد پوهاند دوکتور غلام صدیق محبي د هېواد له سترو علماوو او تکړه استادانو څخه و، کلونه کلونه یې د هېواد ځوان نسل وروزه، څه موده د کابل پولیتخنیک او کابل پوهنتون رئیس او د سردار محمد داؤد د جمهوریت په زمانه کې د لوړو زده کړو لومړی وزیر و.

د وطن معماران

د لوړو زده کړو وزارت له تاسیس سره سم د دغه وزارت لومړنی وزیر شو او د ژوند تر وروستیو اونیو پورې یې له تدریسه لاس ونه کېښ، د عالی تحصیلاتو د عالی شورا غړی و او خپل وظایف یې په صداقت سرته رسول. د ده مړینه یوه علمي ضایعه ده.

د خپلې خواشینۍ او ډاډگیرنې مراتب د دوی کورنۍ، دوستانو، شاگردانو او د هېواد د لوړو زده کړو وزارت منسوبینو ته وړاندې کوم. الله تعالی دې دی وبخښي او کورنۍ ته دې یې جمیل صبر په نصیب شي.

حامد کرزی د افغانستان د اسلامي جمهوریت جمهور رئیس

*** **

د هېواد ټول منور او روڼاندی پور د پوهاند ډاکټر غلام صدیق "محبی" رښتیني خدمتونه مني، درناوی یې کوي او هغه ته د الله له درباره مغفرتونه او اجر وونه غواړي، یوازې همدا یوه بېلگه یې ولولئ:

کل نفس ذائقة الموت!

درگذشت دانشمند محترم عالم فاضل دوکتور استاد الحاج محبی صاحب را به تمام نزدیکان شان تسلیت عرض میدارم و برای شان از دربار ایزد متعال صبر جمیل آرزومندم.

محترم پوهاند دوکتور محبی صاحب شخصیتی بود سزوار دوست داشتن و احترام کردن، مردی فاضل و خردمند و بزرگ و در عین حال شکسته نفس، اصول گرا اما انعطاف پذیر، بزرگ مردی چون او در تاریخ تحصیلات عالی افغانستان کم نظیر است. کوشش های مثمر او در طول عمر پر بارش برای انسان این سرزمین نعمتی بود قابل قدر و قابل یادآوری، مردی بود که همکار در کار و امور تعمیل و تدریس، یدی بود مطمئن و پر صلابت.

برزگمرد بود چون صخره، اما جوهری انسانیت فراست انسانی در وجود او مزج شده بود.

یادش جاویدانه باد و روحش شاد.

دپیلوم انجینر محمدجمعه کاظمی رئیس پوهنځی الکترومیخانیک

*** *** ***
*** *** ***

ځانگړې کارنامې:

- ✓ له اوه کلنۍ وروسته يې ټول وخت په زده کړه او ورزده کړه کې تېر شوی دی.
- ✓ د هېواد د لوړو زده کړو لومړنی وزير و او لکه چې په کار وه هغسې يې د دغه وزارت چارې بنې سمبال کړې.
- ✓ د زده کړو امانت يې په خورا ديانت سره افغان ولس ته رسولي دی.
- ✓ د ديانت او سپېڅلتيا غوره سېمول و.
- ✓ امين استاد، مرستيال، رئيس او وزير و.
- ✓ د فزيک په برخه کې هېواد ته تر ټولو زيات خدمت کړی دی.
- ✓ په اتومي فزيک کې لومړنی افغان متخصص و.

مسلماني يوازي لمونځ او د تسپو تر قول نه دي، سترگې وغړوي
 او د مسلماني پر مکنی ځانونه پوله کړي.

*** *** ***
 *** *** ***

عبدالرحمن پښواک

عبدالرحمن پښواک د قاضي عبدالله خان زوی د ننگرهار د سره رود ولسوالۍ د باغوانیو کلي اوسېدونکی دی. په ۱۲۹۸ل = ۱۳۳۴س = ۱۹۱۹م. کې په غزني ښار کې (پلار يې هلته قاضي و) زېږېدلی دی. پښواک لومړنۍ زده کړه له خپل پلار څخه پيل او بيا د سره رود د بالاباغ د "مطلع دانش" په نامه لومړني ښوونځي کې شامل شو. اول او دويم ټولگي يې هلته او درېيم ټولگي يې د خوگياڼيو د "کږې" په ښوونځي کې ولوست، ځکه چې پلار يې هلته قاضي مقرر شوی و. کله چې يې پلار په کابل کې مقرر شو، نو دی د کابل ښار د انداربيو ښوونځي د څلورم ټولگي شاگرد شو. لومړنۍ دوره يې دلته بشپړه کړه او بيا د حبيبيې عالي ښوونځي ته لاړ. تر فراغت وروسته په خصوصي توگه د ديني او ادبي علومو او متونو په لوستو بوخت شو. ديني علوم يې

د وطن معماران

له خپل پلار او دري ادبيات يې له صوفي عبدالحق بېتاب شخه ولوستل. بيا د طب په پوهنځي کې شامل کړی شو. له دې مسلک سره يې مينه نه درلوده؛ نو تر دوو کلو وروسته يې ځان ترې وويست. بيا يې د دوو کلو لپاره د انگلستان (د ايدن بورگ EDIN BURG) پوهنتون د نړيوالو اړيکو او ژورناليزم په څانگه کې زده کړې سرته ورسولې.

تر زده کړو وروسته د کابل ادبي انجمن غړی او د تاريخ څانگې د انگريزي ژباړن په توگه مقرر شو. د پښتو ټولني له تاسيس سره سم د هغې ټولني مسلکي غړی شو. په دې وختونو کې يې خپلې ليکنې او ژباړې د "ارمانجن" په تخلص خپرولې، وروسته بيا د صدارعظم محمد هاشم خان په سپارښتنه له دې تخلص تېر شو او "پژواک" يې غوره کړ.

پژواک په ۱۳۱۸ل = ۱۹۳۹م. کال کې د "اصلاح" د دولتي ورځپاڼې مسوول مدير شو. څو مياشتې وروسته د باختر اژانس د لوی مدیریت چارې هم وروسپارل شوې. په ۱۳۲۰ل = ۱۹۳۹م. کال کې د پښتو ټولني مشر مقرر شو. تر دوو کلونو او څو مياشتو وروسته بيا د مطبوعاتو د مستقل رياست په نورو پستونو کې مقرر او دوه نيم کاله يې هلته خدمت وکړ.

په ۱۳۲۵ل = ۱۹۴۸م. کال په لندن کې د افغاني سفارت د دویم سکرتر او مطبوعاتي آتشه په توگه مقرر شو. څه موده وروسته د کار او کارگر د بین المللي مؤسسې کارمند شو او بیا کابل ته راغی.

په ۱۳۲۹ل = ۱۹۵۰م. کال په لندن کې د افغاني سفارت فرهنگي آتشه مقرر شو. په ۱۳۳۲ل = ۱۹۵۳م. کال کې بېرته هېواد ته راغی او د بهرنیو چارو وزارت د درېیمې سیاسي څانگې لوی مدیر او د ملگرو ملتونو د څانگې د آمر په توگه وگومارل شو.

په ۱۳۳۴ل = ۱۹۵۵م. کال کې د سیاسي چارو لوی مدیر او په ۱۳۳۷ل = ۱۹۵۸م. کال کې د ملگرو ملتونو په مؤسسه کې د افغانستان لوی سفیر او دایمي استازی مقرر شو. څوارلس کاله یې دې وظيفې ته دوام ورکړ. په دې دوران کې یې په باندونگ او بلگراد کې د ناپېیلو هېوادونو په کنفرانسونو کې د افغاني پلاوې مشرتوب پر غاړه درلود.

په ۱۳۴۶ل = ۱۹۶۷م. کال کې د ملگرو ملتو د عمومي اسامبلې د امنیت شورا د یوویشتمې غونډې رئیس هم وټاکل شو. د عمومي اسامبلې د هغې غونډې رئیس هم ټاکل شوی و، چې د نامیبیا په اړه جوړه شوې وه. نوموړي د بشر د حقوقو د کمېسیون او د ملگرو ملتونو د ځینو نورو کمېسیونونو ریاستونه هم کړي دي.

د وطن معماران

پژواک په ملگرو ملتونو کې هم خپل هېواد ته ځینې ویاړونه ورپه برخه کړي دي. د ساري په ډول کله چې ملگري ملتونه د شلمې پېړۍ په شپږمه لسيزه کې له مالي او سياسي کړکېچ سره مخامخ شول، د ارواښاد پژواک طرحې نوموړی سازمان له دغه کړکېچه خلاص کړ، چې تر اوسه دغه طرحه د پژواک د فورمول په نامه یادېږي.

په ۱۳۵۱ل = ۱۹۷۲م. کال په بن، په ۱۳۵۵ل = ۱۹۷۶م. کال په ډهلي او بيا په ۱۳۵۵ل = ۱۹۷۶م. کال په لندن کې د افغانستان د لوی سفیر په توگه مقرر شوی دی.

په ۱۳۵۷ل = ۱۹۷۸م. کال کې پژواک په لندن کې و، چې په کابل کې رژیم بدل شو. هغه له دې نوي رژیم سره د عقیدې او نظریې له مخه سخت مخالف و؛ نو د سفارت له دندې یې استعفا ورکړه او کابل ته راغی. د رژیم له خوا په خپل کور کې نظر بند و، مگر له خپلو خو کسو همنظرو کسانو سره یې د بشر د حقوقو یو پټ سازمان جوړ کړ.

په ۱۳۶۱ل = ۱۹۸۲م. کال کې د علاج لپاره هند ته لاړ او له ملگرو ملتونو څخه یې سياسي پناه وغوښته. بيا پېښور ته لاړ او خو میاشتي یې هلته تېرې کړې؛ خو د غلام ضمیر خښتنانو هلته د خپلواک ضمیر خښتنان نه شول زغملای؛ نو ارواښاد پژواک ته یې په څو ساعتو کې د

وتلو امر وکړ. هغه مهال یې د خپلې خاورې او ویاړونو په اړه داسې سوې کړیکې وکړې:

بیا به نه شم مهاجر په دې وطن کې
که پخپله دوی محتاج د انصار نه شي
په رحمان او په خوشحال مې سلام وایه
بیا گذر به زما د دوی په مزار نه شي
د مومند او د خټک د غږ پښواک یم
خو فغان مې جگ د دوی له کوهسار نه شي

له پېښوره واشنگټن ته لاړ؛ خو څه موده وروسته بېرته پېښور ته راغی او د ژوند تر پای پورې په حیات آباد کې مېشت و.

پښواک عالم، ادیب، خوږ ژبی شاعر، تکره نثرلیکونکی، ادبي ژباړن، لایق ژورنالیست او ماهر ډیپلومات و. په پښتو او فارسي یې نظم او نثر لیکه، په انگریزي یې سمه او روانه لیکنه او وینا کوله او په عربي ژبه پوهېده. دا آثار یې تر اوسه چاپ شوي دي:

تعاملات حقوقیه و جزائیة ملی، کلمه داره روپی، افسانه های مردم، گل‌های اندیشه، گزیده اشعار عبدالرحمن پښواک، حدیث خون، میهن من، باغبان، پیشوا، آریانا، لرغونی افغانستان، پښتونستان، د پښتونستان

د وطن معماران

ورځ، د پښتونستان مسأله او... وروستنی پنځه رسالې په انگریزي ژبه لیکل شوي او په لندن کې چاپ شوي دي.

پژواک په ۱۳۷۴ل. د جوزا په ۱۸مه = ۱۴۱۶س. د محرم په ۱۰، د ۱۹۹۵م. کال د جون په ۸ مه د پېښور په حیات آباد کې له دې فاني نړۍ سترگې پټې کړې او په سبا یې د باغوانیو په هدیره کې خاورو ته وسپارل شو.

دا هم د پژواک د یوه شعر مطلع او د پای دوه بیتونه:

هم هغسې چې خدا کې هنر نشته
په ژړا کې هم له سره اثر نشته
دا خبر به شوک زمانه یار ته وپسي
چې بېلتون کې مې له ځانه خبر نشته
زه پژواک یم په پیچومو کې لوی شوی
دا چې چوپ یم دلته غر او کمر نشته

کما زړ در کتتم لمونځونم دې وگرل د ځان فکر د در سر لادی،
کما دې یو پېوزلم تم یو جامر یخې او بمر در کړې د بل فکر
د در سر لادی، ځان غوښتل او بل غوښتل جلا فلسفې دي.

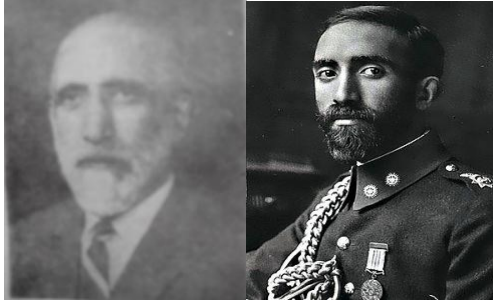

ځانگړې کارنامې:

- ✓ پښواک د افغانستان په بهرني سياست کې يوه بې سارې ځلانده او نوميالی څېره وه، د افغانانو له منځه په لومړي ځل ده په ملگرو ملتونو کې لوړه څوکۍ تر لاسه کړې ده.
- ✓ څوارلس کاله يې په ملگرو ملتونو کې د افغانستان بڼه استازولي کړې ده.
- ✓ يوازينی افغان دی چې د ملگرو ملتونو سرمنشي پاتې شوی دی.
- ✓ د خپل برخليک ټاکنې يا (خود اراديت) حق هم د پښواک په هڅو د ملگرو ملتونو په منشور کې ثبت شو، چې د ټول بشريت لپاره يو ستر نړيوال حقوقي خدمت گڼل کېږي.
- ✓ د شلمې زېږدې پېړۍ په شپږمه لسيزه کې د هغه طرحې له سياسي او مالي کړکېچه ملگري ملتونه وژغورل، چې دغه طرحه تر اوسه د پښواک د فورمول په نامه يادېږي.

*** *** ***
*** *** ***

عبدالهادي داوي

عبدالهادي داوی "پرېشان" د عبدالاحد طيب کندهاري زوی، د ۱۳۱۳ س. کال د جمادی الاولی په خوارلسمه (۱۲۷۲ل = ۱۸۹۵م) د کابل د باغ علیمردان په کوڅه کې زېږدلی دی. پلار یې له ممتازو طبیبانو څخه و، چې د امیر عبدالرحمن خان په امر کابل ته راغی او د دربار په طبیبانو کې شامل شو.

داوي د زده کړې دوره له ۱۲۷۹-۱۲۹۰ل. پورې په حبیبه ښوونځي (اوسنۍ لېسه) کې سرته ورسوله. د ښوونځي له دوو ښوونکو مولوي عبدالرب او مولوي محمدرور واصف څخه یې د سیاسي علومو خصوصي زده کړې وکړې. ملک الشعراء قاري عبدالله او عبدالغفور ندیم د هغه ادبي ذوق وټېناوه. مولوي محمد ظفر او مولوي محمد حسین مهاجرو هندي ښوونکو د هغه سیاسي او اجتماعي ذوق وپاله او اردو

د وطن معماران

ژبه يې هم له دوی څخه زده کړه. په عربي او انگليسي ژبو هم د ژباړې تر بريده پوهېده او د پښتو او دري ژبې ښه شاعر و ليکوال و.

داوی يا پرېشان سره له دې چې منور شخصيت، شاعر او ليکوال و، په خبرو او ويناو کې د خپل استاد محمود طرزي غوندي ورو، سنجيده او معقول سپری و. په شور او ولولو يې خبرې نه کولې؛ خو په سره سينه او معقوله طريقه يې اورېدونکي تر ژور اغېز لاندې راوستلای شول.

عبدالهادي داوی په ۱۲۹۰ل. کې د محمود طرزي په بلنه د "سراج الاخبار افغانيه" په اداره کې د محرر په توگه مقرر شو. هلته د ده ذوق لا زيات راوځلېده، له عربي او ترکي پوهانو سره اشنا شو، ترکي ژبه يې زده کړه. د ترکي، عربي او اردو مطبوعاتو په مطالعې او ژباړې يې لاس پورې کړ. تر څنگ يې وطني او ملي شعرونه ويل او له مشروطه غوښتونکو سره هم ملگری شو.

په ۱۲۹۶ل. کال کې کله چې پر امير حبيب الله په شور بازار کې د تمانچې ډز وشو، د دې پېښې په تورنانو کې داوی هم اووه مياشتې په ارگ کې بندي شو. دی لا په زندان کې و، چې امير حبيب الله په لغمان کې ووژل شو. څه وخت وروسته داوی ازاد او د "امان افغان" جريدې د سر محرر په توگه مقرر شو.

په ۱۳۰۰ل. کال کې د خارجه چارو په وزارت کې د هند و اروپا د خانګې مدیر مقرر شو. دا وخت د افغانانو هغه پرلپسې مبارزه چې د خپلواکۍ ژغورلو لپاره یې کړې وه، د بريالیتوب سرحد ته رسېدلې وه، انګریزان اړ شوي وو، چې د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپېژني. د افغان حکومت یو پلاوی د محمود طرزي (د بهرنیو چارو وزیر) په مشرۍ د برتانوي هند منصوري ته د هغه حکومت له استازو سره د خبرو اترو، د خپلواکۍ د تصدیق اخیستلو او تړون لپاره لاړ، چې عبدالهادي داوی د دې پلاوي یو غړی و.

عبدالهادي داوی په ۱۳۰۱ل. کې د بهرنیو چارو وزارت دویم مستشار مقرر شو. په ۱۳۰۲ل. کې د بخارا د خپلواکۍ د تحقیقیه پلاوي د مشر او فوق العاده سفیر په توګه بخارا ته واستول شو.

په ۱۳۰۲ل. کال کې داوی د خپلواک افغانستان د لومړني مختار وزیر په توګه په لندن کې مقرر شو.

په ۱۳۰۵ل. کال کې یې له دغې وظیفې نه استعفا ورکړه او د تجارت وزیر شو. د ده د تجارت لا درې کاله نه وو پوره چې په هېواد کې اړو دوړ رامنځ ته شو. داوی اوولس ورځې بندي شو او تر ازادېدو وروسته هندوستان ته لاړ. لومړی په ممبېي (هغه مهال بمبېي بلل کېده) کې و، بیا

کراچۍ ته لار او هلته يې له نورو افغاني ملگرو سره د افغانستان د ملي گټو لپاره په سياسي فعاليت او تبليغ لاس پورې کړ. د همدې مقصد لپاره په لاهور کې په دري ژبه د "افغانستان" په نامه مجله خپرېدله. نورې ډېرې مقالې يې په همدې موخه د هندوستان، انگلستان، ايران او نورو هېوادونو مطبوعاتو ته لېږلې.

کله چې محمد نادر پاچا شو، داوی يې وغوښت او په جرمني کې يې د افغانستان سفير وټاکه، درې کاله هلته وو. په ۱۳۱۱ل. کال کې د کابل د ادبي انجمن افتخاري غړی شو. کله چې محمد نادر پاچا د عبدالخالق په وسيله ووژل شو، د هغه په تور داوی بندي شو. ديارلس کاله يې په زندان کې له روحي او جسمي کړاوونو سره تېر کړل. د ۱۳۲۵ل. کال د ليندۍ په پنځه ويشتمه بېرته ازاد شو. په ۱۳۲۷ل. کال د محمد ظاهر پاچا د سر منشي په توگه مقرر شو.

په ۱۳۲۸ل. کال په ملي شورا کې د ده سبز د سيمې وکیل او بيا د ملي شورا د وکیلانو له خوا د رئيس په توگه وټاکل شو.

وايي چې د ۱۳۴۳ل = ۱۹۶۴م. کال په اوږي کې د اساسي قانون د ارزونې او تصويب لپاره لويه جرگه راوغوښتل شوه، په جرگه کې د رسمي ژبې په اړه سخت بحثونه وشول. يو شمېر کسانو ويل چې د پښتو

ژبې رسمیت دې لکه د پخوا په خپر وساتل شي؛ خو په مقابل کې ځينو نورو استدلال کاوه چې په افغانستان کې بېلابېلې ژبې شته؛ خو دوه ژبې دېرې مهمې او عامې دي، چې پښتو او دري دي؛ نو باید دواړه د هېواد رسمي ژبې وي. په پای کې تر ډېرو بحثونو وروسته د ښاغلي داوي په وړاندیز ماده داسې تعديل شوه:

د افغانستان د ژبو له ډلې پښتو او دري رسمي ژبې گڼل کېږي. په ۱۳۳۲ل. کال په مصر کې د افغانستان د لوی سفير او په ۱۳۳۴ل. په اندونيزيا کې د افغانستان د مختار وزير په توگه مقرر شو. څلور کاله يې دا دنده سرته ورسوله. بيا څه موده په کور کې په لوستلو او ليکلو بوخت شو. په ۱۳۴۴ل. کال د کابل د خلکو له خوا په مشرانو جرگه کې د سناتور او د سناتورانو له خوا د مشرانو د جرگې د رئيس په توگه وټاکل شو. تر دې وروسته پر کور کېناست.

د کورناستۍ پر مهال هم په زهير خان هغه پرلپسې مطالعه کوله او کله کله به يې ليکنې هم کولې.

داوي په مصر کې هم له سفارت څخه په عربي ژبه د "افغانستان" په نامه مجله خپروله. هغه د پښتو او دري ژبو تکړه او خوږژبی ليکوال او شاعر و. دا يې هم د شعر يوه بېلگه:

چارگل

ناوې! څه ږدې په اوربل باندې قطارگل
انسان کله سي کېدای په ډېر سينگار گل
خاموشي او اطاعت د خپل مېړه کره
ترييت د اولاد ښه دی تر خروار گل
سررښته د کور هر گوره لوی هنر دی
اکتفا کره ښايستي په دغه چارگل

له داوي څخه دا آثار راپاتې دي: زما رسول پاک، تجارت ما با س.
س.ر، غياصه، لالی ريخته، گلخانه يا مجموعه پربشان، نغمات، رجال
وطن، آثار اردوی اقبال دو جلد، کلیات داوی، عبرتنامه، سفرنامه
منصوری، حافظ شیرازی حیات در مصر، در اندونیزیا، سفرالاسفار، د
پښتو تاریخ او آینده، پښتو او نورې ژبې، پښتو اشعار، سوانح زنده گی،
مقالات او خطبات.

داوی د (۱۳۶۱ل. د اسد په ۲۷مه = ۱۴۰۲س = ۱۹۸۲م) په کابل کې
ومړ او په سبايې د شهدای صالحین په هدیره کې خاورو ته وسپارل
شو.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ ارواښاد داوی د مشروطه خواهانو له مخکښانو څخه و، چې په دې لاره کې یې د زندانو په گډون ډېر کړاوونه هم گاللي دي.
- ✓ د هېواد د ډیپلوماتیک تاریخ له لومړنیو او مهمو څېرو څخه دی.
- ✓ د ښې سیاستوالۍ او ډیپلوماتۍ تر څنګ ښه شاعر و لیکوال هم و. پر بهر سربېره په هېواد کې یې هم د ملت ښه استازولي کړې ده.

که تاسې د عقیدې لږ مخې د انسانیت رښتیني خدمت ته ملا و ترئ او د حق غږ پورته کړئ، نو ستر خالق به مو د مکې د څو کمزورو په څېر د اسونو په پښو کې د قیصر او کسر امانۍ دل کړي او که لږ عقیدې سر لا تر او نه لرئ او دا کار مو وکړ، نو د مهاتما گاندي په څېر به مو میلیو نوڼه انسانان پر اوږو گرځولو ته تیار شي.

*** *** ***
 *** *** ***
 *** *** ***

شېر خان ناشر

شېر محمد خان مشهور په شېر خان يا ناشر افغان د محمد گل خان زوی د عطاگل خان لمسی پر ۱۲۵۶ل. کال د غزني په قره باغ ولسوالۍ کې زېږدلی دی.

ناشر تر پنځلس کلنۍ پورې د خپل پلار تر روزنې لاندې د غزني په قره باغ کې ژوند کاوه. د پلار له خوا په شپاړس کلنۍ کې د سوداگرۍ لپاره هند ته ولېږل شو. د سوداگرۍ په چارو کې يې پوره تجربه او معلومات تر لاسه کړل. په پښتونخوا، مزار او ميمنې کې يې په خپله پانگه سوداگري کوله. په ميمنه کې يې استوگنه غوره کړه او له روسيې سره يې سوداگريز اړيکي ټينگ کړل. د خپل هېواد د خدمت لپاره يې ملا وټوله، د سوداگرۍ د مخصوص علم او طريقي په لارښودنو د ملت اقتصادي وضعيت ته ځير شو او افغانستان يې صنعتي هېوادونو ته معرفي کړ. وگړي يې د صنعت او هنر لور ته وهڅول. د افغانستان يو

ډول نخي توکړ يې د صنعتي تبادلې په توگه د مسکو په يوه لويه فابريکه کې تحويل او د افغانستان د "تولواک" په نامه يې د منسوجاتو د معرفي کولو په پانو کې درج کړ.

ناشر په ۱۳۲۷ل = ۱۹۱۹م. کال کې په ساوي مرزوف، زخر مرزوف او گوسوف کارخانو او کمپنيو کې خپله شخصي پانگه ولگوله.

ناشر د سترگو د درملنې په موخه مسکو ته لاړ او تر درملنې وروسته يې په روسي ترکستان کې استوگنه غوره کړه. څه موده وروسته هېواد ته راستون شو؛ خو تر څه وخت وروسته بېرته وطن پرېښودلو ته اړ شو او د بلوچستان کوټې ته لاړ. نوموړی د محمد نادر پاچا په بلنه له کوټې څخه راوغوښتل او په اداري چارو کې د ونډې اخيستو بلنه ورکړې شوه.

د ارگون په حکومت مقرر شو، هلته يې د اته زره ۸۰۰۰ ميله وسلو په راغونډولو سره امنيت راوست. وروسته له هغه چې د ارگون حکومتي نظام يې ټينگ او د هغه ځای اصلاحات يې بشپړ کړل، د محمد نادر شاه له خوا د ميمنې په اعلى حکومت باندې مقرر شو.

ناشر د هېواد د آبادۍ او افغاني فرهنگ د پراختيا لپاره نه هېرېدونکې هلې ځلې وکړې. د معارف د ودې تر څنگ يې لارې او سرکونه جوړ

کړل، سيمې يې يوه له بلې سره په تلفوني مزيو ونښلولې او همدا راز يې له مرکز سره د ليرې پرتو سيمو تېلفوني اړيکي ټينگ کړل. د سوداگريزو او زراعتي اصلاحاتو په لړ کې يې نوي عمومي باغونه ودان کړل. هغه هڅه کوله چې افغان سوداگر له نړيوال سوداگريز سيستم سره بلد کړي. د کندوز، فرخار، بغلان، خواجه غار، اشکمش او امام صاحب ښارونه او ښارگوټي يې جوړ کړل.

ناشر افغان د هغو اصلاحاتو او گټورو چارو په نمانځنه کې، چې په ميمنه کې يې سرته رسولي وو، د محمد نادر شاه له خوا د قطغن او بدخشان په نايب الحکومگي وټاکل شو. په دغې دورې کې يې لانديني کارونه د يادونې وړ دي.

۱- د مختلفو قبيلو او کورنيو د ځانځاني او فکري تشتت ليرې کول او د افکارو د يووالي لپاره زيار ايستل.

۲- د رښتينو روحانيانو او ښو عالمانو ستاينه او د هغو درناوی کول.

۳- په رسمي او مهمو چارو کې د اعلان او نشر رواج پيدا کول او د قطغن او بدخشان ټول ولس د حکومت په خيرغوښتونکي مقصد پوهول. په عمراني، زراعتي او رفاهي چارو کې د وگړو هڅول او بوختول.

د وطن معماران

۴- د مفسدو او شريرو خلکو لکه غلو او شوکمارو ورکول او د محيطي امنيت د ساتنې وسيلې پيدا کول.

۵- د بډو اخیستو له ناوړه عمله خلک منع کول.

۶- د دولت واردات له څلورو ميليونو څخه پنځوس ميليونو افغانیو ته پورته کول.

۷- د شپږو او خرابو ځمکو ودانول، د قطغن د سرکاري ځمکو احصايه او تفتيش او د ملي استعدادونو روزنه، چې د اقتصاد او تمويل اصلي عامل دی.

۸- د پنبې کرلو ترويج او په دې ډول د محيط تجارتي بنياد ته پياوړتيا وربخښل.

۹- د چاپيريال له مناسبوالي سره سم د کارخانو او صنعتي مؤسساتو د جوړولو او درولو لپاره صلاحيت لرونکو مقاماتو ته وړاندیزونه او عملي گامونه پورته کول.

۱۰- د خان آباد په ښارگوټي کې مدني او عمراني اصلاحات.

۱۱- د قطغن او بدخشان په سيمو کې د حکومتي مامورينو د استوگنې او هوساينې لپاره حکومتي ودانۍ جوړول.

۱۲- د تشکيلاتو پراخول.

د وطن معماران

۱۳- د بدخشان د طلاو له حاصلاتو، چې د سیند له شگو خخه راوځي د حکومت په مالي عنصر کې گټه اخیستل. د طلاو د رایستلو لپاره د یوه مدیریت تشکیل او د زرایستني مؤسسي په ملي مروجو اصولو په کار بوختول.

۱۴- په قطغن او بدخشان کې د تگ راتگ لپاره شاوخوا (۱۰۰۰) میله سرکونه جوړول.

۱۵- د قطغن او بدخشان ولایت په ټولو علاقه داریو کې د تېلفون مزې غځول، د خان آباد په مرکز کې د سیمدار تلگراف سټیشن جوړول او له مرکز سره مخابراتي اړیکې تېنگول.

۱۶- په قطغن کې د باغونو لپاره د بزغلو حکومتي زېرمې جوړول او همدغسې د بې مېوو او مېوه دارو نیالگیو په ځانگړي ډول د بادامو زیاتول.

۱۷- په ځینو ځایو کې د اوبو د ویالو جوړول او د ضروري ځایونو د ځمکو خړوبولو پروگرام عملي کول.

۱۸- د بې ځایه قیوداتو لغوه کول او له خلکو سره ځان نژدې کول. دولت او ولس د ده خدمتونو ته په قدر کتل له همدې امله اوس په کندوز کې یوه لېسه د ده په نامه ده. د خان آباد ولسوالي هم ده ته منسوبه

ده. د قزل قلعه بندر د ده د ښو خدمتونو له امله د ده په نامه "شېرخان بندر" نومول شوی دی.

ناشر پر ټولنيزو خدمتونو سربېره په علمي- فرهنگي برخه کې هم د يادونې او ستاينې وړ کارونه کړي دي، چې د هغه مهال ظروفو او امکاناتو ته په کتنې د ډېرې زياتې ستاينې وړ دي. په دې برخه کې افغاني ټولني ته د هغه لورپينې دا دي:

حيات فخر کاینات درې ټوکه، رشحات نبويه، مدنيت اسلام، عصر سعادت، اصحاب کرام (دوه ټوکه) مختصر تاريخ اسلام، نشر اسلام، عقیده اسلاميه، تاريخ اسلام (دوه ټوکه) مختصر تاريخ عمومي، مختصر تاريخ روسيه، تاريخ ترکستان، تربيه زنبور عسل، ژاپونيان، کورپايان، چينيان، فرانسويان، المانيان، انگلستانيان، ايتاليان، خيوا او بخارا، يهوديان، هزار ويک حديث، اذکار الصلاة، ضروريات دينيه، مراسلات، سال تعين، تاريخ اسلام مفصل (جزء اول) عصر سعادت، خلفای راشدین (جزء دویم) خلفای (امويه جزء سوم) خلفای عباسيه، حفظ الصحه متاهلين، حقيقت اسلام، هداية المسلمین، افغانستان، عربها، اسپانيان، امريکايان شمالي، ترکان عثمانی، تاتاريان، لهستان، ايرانيان، زنگيان، فنيقيان، بلغاريان، يونانيان، مصريان، مجارستان، سويسيان،

د وطن معماران

اسقاندونیاویان، موراویان، حبشیان، هوالدنیان، ساسیان، رومانیان،
 سامولیدان، امریکایان جنوبی، سیکان و جوگیان، هندوستان، خوانیان،
 صربیان، قره طاغیان، مالدیان، روسیان، هندیان امریکایي استریلیان،
 قرغزان، باشقردان، ارمنیان، گرجیان.

د همدغو آثارو د نشر او خپرولو له امله په ناشر مشهور شوی و.
 اروانباد شېر محمد خان تر قطغن وروسته بیا د ناروغی له امله کابل
 ته راغی او د علي آباد په شفاخانه کې په ۱۳۱۸ل. کال د وري په ۲۸مه نېټه
 وفات او د غزني په قره باغ کې خاورو ته وسپارل شو.

*** *** ***
 *** *** ***

چوپتیا او خاموشي د گل د هغې خوشبوی نومردی، چې پم پتم
 خولم یې دهر کس دارو امهوند فتحه کړې وي، خو دېر کسان
 د خپلې ناپوهی له امله چوپتیا تم پناه وړي.

*** *** ***
 *** *** ***
 *** *** ***

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د ملت او هېواد د اقتصادي وضعې د ښه والي لپاره ښه خدمتونه ترسره کول.
- ✓ ولس په عملي ډول سوله ییز او قانونمند ژوندانه ته هڅول.
- ✓ په سیمه ییزه کچه د څو ښارونو او ښارگوټو لکه کندوز، فرخار، بغلان، خواجه غار، اشکمش او امام صاحب د بنسټ ډبره ایښودل.
- ✓ سرکونه غځول، شاپرې ځمکې آبادول او خړوبول.
- ✓ د هغه مهال په افغانستان کې تر ټولو زیات کتابونه چاپ او خپرول.

کله ټول عمر د روح پېژندنې پر حقیقت پسې وگرځي، خولې به
دې هماغسې تشه وي، بې لږدې چې پر انساني بدن کې د ستر
خالق د ځواک او لوړ پېښې پلوشه ورنه وروایې او بس.

*** **

*** **

فيض محمد خان

فيض محمد خان د نواب خان زوی د لوگر ولایت په کلنگار ولسوالۍ کې زېږېدلی دی. فيض محمد خان په خوست کې زیاتره په فرقه مشر او نایب الحکومه مشهور و. تر فيض محمد خان د مخه غلام رسول پرماچ په پکتیا کې تنظیمیه رئیس و. فيض محمد خان په ۱۳۳۴ل کې د پکتیا نایب الحکومه مقرر شو. تر هغه وروسته پکتیا په حکومتی تشکیلاتو کې د ولایت په نامه ونومول شوه. نایب الحکومه به اوږی په گردېز او ژمی په خوست کې تېراوه. مدیر شریف الله "مرهون" چې د فيض محمد خان په دوره کې په خوست کې مامور و، د هغه د کړنو او کارنامو په اړه وایي: ((هغه وخت چې فيض محمد خان د نایب الحکومه په نامه پکتیا ته راغی، خوست لویه ولسوالی وه. فيض محمد خان به شپږ میاشتې په خوست او شپږ

د وطن معماران

مياشتې په گردېز کې تېرولې. هغه ډېر تعليميافته سړی نه و؛ خو ډېر کارپوه او ځيرک سړی و. په قومي- قبيلوي مسایلو بڼه پوهېده او د خوست له قبيلوي مشرانو سره يې بڼې اړیکې درلودې.

د سرکونو د غاړو او د بازار د منځ زیاتره ونې د هغه له دوره راپاتې دي. د علیشېرو باغ ته يې ښکلي رنگه کبان راوړي وو، مور به کله کله د تماشي لپاره ورتللو. هغه په پکتیا کې ډېر زیات عمراني کارونه وکړل، داسې کارونه چې تر هغه راوړسته او دمخه بل چا نه دي کړي. علیشېرو باغ، صحرا باغ، پروژې باغ، بلاوت باغ، غرومبي باغ، مېلمه کوټ باغ او د تېرې باغ د فیض محمد خان په دوره کې جوړ شوي دي.

د تېرې باغ چې زیتي ونې لري

د وطن معماران

هغه د خوست ډېر سيمو ته سرکونه وغځول، د میدان هوايي، متون، منگلو، ځاځي میدان، مياخېلو، مقتدا او گورگوری- تهانې سرکونه د هغه په دوره کې جوړ شوي دي. میدان هوايي د هغه په وخت کې جوړ شوی دی او دا سرک چې میدان ته تېرېده؛ نو د شولو په پتيو کې تېرېده. خلکو د سرک مخالفت کاوه؛ خو هغه خلکو ته وويل: سرک ستاسو په گټه دی، ځمکې به مو قيمت پيدا کړي، بازار به جوړ شي او په دکانونو کې به سوداگري کوئ؛ نو په ډېر هنريې خلک قانع کړل او سرک تېر شو.

تر ټولو مهم د ستو کنډو سرک دی چې د هغه په دوره کې جوړ شوی دی.

د وطن معماران

د خوست مېخانيکي ښوونځی د هغه په دوره کې منظور او جوړ شو. چې تعمیر یې جوړېده نو هغه به پخپله په سوزنده لمر کې کار ته ولاړ و او پخپله به یې د کار څارنه کوله. د هوایي میدان خواته د هواپېژندنې ادارې ودانې د هغه په وخت کې جوړه شوه.

د خوست اوسنی ښار نه و، پخوانی بازار یو څو دکانونه وو، چې په "ملا کلا غونډۍ" کې وو. هغه ډېر ولسي خویونه درلودل، له عالمانو او

ستو کنډو چې د گردېز - خوست ترمنځ پروت دی، خورا سخت کنډو دی، چې د ډېرو واورو له امله د ژمي کې په موسم کې ډېرې ترافیکي ستونزې راولاړوي.

د وطن معماران

مشرانو سره يې ځانگړې مينه درلوده. هغه مهال د ولس ذهنونه دومره روښانه نه وو، خلکو به د ښوونځيو ډېر مخالفت کاوه، ماليه يې نه ورکوله، سرکونو يې نه پرېښودل، ويل يې چې بيا زموږ ځنگلونه سرکاري کېږي. هغه به زياتره ولسي شخړې د جرگو مرکو له لارې حلولې. د خوست پوځي او ملکي روغتونونه چې اوس پکې بې سرحده ډاکټران کار کوي، د هغه په دوره کې جوړ شوي دي.

تر نايب الحکومه وروسته محمدحسين خان (د بېرک کارمل پلار) راغی، هم له ونو بوټو سره ډېره مينه درلوده. هغه په تخته بېگ کې نورې زياتې ونې لکې کړې. ده هم په خوست کې ښه کار پيل کړی و، خو ډېر پاتې نه شو.

آريانا افغان الوتنې هم خوست ته د فيض محمد خان په دوره کې پيل شوې. پخواني ميدان ته د ۲۱/۱۰/۱۳۴۲ په لومړي ځل د ورځې په لس نيمو بجو الوتنه راوشوه او ۲۵ کسه سپرلی يې راوړې. د يوه کس کرایه ۳۵۰ افغانۍ وې او په اونۍ کې به يې پنځه الوتنې درلودې.

احمدجان د فيض محمد خان په اړه وايي:

((هغه دربار ته نږدې سړی و، پر پاچا ظاهرخان گران او د هغه معتمد و؛ خو ډېر ولسي سړی هم و، له خلکو سره يې ښه ناسته ولاړه

د وطن معماران

درلوده او داسې نه معلومه لکه چې نایب الحکومه دې وي. هغه خلک
تعلیم ته هم ډېر وهڅول، ان له سپین زیرو یې غوښتنه وکړه، چې د
نجونو ښوونځي ومني؛ خو هغه مهال خلکو په دې اړه د هغه غوښتنه ونه
منله. د ولایت، مستوفیت او پوهنې ریاست ودانۍ د هغه په وخت کې
جوړې شوې دي، چې تر اوسه ترې گټه اخیستل کېږي. هغه د بودجې
ډېره برخه په عمراني چارو لگوله.))

احمد جان وایي:

یو ځل زما پلار هغه مېلمه کړې و، زه هغه وخت په څلورم ټولگي
کې زده کوونکی وم، تر ډوډۍ خوړلو وروسته د مېلمه د شپې تېرولو
لپاره زمونږ ځانگړې حجره نه وه؛ هغه زما پلار ته وویل چې یا به له مېلمه
لاس مینځې او یا به حجره جوړوې؛ نو دا حجره د هغه په غوښتنه زما
پلار جوړه کړې ده))

د خوست یو مشر حاجي ولي اکبر د فيض محمد خان د

حکومتوالۍ په اړه وایي:

((د فيض محمد خان په دوره کې هم قاچاق کېدل، په ځانگړي
ډول لرگي به له فرضي کرښې ورها خوا مېرامشاه او بیا بنو ته لېږدېدل.
دغه قاچاق به په اوبانو کېدل او د فيض محمد خان یاور کریم بروت به

د وطن معماران

يې مخنيوی کاوه. کریم بروت ته د برېتو له امله پنځه روپۍ معاش هم حواله و. د قاچاقو په نیول شویو تختو او تمبو او یا د هغو په پیسو به فیض محمد خان دولتي ودانۍ جوړولې. د خوست ښار په منځ بازار کې اوس هم د فیض محمد خان په دوره کې جوړې شوې ودانۍ راپاتې دي.

تخته بېگ هغه غونډۍ ده، چې د فیض محمد خان نایب الحکومه په دوره کې پکې پوځي ودانۍ جوړې شوي او شاوخوا یې ښې گڼې ونې نهالې شوې دي. که څه هم دې ونو او ودانیو ته په وروستیو

د وطن معماران

جنگونو کې ډېر زیان اوښتی دی؛ خو لا تر اوسه هم هماغه ودانۍ او هماغه ونې ولاړې دي او نور کار پکې نه دی شوی.

تخته بیک چې نایب الحکومه او جنرال محمدحسین خان هم ونې نهالې کړې دي

ملکندي، منځنی بازار او امنیه قومانداني هم هغه ودانۍ دي، چې د ارواښاد فیض محمد خان په وخت کې جوړې شوې دي. قومانداني خو له لږ ترمیم پرته په هماغه پخوانۍ بڼه پاتې ده او تر اوسه ترې هم د امنیه قوماندانۍ د ودانۍ په توګه ګټه اخیستل کېږي.

فیض محمد خان په خوست کې ډېرې لارې او سرکونه جوړ کړي دي. زیاتره لوی او اوږده سرکونه لکه د تنګي له لارې زېږوک او له هغه ځایه اورگون ته سرک، د ده په وخت کې تېر شوی دی. هغه مهال په اورگون کې حاکمي وه. د غلان سرک ده جوړ کړی دی. له خوسته چله دار کنډو، گبر، میدان، شهرنو، میرزکې او له هغه ځایه گردېز ته سرک د ده په وخت کې تېر شو. البته د خوست گردېز سرک د ده د پلار نواب خان حاکم په وخت کې تېر شوی دی. د لکې تېري سرک په سروتي، گبر منگلو، میرزکی او سیدکرم باندې بیا گردېز ته رسېده. له

د وطن معماران

لکي تيرې تر گردبزه د فيض محمد خان په وخت کې جوړ شوی دی او په دې وروستيو کې ډمبر شوی هم دی.

د لکي تيرې سرک چې د نايب الحکومه په دوره کې غځول شوی دی میراجان بازار، چې د وازې خوا او گردې خېړۍ د ولسواليو تر منځ پروت و، د خوست او گردبز ترمنځ يوازينی پخوانی بازارگوتی و، چې مسافرو به پکې شپه تېروله.

میراجان بازار چې اوس یوازې کنډواله ده

د خوست زیاتره مهم ښوونځي هم د فیض محمد خان په وخت کې جوړ شوي دي او د سرکونو پر غاړو زیاتره ونې هم هغه کښنولي دي. د خوست ښار بنسټ فیض محمد خان اېښودلی او نقشه یې هم هغه جوړه کړې ده. په علیشېرو کې بلاوت باغ او مېلمه کوت باغ چې په ۴۰ جریبه ځمکه کې جوړ دی، دا دواړه هم فیض محمد خان جوړ کړي دي.

فیض محمد خان د نورو چارو تر څنگ ښوونې او روزنې ته هم ځانگړې پاملرنه کوله، لومړی یې د خانانو او ملکاتو زامن جبراً ښوونځیو ته ونيول او بیا یې د کلیوالو زامن د خسنې له مخې جبراً ښوونځیو ته ونيول. هغه وخت په ولس کې داسې تبلیغ شوی و، چې ښوونځي د بې دینۍ مرکزونه دي. په دې کار کې هغو ملایانو زیاته ونډه درلوده، چې د امان الله خان پر ضد راپورته شوي وو، لکه گوډ ملا.

د خوست مهم ښوونځي او لېسې لکه: غربت لېسه، اسمعيل خېلو لېسه، لکنو لېسه او نورې او د نادرشاه کوټ، درگي، گوربزو، زمبر، تریزیو، میدان، ایبک او صبریو ښوونځي هم د ده په وخت کې جوړ شوي دي.

وايي چې کوم موټر به یې په قاچاقبرۍ کې ونيوه په هغه به یې بیا بیگار کاوه او د ښوونځیو په جوړولو کې به یې ترې گټه اخیسته؛ حاجي ولي اکبر وايي:

((د حاجي خانه دین د نیولي موټر مالونه یې ضبط کړل او په سزا کې یې په موټر باندې د زمبر ښوونځی جوړ کړ. د شین گل په موټر یې د یعقوبیو ښوونځی جوړ کړ.

ببرک تهانې ته سرک هم د ده په وخت کې تېر شوی دی. د "نادرشاه کوت" قشله هم ده ودانه کړه او د هغه افسر په نامه یې ونوموله چې همدلته وژل شوی و؛ نو د نادرشاه کوت قشله د نادرشاه افسر په نامه ده، نه د ظاهرخان پاچا د پلار په نامه.

فیض محمد خان له هغو خلکو سره سخت چلند کاوه، چې تر فرضي کرنې ورهاخوا به یې اړیکې درلودل. له همدې امله یې د ببرک خان خدران د هغو درېو زامنو ځمکې ضبط کړې، چې له کرنې هاخوا تللي وو))

وايي فیض محمد خان ډېر ولسي سړی و، ان چې ډېرو کلیوالو خلکو به نه پېژانده. دی به په ولس کې په عادي ډول گرځېده راگرځېده او هیڅ ډول وېره او ډار ورسره نه و. په خپله به یې موټر چلاوه او یوازې به گردېز ته او یا به له هغه ځایه خوست ته راته. په جرگو - مرکو کې یې ښه مهارت درلود او له ولس سره به ډېر په هنر چلېده. وايي یو مهال یې یوه ځای ته سرک تېراوه؛ خو ولس مخالفت کاوه او سرک یې نه پرېښود. ده سپین ږيري راټول کړل، ویل راځی جرگه کوو، دوی په جرگه بوخت شول، هلته یې خپلې مشینرۍ ته د چټک کار امر وکړ او دلته یې جرگه وغځوله، کله چې کار خلاص شو او جرگه مار هم خبر شول، هغو

د وطن معماران

نایب الحکومه ته کړل: دا دې څه وکړل؟ ده ویل چې زموږ مسوولیت دا و، چې ستاسو د آرامۍ، هوساینې او پرمختګ لپاره سرک جوړ کړو، سرک جوړ شو؛ نو اوس تاسو پوهېږئ چې ګټه ترې اخلئ او که وړانویئ یې. ځی نور مو په مخه ښه! خلکو یو بل ته وکتل، له ځان سره یې فکر وکړ، سرک یې د ځان په ګټه وګاڼه او په دې ډول شخړه پای ته ورسېده. ده په خوست کې شخصي جايدادونه هم درلودل، چې تر هغه وروسته یې اولادونو وپلورل. اوس د خوست په ښار کې یوه څلور لارې د فیض محمد خان په نامه نومول شوې ده، چې څلی یې هم ښه عصري جوړ شوی دی.

حبيب الرحمن وايي:

((نايب الحکومه نږدې ۱۳ کاله په پکتيا کې دنده درلوده. د هغه په دوره کې تر ټولو زيات کار د سرکونو جوړولو په برخه کې شوی دی. د خوست گردېز، د منگلو دوه درې سرکه، د پتان او خمکنيو، د خاخي ميدان، د خوست د جاني خېلو، صبريو، تره کي، په سپېره کې ارگون ته، گوربزو ته، دا سرکونه ټول د هغه په دوره کې جوړ شوي دي. د پکتيا پروژه هم د هغه په وخت کې منظور شوه. د منگلو په پروژه کې يې ډېر خلک په کار وگومارل او ډېرو کسانو همالته کارونه زده کړل لکه موټروانۍ او نور.

هغه به تل له ولس سره د ښې گوزارې سپارښتنه کوله، تل به يې پر مور تينگار کاوه، چې مراجعين درخځه خپه نه شي، ځکه هغه به ډېر وخت د عمراني چارو په څارنه تېراوه))

صدر گل د نايب الحکومه په اړه وايي:

((هغه په کارونو کې ډېر دقيق سړی و، ټول کارونه به يې په خپله څارل، ان د سرک او ودانيو اندازې به يې په خپله اخیستې. زموږ په کلي کې چې سرک تېرېده، زما د مورني نيکه د دکان لږه برخه پکې وړانډله،

زما نیکه ورغی، ویل: نایب الحکومه صاحب زما دوه زامن په کابل پوهنتون کې دي، دا زما دکان راڅخه مه وړانوه، هغه ورته وویل:

((ستا دواړه زامن به راته بیا افرین وایي او دعا به راته کوي، هغوی پوهېږي، چې زه دا کار ستا د زیان لپاره نه کوم، ستاسو د گټې لپاره یې کوم)) نو دکان یې ترې وړان کړ.

هغه به په بیگار هم کارونه کول، اوسنی د پروژې باغ یوه دښته وه. دلته چې یې باغ جوړاوه، په قبیلو یې کار کاوه. هرې قبیلې سره به خپلې قلبې وې او کار به یې پرې کاوه. په خلکو به یې ونې حواله کولې، په اسمعېل خېلو یې چنارونه حواله کړي وو. زه زلموتی وم، موربه لارو زما د ماما ښه غټ چنار و، هغه ته وختم او ۳۰-۴۰ ښاخونه مې راپرې کړل، په خره مې ټول بارکړل، مشران راسره وو او باغ ته مې ورسول. بیا نایب الحکومه ماته خو افغانۍ انعام راکړ))

فیض محمد خان تر ۱۳۴۳ل. پورې په پکتیا کې نایب الحکومه و. هغه جرمني ته د درملنې لپاره تللی و، چې د همدغه کال د غبرگولي په ۱۴مه له کابل راډیو څخه د هغه د مړینې خبر تېر شو. د غبرگولي په ۱۶مه د شنبې په ورځ د مرنجان غونډۍ د پاچاهي کورنۍ په هدیره کې خاورو وسپارل شو.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ نایب الحکومه په خوست کې له ځانه بڼه نوم پرېښی دی.
- ✓ توند، زړور، متدین، زیارگالونکی او هېواددوسته شخص و.
- ✓ د سیمې له خلکو سره یې دوستانه اړیکې پالل او د هغو په دودونو په بشپړه توگه پوهېده.
- ✓ تل به یې د رغاونیزو کارونو څارنه او لارښوونه پخپله کوله.
- ✓ په پکتیا او گردېز کې یې ډېرې ودانۍ جوړې کړې دي.
- ✓ د خوست زیاتره سرکونه د هغه په وخت کې جوړ شوي دي.

حاجي ولي اکبر د مرکې په حال کې

محمد گل خان مومند

محمد گل خان د محمد خورشید خان غونډ مشر زوی، د مومین خان لمسی او د عبدالکریم خان کړوسی دی. په ۱۲۶۳ = ۱۳۰۳ س. د روژې په ۱۳ مه کې د کابل ښار په اندرابیو کوڅه کې زېږېدلی دی؛ خو پلرنی ځای یې د ننگرهار ولایت د مومند درې ولسوالۍ "گولایي" کلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې په خصوصي ډول وکړې او بیا په ۱۳۲۷ س = ۱۲۸۷ ل. کې د حربي ښوونځي په دویم ټولگي کې شامل شو. په پنځه و کالو کې یې حربي زده کړې پای ته ورسولې. تر فراغت وروسته د اردلانو په غونډ کې د قوماندان په توگه وټاکل شو. دغه مهال یې هم شاهي ټولگي ته تدریس کاوه او هم د حربي ښوونځي سرښوونکی و. د دغه بريالي خدمت په پایله کې د سپه سالار

د وطن معماران

صالح محمد خان د ياور په توگه وټاکل شو او وروسته د شاهي گارډ قوماندان شو.

مومند خه وخت په ترکيه کې د افغاني سفارت عسکري آتشه و. په ۱۳۰۰ل. کې د حرب د وزارت د "مجموعه عسکري" مجلې مدير و. په ۱۳۰۳ل. کې د پکتيا اعلى حاکم او عسکري قوماندان او په ۱۳۰۶ل. کې د بلخ د ملکي پلټن رئيس او بيا د ننگرهار عسکري قوماندان و.

د محمدهاشم خان په کابينه کې داخله وزير او ورسره لومړی د ننگرهار او بيا د پروان ولايت تنظيميه رئيس و. په ۱۳۱۱ل. کې د کندهار او فراه ولايتونو تنظيميه رئيس و. په ۱۳۱۳ل. کې د قطغن، بدخشان، بلخ او ميمني تنظيميه رئيس و. په ۱۳۱۹ل. کې د دولت د وزير په توگه وټاکل شو.

تر دې دندې وروسته نور په خپل کاله کېناست او پاتې عمر يې د پښتو ژبې په علمي- ادبي خدمت کې تېر کړ. تر ۱۳۲۷ل. پورې په سمنگانو کې اوسېده؛ خو په همدغه کال د شاه محمود خان د صدارت پر مهال کابل ته راغی. اوړی به په کابل او ژمی به په لوی ننگرهار کې اوسېده.

په ۱۳۳۴ل. کې د لويې جرگې د نائب رئيس په توگه وټاکل شو.

وزير محمد گل خان د سپېڅلې او کلکې عقيدې څښتن و. په خپل هوډ کلک و او لوړ شخصيت يې درلود. په مذهبي اصولو ټينگ او په پښتو او پښتونواله مين پښتون و؛ خو تر څنگ يې مستغني انسان هم و. همدا لامل و، چې د دومره واک وځواک سره سره يې هم په کابل کې کور نه درلوده او په کرايه کور کې يې خپله سپېڅلې اروا خپل الله ته وسپارله. همدا ديانت او سپېڅلتيا د ده لوی وياړ او نېکنامي ده.

وزير محمد گل خان مومند په هر ځای کې خپلې انساني، اسلامي او هېوادنۍ دندې په پوره ديانت، صداقت او ځيرکۍ سرته رسولې؛ نو د خپلو ښو خدمتونو له امله په "لمر اعلى نښان" هم نمانځل شوی و. مومند بابا په علمي- فرهنگي برخه کې هم نه هېرېدونکي خدمتونه تر سره کړي دي.

په کندهار کې يې د محمد نادر خان په اجازه په ۱۳۱۱ل. کې د پښتو انجمن بنسټ کېښود. طلوع افغان هم د مومند په امر په پښتو شو، همدارنگه يې په کندهار کې ډېر زلميان وروزل. هغه پر پښتو سربېره په دري ژبه کې هم پوخ او پياوړی لاس درلود. په پښتو کې يې پر نثر سربېره په نظم کې هم لاس درلود؛ خو نظم يې تر

د وطن معماران

نثر ډېر لږ لیدل شوی دی. وزیر محمد گل خان مومند دا آثار هم افغاني ټولني ته په ميراث راپرېښي دي:

پښتو سيند، پښتو ليار، لنډکي. پښتو، پښتني روزنه، پښتو-پښتونواله، د پښتو لويه نحو (معاني او بيان) د پخلي کتاب، لنډه کي. پښتو.

د بلخ ولسوالۍ څلور لارې د وزير محمد گل خان مومند په نامه نومول شوي ده. دغه څلور لارې د مزار شريف او شبرغان پر لويه لاره پرته ده. دا هغه څلور لارې ده، چې خاورې يې د وزير بابا د پلونو نښې له ځانه سره لري. ارواښاد به پر همدې څلور لارې د بلخ ولسوالۍ له بازاره تېرېده او خپل کلي "مومندانو" ته به ته. دغه کلي اوس د "وزير آباد" په نامه يادېږي. په دغه کلي کې لا هم د وزير بابا پلرنۍ کلا ولاړه ده، چې اوس يې پکې د محمد عمر خان په نامه د بابا يو عزيز اوسېږي.

که څه هم د تاريخي شاليد له مخې پښتانه هم د نورو قومونو په څېر د هېواد د شمال له بلخه نورو سيمو ته کوچېدلي؛ خو د وخت په تېرېدو په بېلا بېلو مهالونو کې بېرته شمال ته راغلي او استوگن شوي دي. په دې لړيو کې يوه لړۍ د وزير بابا په نامه ده، چې پښتانه يې د هېواد له

د وطن معماران

سوپل او ختیځه د هندوکش د غرونو شمالي لمنو ته راوستل او استوگن یې کړل.

د وزیر بابا دغو ملي او افغاني کړنو ته ډېرو کسانو له چپې خوا کتلي او داسې یې انگېرلې ده، چې دغه چارې د قومي او شخصي گټو پر بنسټ تر سره شوې دي. دغو فکرونو نه یوازې دا چې د دې ملي شخصیت نېک کار ته یې په بده کتلي، بلکې د هېواد پالنې ستر احساس یې هم ژوبل کړی دی.

وزیر بابا شمال ته پښتانه د افغانستان د سیاسي، ملي او اقتصادي گټو په موخه راوستلي او استوگن کړي وو، چې په خپلو دغو هدفونو کې بریالی هم شو. د وخت تېرېدو ثابته کړه، چې د وزیر بابا دغو ملي کړنو افغانستان له ډېرو گوانونو وساته او لا به یې ساتي.

یو وخت د هېواد د شمال په اړه دا متل ډېر عام و: "که مرگ غواړې کندوز ته لار شه" د دې متل مفهوم دا نه و، چې گوندې په کندوز کې انسان ته د انسان په سترگه نه کتل کېدل او په ډېره اسانه به یې وینه توپیده، بلکې هغه مهال کندوز شاپرې دښتې وې، چې د ژوند کولو هیڅ راز اسانتیاوې پکې نه وې. یوازې کندوز نه بلکې د هېواد ډېرې شمالي سیمې همداسې

د وطن معماران

وې. د هېواد له نورو برخو به خلك هندوستان او نورو ملكونو ته د غلبي دانې د گټلو په موخه تلل؛ خو د خپل كور له امكاناتو ناخبره وو.

وزير بابا سره د ټول هېواد فكر و، هغه هيله درلوده، چې افغانان د خپل هېواد ځمكې خپرې كړي او له منځه يې د ژوند د تېرولو او د خپلو اړتياو ليرې كولو لپاره امكانات راوباسي.

هغه د هېواد په شمال كې د خپلو دندو پر مهال دغه شاپرې دښتې او پرېمانه اوبه ليدلې وې او دا شونتيا يې هم درك كړې وه، چې د دغو شاپرو په آبادېدو كې د ټول هېواد گټه ده، چې له لارې يې ستر اقتصادي بدلون راتلی شي. په همدې موخه يې د هېواد له ختيځو او سوېلي سيمو څخه يو شمېر پښتانه راوويستل او د شمال په بېلا بېلو سيمو كې يې ځای پر ځای كړل. دلته يې ورته دولتي شاپرې ځمكې او ځنگلونه ورکړل، پرې آباد يې كړل او د هېواد له هغې برخې يې كندو جوړ كړ، چې يو وخت پكې د ژوند مانا مرگ وه.

ارواښاد اكاډمېسين رشاد"د قام غمخور محمد گل خان مومند" تر سرليك لاندې مقاله كې ليكي: د هندوكش په شمال كې ډېرې سرکاري ځمكې خورا شاپرې پرتې وې، اوبه بېكاره بهېدلې او شاپرې ځمكې ځنگلونه كېدل. د سيمې خلكو د كرنې په كار كې ځانونه ډېر نه زهيرول. د للمي

لپاره ډېرې دښتې او رغونه د دوی په واک کې وو، یوازې ییوه او تخم یې له دوی څخه غوښت؛ نور نو اقلیمي شرایطو کښتونه ورپخول. په پراخو دښتو او وپرو راغو د سیمې د خلکو وس نه رسېده، چې ټول وکړي او حاصل ترې واخلي؛ خو د افغانستان ځینې سیمې، په تېره بیا هغه، چې د اوسېدونکو شمېر یې ډېر و، غلو دانو یې د خلکو اړتیا نه شوه پوره کولای. کرنیزې ځمکې نه وې، چې کرل شوې وای، د سیمې خلک به دې ته اړ وو، چې د مزدورۍ لپاره هندوستان ته ولاړ شي او غنم او جوار ترې راوړي. محمد گل خان دغه بې ځمکې خلک او کوچیان په متنونو او زاریو د هېواد شمال ته راوبلل او بې خاونده (دولتي) ځمکې یې د هندوکش په شمال کې پرې ووېشلې. ده په دې کړنو د هندوکش د شمالي برخو ډېرې بې خاونده او بې حاصله ځمکې حاصل خېزه کړې)) نو وزیر بابا نه یوازې دا چې د هېواد یوه شاړه برخه حاصل خېزه کړه، بلکې افغانان یې د هېواد پالنې او ودانولو ته وهڅول. دا چې نن د هېواد شمال د نورو برخو په پرتله خورا حاصل خېزې او ډېرې ځمکې لري؛ دا ټول د وزیر بابا برکت و، چې باید په حق کې یې لاسونه پورته کړو. د وزیر بابا له خوا د هېواد په شمال کې د ځمکو د وېش په اړه داسې هم ویل کېږي، چې ده یوازې پښتنو ته ځمکې ورکړې دي. دغه مسأله په

د وطن معماران

ټوله مانا غلطه ده. دې غښتلي مشر يوازې پښتنو ته ځمکې ور نه کړې، بلکې ټولو هغو شمال مېشتو افغانانو ته يې دولتي ځمکې ورکړې، چې نه يې درلودې. داسې ډېرې بېلگې شته، چې له هغو پښتنو يې هم ځمکې اخيستې دي، چې ډېرې يې درلودې او هغو ته يې ورکړي، چې هېڅ يې نه درلودې.

د بلخ ولسوالۍ د وزير آباد کلي يو کس اوسېدونکی او د وزير بابا عزيز، محمد عمر خان چې اوسمهال د بابا په پلرني کلا کې ژوند کوي، په يوه لنډکۍ ناسته کې راته وويل، چې وزير بابا په شمال کې له پښتنو پرته ټولو هغو قومونو او کورنيو ته هم ځمکې ورکړې دي، چې نه يې درلودې.

نوموړي د بېلگې په توگه د خپلې ولسوالۍ د "برمزيد" سيمې يادونه وکړه، چې وزير بابا پکې ترکمنو ته څلور پيکاله ځمکه ورکړې، چې اوس هم پرې مېشت دي. همداراز يې د "صدرآباد" کلي اوسېدونکو ته چې پښتانه نه دي، هم ځمکې ورکړې، چې د همدې ورکړې له امله نن په بلخ کې صدرآباد د يو کلي په توگه ودان دی.

نوموړي وويل، چې له دوی يې هم زياته برخه ځمکه په مومندانو کلي کې واخيسته او مندوزيو ته يې ورکړه.

د وطن معماران

نو له دې څرگندېږي، چې وزير بابا د يو انسان په توگه له خپل قوم سره مينه درلوده او غوښتل يې چې د خپل قوم له لارې هم خپل هېواد آباد کړي، چې آباد يې کړ؛ خو هيڅکله يې افغان واحد ملت ته زيان نه دی رسولی او ټولو افغانانو ته يې په يوه نظر کتلي دي.

له سياسي اړخه هم د محمد گل خان مومند پلان ډېر مهم و، ځکه اوس په شمال کې داسې ولايتونه ولسوالۍ، کلي او کوچې شته، چې څنگ په څنگ پکې بېلابېل قومونه ژوند کوي. له يو بل سره راشه درسه لري، يو ډول دود او دستور لري. د يو بل په غم او ښادۍ کې سره شريک دي او داسې پيوندونه يې سره اخيستي، چې بېلول يې د هېڅ سياسي بدرانگې تگلارې د وس خبره نه ده.

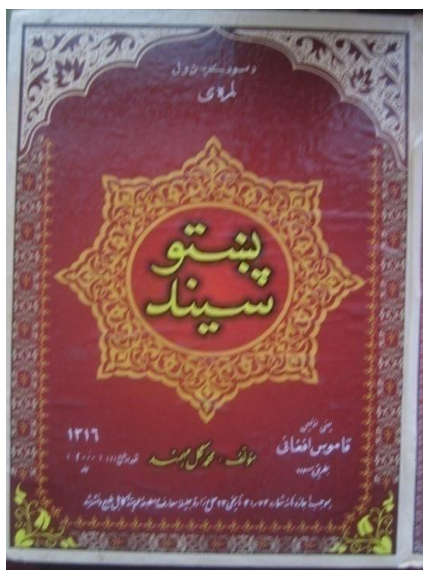
يعنې په حقيقت کې د مرحوم مومند پلان د ملت جوړونې لپاره و او وخت ثابته کړه چې له ځينو مشکلاتو سره سره، په شمال کې تر ډېرې اندازې ملت جوړونه شوې ده.

د بلخ والي عطا محمد "نور" په دې برخه کې د ستاينې وړ دی، چې د هغه نوم يې د څلورلارې په نومولو سره په ولسي سطحه ژوندی وساته. د کرکو دغه ماښامی همداسې څراغونو ته اړتيا لري، چې تيارې وتښتوي

د وطن معماران

او د هېواد په شمال کې د مېشتو افغانانو په زړونو کې یو بل ته د مینې رنځګانې ځای پر ځای کړي.

د هېواد دغه نومیالی، توریالی او خبرلوخ خواخوږی د ۱۳۴۳ ل. د زمري په ۲۷ مه د سه شنبې په ورځ سهار مهال اته بجې د (۸۰) کالو په عمر په کابل کې وفات شو. جنازه یې د شاندارو مراسمو په ترڅ کې د کابل په شهدای صالحین کې خاورو ته وسپارل شوه.

*** *** ***
*** *** ***

ځانگړې کارنامې:

✓ دياننده او فقير مزاجه شخص و، ځکه خو يې له واک و ځواک سره په کرايه کور کې ساه ورکړه.

✓ باتدبيره، ليرلیدی او ملی شخص و، ځکه يې د ملت جوړولو بهير ته کلکه پاملرنه وکړه او يوازې پښتنو ته نه بلکې ټول ملت ته يې اخلاصمندانه خدمتونه و کړل.

✓ پر يوه لوړپوړي او هېوادوسته چارواکي سربېره يو لوړ ليکوال او فرهنگپال هم و.

✓ هغو پښتني دودونو ته يې ډېر اهميت ورکاوه، چې ټولنيزې ښېگڼې لري.

✓ ولسونه به يې حجرو، دېرو او چارچوبو جوړولو هڅول.

لما شاهانم در بارونو خان و ساتم، هڅم دنيا چې پم فقير ي
کې موندل کېږي، پم قصر و نو او ماڼيو کې نشتم، هسې نم
از و ادي د بغاوت او تکبر پم و زړو د فرعون د
ملکرو پم کتار کې و دروي او حقايق دي لم ياده
وړوخي.

غلام رسول پرماچ

غلام رسول پرماچ د عبد الودود خان زوی پر ۱۲۸۱ل. د کابل په پغمان کې زېږېدلی دی؛ خو له اصلاً د نورستان ولایت (هغه مهال لغمان) د دوآب ولسوالۍ د "نیلاب" کلي په یوه بزگره کورنۍ پورې اړه لري. هغه د ماشومتوب کلونه د لوگر ولایت د کلنگار ولسوالۍ په "حکیم کلا" کې تېر کړي دي.

پرماچ لومړنۍ زده کړې د کابل د "خورد سالان عسکری" په ښوونځي کې وکړې او بیا یې په نظامي زده کړو پیل وکړ. په ۱۲۹۹ل. کې فارغ او د بریدمن په رتبه یې پوځي دنده پیل کړه. په خپل ژوندانه کې یې په بېلابېلو پوځي پوستونو کار وکړ، چې په دې ډول دي:

د ښې وړتیا ښودنې له امله د تورنۍ رتبه ورکړی شوه. د ۱۳۰۲ل. په پای کې د جگړنۍ رتبې ته لوړ او د لومړۍ فرقي په دویم کنډک کې پر

د وطن معماران

دنده وگومارل شو. بيا په قطعن او بدخشان (۲۰مه قوه) کې وگومارل شو. تر يو کال خدمت وروسته له خپل کنډک سره پکتيا ته ولېږل شو او تر ۱۳۰۶ل. پورې په پکتيا کې پر دنده بوخت پاتې شو. له ۱۳۰۶-۱۳۰۷ل. پورې د غزني په مقر کې د عبدالرحمن تره کي د بغاوت د غلي کولو لپاره وگومارل شو. بيا تر ۱۳۱۰ل. پورې د حربي ښوونځي داخله مدير و. په ۱۳۰۹ل. کې يې د ډگرمن رتبې ته ترفيع وکړه او له ۱۳۱۰-۱۳۱۱ل. پورې د لومړۍ فرقې (وروسته اوومه) د لومړي غونډ قوماندان و. له ۱۳۱۱-۱۳۱۶ل. پورې د لومړۍ فرقې د دويم غونډ قوماندان و او د افغانستان مرکزي برخې ته د خدمت لپاره ولېږل شو. په مرکزي سيمو کې يې د خدمت له امله په ۱۳۱۴ل. کې ډگروالۍ ته ترفيع وکړه. له ۱۳۱۶-۱۳۲۰ل. پورې د ډگروالۍ په رتبه د غزني د ۱۴قوې قوماندان و. په ۱۳۲۰ل. کې د بريدجنرال رتبې ته لوړ شو.

له ۱۳۲۰-۱۳۲۵ل. پورې د پکتيا تنظيميه رئيس و. په ۱۳۲۵ل. کې يې د تورن جنرالۍ رتبه واخيسته او له ۱۳۲۵-۱۳۲۶ل. پورې د مرکزي قواو د لومړۍ فرقې د قوماندان په توگه دنده ترسره کړه. د همدې کال په پای کې حربي رئيس مقرر شو.

د ۱۳۲۷ل. له وروستيو د ۱۳۲۸ل. كال تر پای د پوځ پېژندوال و.
له ۱۳۲۹-۱۳۳۲ل. پورې دويم ځل د پکتيا د تنظيميه رئيس په توگه
مقرر شو.

مدیر شریف الله مرهون د پرمای په اړه په لنډه توکه وايي:
((غلام رسول پرمای په گردېز کې تنظيميه رئيس و، هغه ډېر تاريخي
سړی و او په افغانستان کې يې ډېر ښه نوم درلوده))

د ۱۳۳۲ل. کال له وروستيو تر ۱۳۳۵ل. پورې د ملي دفاع وزارت
معاون و.

د ۱۳۳۶ل. کال له لومړيو - ۱۳۴۲ل. پورې د بلخ ولايت نايب
الحکومه و. کله چې غلام رسول پرمچ د نايب الحکومه په توگه
مقررېده، په بلخ کې غلام، شوکې، وژنې او لوټنې ډېرې زياتې وې؛
خرنگه چې غلام رسول پرمچ له دې مخکې په نورو ځايونو کې هم
دندې ترسره کړې وې او ښه وړتيا يې ښودلې وه؛ نو له همدې امله هلته
د سمون لپاره ولېږل شو.

په دې اړه عصمت الله پرمچ نورستاني وايي:

((په بلخ کې د پرمچ لومړی کار دا و، چې د احتکار مخه يې
وښوله. کيسه داسې وه، چې په مزار شريف کې شو کسه لوی شتمن او
محتکرين وو. هغوی به اړين توکي لکه غنم، اورلگيت، کلوشې او نور
له بازاره پېرل، په خپلو گودامونو کې به يې زېرمه کول او د خلکو د اړتيا
پر مهال به يې پرې د خپلې خوښې نرخ ايښوده. کله چې پرمچ وليدل په
بازار کې ناڅاپه دغه اړين توکي ورک شي؛ نو د لامل موندنې په لټه کې
شو. مخبرينو تر ډېر هڅو او څار وروسته دا راز ومونده چې شو کسه

د وطن معماران

سوداگر دغه توکي له بازاره پېري او بيا يې په خپلو گودامونو کې زېرمه کوي.

پرماچ ته چې دا راز معلوم شو، نو لار، گودامونه يې وليدل. سمدواړه يې يو پلاوی وټاکه او ورته ويې ويل: زما له دې سره کار نه شته، چې دا گودام د چا دی؟ خو توکي راوباسئ، په مناسب نرخ يې وپلورئ او پيسې له ځان سره وساتئ، چې د هر چا مال وي، څښتن يې پخپله پيدا کېږي.

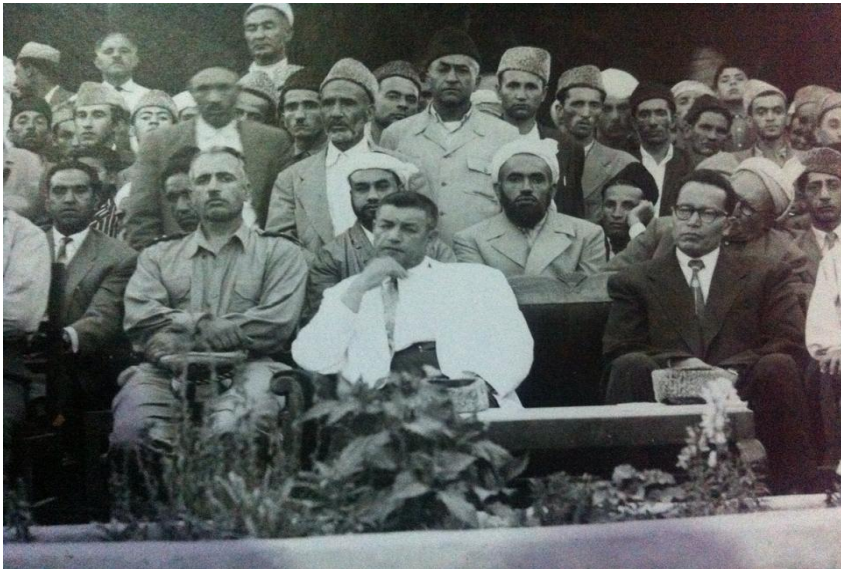
همداسې وشول، څه موده وروسته پرماچ، ځينې مشران او سوداگر په يوه مېلمستيا کې ناست وو، چا پوښتنه ځنې وکړه، چې نایب الحکومه صاحب! د گودامونو والا پيدا نه شول؟ دا خلک له ولس سره ډېر ظلم او خیانت کوي. اروانباد پرماچ وويل:

((زه پوهېږم چې سوداگر خپل ملت او ولس ته د زیان رسولو نیت نه لري؛ خو دوی اصلاً د سوداگرۍ په اصولو نه پوهېږي او کسان يې هم پيدا کېږي، بنايي ځينې يې زموږ پر ميز هم حاضر وي؛ نو پيسې خو يې ور رسېږي او خیر دی که د زیاتې گټې پيسې ور ونه رسېږي))

هغه خپل دفتر ان په عام محضر کې لگاوه، چمن کې به يې چوکۍ واچولې يوې خوا ته به د نایب الحکومه او بلې خوا ته به د قضا دفتر و.

د وطن معماران

لومړی خلکو دا ترتیب نه خوښاوه، خو ورځې به ډېر لږ کسان په کتار کې درېدل؛ خو ورو ورو خلک له دې ترتیب سره روږدي شول او دا کار یې ډېر غوره وگاڼه. ځکه خلک به سیده ورتلل، خپلې عریضې به یې وړاندې کولې او ژر تر ژره به پرې اجراء کېدل.

بیا یې د نظم او امنیت خواته مخه کړه، ځکه د هغه د ورتگ پر مهال په بلخ کې کې غلا، شوکې، وژنې او لوټنې ډېرې زیاتې وې. وایي چې یو وخت به غلاوې کېدې او یو ځل خو غلو د یوې کورنۍ ټول غړي وژلي هم وو او یوازې یو ځوان ترې ژوندی پاتې و. کیسه داسې وه چې پر غلو کوروالا غږ کړی و، چې ومو پېژندئ؛ نو هغوی پسې بېرته

د وطن معماران

راگرځېدلي او ټول کوروالا يې وژلي وو. يوازې دغه ځوان ترې چرته د کټ لاندې پټ شوی و او د هغوی پرې سترگې نه وې لگېدلي.

ارواښاد پرمچ چې هرڅومره هڅه وکړه، غله يې ونه پېژندل. تر دېسر

چرت وهلو او د مخبرينو په مرسته پوه شو، چې د دې پېښې راز په زندان کې دی. يوه شپه پخپله زندان ته ورغی زندانيان يې وشمېرل؛ نو معلومه شوه، چې پنځه کسه زندانيان نه شته. همالته ورته منتظر پاتې شو او په پای کې د شپې ناوخته پنځه واړه زندانيان راغلل. هغه يې ونيول، سبا ته يې هغه ژوندی پاتې ځوان راوغوښت، ټول نيولي کسان يې د هغه له مخې تېر کړل. هغه په درې کسانو لاس کېښود، چې قاتلين دا دي. بيا يې هغه درې کسه په شاديان دښته کې په عام محضر کې اعدام کړل))

پرمچ يو مدبر انسان و، هغه مهال چې يې ښار وړاناره، ځينې کسان پاچا ته ورغلي وو، پاچا بېرته پرمچ ته تلگراف کړی و، چې ښار مه وړانوه، هغه ورته په ځواب کې ويلي وو: پاچا صاحب سمه ده، پاتې به نه وړانوم؛ خو وړان کړی بېرته جوړ کړم که نه؟ پاچا ويل ولې ښار دې وړان کړی دی؟ ارواښاد پرمچ ورته ويلي وو: بلی پاچا صاحب! لږ پاتې دی او نور مې ويجاړ کړی دی. په دې اورېدو سره نو پاچا ورته ويلي وو: ښه! نو ادامه ورکړئ))

د وطن معماران

پرماچ قاطع او توند سپری و، خپل صلاحیت یې ښه پېژانده او سمه او معقوله گټه یې ترې اخیستله؛ وایي:

یو وخت د هغه یوه منځۍ رتبې والا چارواکي په کورنیو چارو وزارت کې څوک لوړ پوړی پېژانده، هغه له یوه بل کس څخه په دې اسره رشوت اخیستی و، چې زه به دې پر هغه لوړ پوړي په دغه پست کې مقرر کړم. د مرکز څارنوالانو له نشاني شویو پیسو سره هغه کس ونيوه. کله چې پرماچ خبر شو، چارواکي یې له څارنوالانو سره راوغوښت، پیسې یې ترې واخیستې، پوښتنه یې ترې وکړه چې رشوت دې رښتیا اخیستی و؟ هغه ویل: هو صاحب! پیسې یې بلې بخاری ته ورواچولې او هغه یې ښه وواهه، بیا یې رخصت کړ او ورته ویې ویل چې نور دندې ته رانه شې.

څارنوالانو ویل: صاحب! تاخو سپری پرېښود، هغه مجرم و، دوسیه یې جوړه شوې ده، اوس نو موږ څه وکړو؟

ارواښاد پرماچ ورته وویل: تاسو څوک یاست، چې هغه مو نیولی دی؟ لومړی به مو زه خبر کړی او بیا به مو هغه نیولی وای. دا په ما پورې اړه لري، نه په تاسو پورې. تاسو تللای شئ او که غواړئ چې تاسو هم ښه وټکوم.

پرماچ په افغاني دودونو پوه او تجربه کار چارواکی و. وایي د نورستان د دوه قبیلو تر منځ دبنمني وه او ۱۴کسان هم تر منځه وژل شوي وو. پرماچ له خپل نفوذ او تجربې په گټې اخیستنې د هغو جوړه وکړه؛ خو د ښه تضمین لپاره یې له یوه بېوزله لوري څخه دوه لکه افغانۍ او له بل زورور لوري څخه دوه سوه میله وسله واخیسته؛ نو هغو قبیلو بیا وروسته په خپلو کې د شخړې کولو زورورتیا ونه کړه.

غلام رسول پرماچ به هم له زندانیانو څخه په ځینو کارونو کې د بشري ځواک په توگه گټه اخیسته. وایي چې د روضیې د جومات لپاره یې د بلخ په بندیانو، سطرنجی او ځینې نور اړوند څیزونه جوړ کړل، البته یو په یوه مناسب قیمت یې ترې وپېرل.

هغه به خپل ټول مامورین په کلکه څارل، ان چې د هغو شخصي کارونه به یې هم تر پام لاندې وو. وایي د هغه یوه مرستیال په شخصي پانگه په مزار کې یو کور وپېره، کله چې پرې پرماچ خبر شو، راویي غوښت، پوښتنه یې ترې وکړه چې کور دې پېرلی دی، ویل: هو صاحب! اروانباد پرماچ ورته وویل: بېرته ترې پیسې واخله او کور مه پېره، ځکه ته ما مقرر کړی یې؛ نو خلک به وایي چې د نایب الحکومه مرستیال

د وطن معماران

رشوتونه اخیستي او یا یې خیانت کړی دی. په دې ډول یې خپل مرستیال له کور پېرني منع کړ.

ارواښاد پرماچ یو زیارکنښ، هڅاندا او نه ستړی کېدونکی نایب الحکومه و، شپه او ورځ به د خلکو په خدمت لگیا و. عصمت الله پرماچ وایي:

((پرماچ د خلکو سپری و، تل به د خلکو په خدمت بوخت و، مور به زیاتره نه لیده، ان د جمعې په ورځ به هم ډېر لږ په کور کې پاتې کېده، چې مور به یوازې په همدغه وخت کې په کور کې لیده.

د بلخ ولایت پخوانۍ ودانې چې د "پرماچ" په دوره کې جوړه شوې؛ اوس ترې د اطلاعاتو او کولتور د ریاست ودانۍ په توګه ګټه اخیستل کېږي.

د وطن معماران

په خوړو کې به یې نورستانی پنیر، کورت او بنورا خوښول. لږ خوراک یې کاوه؛ خو په کاسه کې به یې خواړه نه پرېښودل. په هر ډول خوړو به یې شکر ویسته.

متدین انسان و، د شپې به عبادت ته پاڅېده، خپل تسبیحات به یې په سجده کې پوره کول. زما مور به یې هم تهجد لمانځه ته راوښوله. خلک یې د پوهې او تعلیم خواته هڅول او پخپله یې ښوونځي له نږدې معاینه کول.

هغه د حکومت هر خیز له ځان سره امانت او په امانت کې لاسوهنه یې غیراسلامي عمل گانه، ان مور ته یې اجازه نه راکوله چې په دولتي موټر کې د شخصي کار ترسره کولو لپاره لار شو.

نظام او حکومت ته وفادار افسر و، یوه ورځ ترې ما پوښتنه وکړه، پلاره! په جنگ کې به دې څومره خلک وژلي وي، پنځوس - شپته؟ له دې پوښتنې سره یې په مخامخ غره کې سترگې خښې کړې، دقیقه دوه چوپ و. زه په خپله پوښتنه پښېمان وم، بیا یې وویل: زویه! مور جنگ ته د وژنو لپاره تللي نه یاستو، ښايي زیات، ښايي کم؛ خو حکومت اسلامي حکومت دی، پاچا د الله سیوری دی او څوک چې له اسلامي حکومت سرغړونه کوي، باغي دی؛ نو مور د باغيانو پر وړاندې جنگ کړی، نه د بې گناه خلکو پر وړاندې؛ نور نو واک له الله سره دی ((ارواښاد پرماچ له عسکري مقرراتو سره سم په ۱۳۳۶ل. کې له عسکري دندې تقاعد شو؛ خو د نایب الحکومه په پست یې دندې ته تر ۱۳۴۲ل. پورې دوام ورکړ.

پرماچ په ۱۳۰۶ او ۱۳۰۷ل. کلونو کې د عبدالرحمن تره کي د بغاوت د غلي کولو لپاره په مقر سیمه کې و گومارل شو او هلته یې بری تر لاسه کړ.

له ۱۳۲۶-۱۳۲۷ل. پورې يې د کونړ د ساپو د بغاوت په غلي کولو کې فعاله ونډه واخيسته.

هغه د گود ملا، د ناصرو او توخيانو، شينوارو، ابراهيم بيگ لقي، خدرانو، کټوازيانو او شمالي د بغاوتونو په رامولو کې فعاله ونډه واخيسته.

د دغسې دندو په بهير کې يو ځل د مغولگي او بل ځل د پښتونستان د ازادۍ غوښتونکو د خود اراديت په موضوع کې دنده وروسپارل شوه او دواړه ځل يې په برياليتابه سره دغه دندې ترسره کړې او په خپلو لاسو يې د ازادۍ د لارې د ۱۴ کلن بهير د يوه مهم مبارز الحاح ميرزاعلي خان تويخيل سره د ۱۳۲۸ل. کال د جدي په ۲۲ مه د وزيرستان په مرکز کې د يوې لويې جرگې په ترڅ کې د پښتونستان توغ پورته کړ.

که څه هم د ټولنپېژندنې په برخه کې يې مسلکي زده کړې نه وې کړې؛ خو هغه د نورستان د قبيلو په اړه له معلوماتو او د هغو له څېړلو سره لېوالتيا درلوده؛ نو د نورستان د قبيلو د اتنوگرافي په اړه يې هم ځينې کارونه ترسره کړي دي.

د حکومت له لازم گنې سره سم په ۱۳۴۲ل. کې پرماچ له بلخ څخه کابل ته تبدیل شو. د ژوندانه په پای کې د پروستات د سرطان له امله فلج شو او شاوخوا اته کاله یې د دغې ناروغۍ رنځ وگاله.

ارواښاد غلام رسول پرماچ د ۱۳۵۴ل. کال د لړم پر ۲۲ مه د ۷۳ کلونو په عمر ومړ او د شاندارو عسکري مراسمو په ترڅ کې د لړم په ۲۳ مه د کابل په قول ابچکان کې خاورو ته وسپارل شو.

پرماچ یو مدبر صاحب منصب، لیرلیدی قوماندان، غوره ملي او ټولنیز شخصیت و. د هغه کارنامې د هغه نوم د ولسونو په سینو کې خوندي ساتي. پرماچ یو مجاهد و، چې د خپل نفس په مقابل کې یې جهاد کاوه. هغه د مزار په ښار کې هیڅ کور او جایداد نه لري. د هغه دربار تل د خلکو پر مخ پرانیستی و، هر کس ازادانه ورتلای شو او هر کس ورته په خپل لاس خپله عریضه وړاندې کولای شوه.

استاد امیر محمد "یکه" د ارواښاد پرماچ په اړه وايي:

((غلام رسول پرماچ په بلخ ولایت کې د جدید په نامه هم یادېده. لامل یې دا و، چې نورستانی و او نورستانیان د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې د اسلام په مبارک دین مشرف شوي وو، نو جدید معنی دا چې نوی یې اسلام منلی دی.

پرماچ د منځنۍ ونې، زېرې گونې، زېرو وينبتانو او ابي سترگو والا متدين، خدمتگار او مهربان سړی و. په ۱۳۳۶ل. کې د بلخ د والي په توگه مقرر شو. هغه مهال افغانستان په اوه و ولايتونو ويشل شوی و، چې له ميمني تر سمنگانو پورې د بلخ ولايت اړوندې سيمې وې. هغه مهال د مزار شريف ښار داسې بڼه نه درلوده، بلکې ښار يوازې د روضيې د بڼې په منځ کې و. سره له دې چې ښار په بڼ کې و، خو له ۲۵۰-۳۰۰ پورې کورنۍ هم د بڼې په منځ کې اوسېدلې. د بڼې شاوخوا لانديني کلي پراته وو، چې ښار يې جوراوه: يخدان، تيتاق، چغدک او عزيزآباد.

کله چې غلام رسول پرماچ د بلخ د نايب الحکومه په توگه مقرر شو، د هغه له دې سيمې او په ځانگړي ډول له روضيې سره لېوالتيا پيدا شوه او ډېر اخلاص يې ورسره وښوده.

لږ وخت وروسته پرماچ د بلخ ولايت د پرمختگ او ښېگڼې لپاره بېرته کابل ته لاړ، د ښار نقشه يې برابره کړه، چې روضه مبارکه پکې څرگنده معلومېده. بلخ ته له بېرته راگرځېدو سره په دې فکر کې شو، چې څرنگه د يوه سم او منظم ښار بنسټ کېږدي. د دې لپاره يې د هغه ځای له نورو چارواکو لکه د څارندويو، ژاندارمو، پوليسو او د دهدادي د ۱۸مې فرقې له قوماندانانو سره مشوره وکړه. هغوی يې وگومارل چې د

د وطن معماران

جمعې تر لمانځه وروسته خلک وهڅوي چې د هغه خبرو ته غوږ ونيسي. د لمانځه تر ادا کولو وروسته "پرماچ" د روضې له جوماته راووت، چارواکو خلکو ته وويل: والي صاحب پسې شئ چې هغه درسره خبرې کوي. والي صاحب د خندق خواته روان شو، خلک ورپسې وو. د روضې شمال لوبديځ ته چې دوه د اوداسه ځايونه دي بام والا يې پخوانی دی، له دې ځايه تر خندق پورې ۹۰-۹۵ پله واټن دی، هلته گرځنده کنارابونه وو او خلکو ترې گټه اخيسته. کله چې پرماچ خندق ته نږدې شو خلکو ته يې مخ راواړاوه، ويې ويل: ای د مزار خلکو! ای ايشانانو! دا څه شی دی؟ خندق ته يې اشاره وکړه چې د فضله موادو زېرمه تون و. خلکو وويل دا خندق دی، د کنارابونو د فضوله موادو زېرمه تون.

پرماچ بيا غبرگو گومبزو ته اشاره وکړه ويل: دا غبرگي گومبزي څوک دی؟ ويل: شاه اولياء، د حضرت علی کرم الله وجهه روضه يا آرامځی دی. پرماچ وويل: ښه چې دومره پوهېږئ؟ نو چې دا روضه په داسې ځای کې وي ښه به وي، که په ښه ځای کې؟ ډېرو کسانو وويل: نه صاحب! چې په ښه ځای کې وي، ښه به وي.

د روضې د جومات د اوداسه پخوانۍ ودانۍ

پرماچ بیا ټولو خلکو ته مخاطب شو، ویل: نو پوه شی چی زه دا
ښار وړانوم او سم ښار جوړوم، تر درېو میاشتو پورې مو کورونه خالي
او خپل خیزونه لیرې کړی. بیا ملا امامانو له منبره هم دا اعلان کاوه،
چی ای خلکو پرماچ دا ښار وړانوي، تر ټاکلي وخت پورې خپل کورونه
خالي کړی.

په ټاکلي وخت یې ښار چپه کړ، په یوه میاشت کې یې خځلې او
زیاتي خاورې له ښاره وویستې او بالاحصار خواته یې یورې.

بيا يې خلك راوغوښتل، د روضې ساحه په مشوره ۵۰۰ په ۵۰۰ مترو كې تثبيت شوه او د ښار نقشه يې واچوله.

د ساحې تر تثبيت وروسته يې مهم پانگوال لكه غلام محمد علاقه دار، حاجي صلاح الدين، عبدالجبارخان حاكم، عبدالقيوم خان ترايي، ياسين خان خوجه يين، حاجي فيض الله، ضياخان بايي، مندوزيان او نور راوبلل، جبراً يې ورته ځمكې قباله كړې، چې ځانته پرې ودانۍ جوړې كړي. ان د ځينو ودانيو په جوړولو كې يې تر ۳۰-۴۰ كسانو پورې يو لاس كړل، چې په شريكه يې جوړه كړي.

غلام رسول خان پرمچ ۱۳ وسله وال سپاره درلودل، چې كبير خان يې د ټولي قوماندان و. پرمچ به سهار په آس سپرېده او غرمه مهال ۱۱ بجې به ترې كوزېده. بيا به دوه بجې سپرېده او مازيگر مهال پنځه بجې به ترې كوزېده. په دې ډول تل گرځېده راگرځېده او پخپله يې د كار څارنه كوله.

د ښار د ويچارونې پر مهال خلك خواشيني وو، خو د كار په پاى كې د ښكلي او منظم ښار په ليدو خوشاله او خوښ وو.

په ۱۳۳۸ل. كې پرې د مدير غني په سراى كې د ځينو خلكو له خوا بريد هم وشو. ارواښاد پرمچ هلته د ولايت په نامه ودانې جوړه كړې وه

د وطن معماران

او د هغې پرانیسته یې کوله. کریم خان مستغني د ۱۸ فرقي قوماندان سمدواړه د يرغلگرو مخه ونيوله او بيا وروسته غلام رسول خان پرمچ خلکو ته قناعت ورکړ.

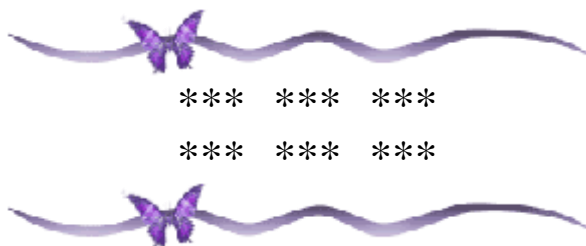
هغه ښار چې د پرمچ په دوره کې جوړ شوی و، ډېر کوچنی و، ان اوسنی ښار د هغه تر سل برابره هم زیات دی؛ خو نقشه هماغه ده، چې ارواښاد غلام رسول پرمچ یې بنسټ ایښی و او ورځ په ورځ پراخېږي. ارواښاد پرمچ د هېواد د امنیتي چارو د ښه سمبالښت له امله د دې ښانونو او مدالونو په اخیستو نمانځل شوی دی: شجاعت، خدمت شمالي، خدمت قطعن، درېمه درجه ستوری، د پکتیا د خدمت ښان، صداقت، د دویمه درجه ستوري ښان، د سردار عالي ښان، د پوهنې ښان او د خدمت ښان.

په مزارشريف ښار کې د "پرمچ" په نامه نومول شوی واټ

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د هېواد په هره سيمه کې يې د امنيت راوستنې لپاره نه سترې کېدونکې هلې ځلې کړي او هر ډول سرښندنې ته چمتو و.
- ✓ رښتيني پوځي او د قوماندې تابع افسر و.
- ✓ د مزار شريف د نوي ښار بنسټ ايښودل يې د ملکي خدمتونو يوه بېلگه ده.
- ✓ ديانت او سپېڅلتيا يې له دې هم ښه ترا جوتېږي، چې په مزار شريف يا لويه پکتيا کې هيڅ شخي جايداد نه لري.

گل پاچا الفت

گل پاچا الفت د ميرسيد پاچا زوی او د سيد فقير پاچا لمسی پر ۱۲۸۷ل. کال د لغمان د عزيز خان کڅ په منصور کلي کې زېږدلی دی. زده کړې يې په نارسمي مدرسو کې او د خپل وخت متداوله علوم لکه صرف، نحوه، منطق، تفسير، حديث، معاني او بيان يې د ننگرهار او کابل له مشهورو استادانو څخه لوستي دي.

د الفت مورنۍ ژبه پښتو وه، خو دري يې هم په ښه او لوړه کچه زده کړې وه. په دري کې يې په لوړه کچه شاعري هم کولای شوه. عربي ژبه يې هم ښه زده وه او مقالې يې پرې ليکلای شوې. په مستعارونو نومونو يې هم ډېرې مقالې ليکلي او خپرې کړې دي، هغه مستعار نومونه دا دي:

ظریف افغان، کجوروال، علاقمند، محتاج، ستمدیده، نوآموز، نادار، آرزومند، نکته رس، نکته دان، منتظر، شاهد، حقبین، منصف، حق پسند، دلسوز، امنیت خواه، لغت دان، پارلماني وکیل، دقت پسند، اعتدالي، ملتفت، قانوني، خپل، بې زړه او ا.ط. گ.

دغه رسمي او نارسمي دندې يې ترسره کړي دي:

په ۱۳۱۴ل. کې د انيس ورځپاڼې کاتب (د وړې رتبې مامور) و.

په ۱۳۱۵ل. کې د "انجمن ادبي" د تالیف او ترجمې غړی و.

په ۱۳۱۶ل. کې د پښتو ټولني له جوړېدو سره د "زېري" جريدې مدير و.

په ۱۳۱۸ل. کې د پښتو ټولني د صحافت د مدير مرستيال و.

په ۱۳۱۹ل. کې د پښتو ټولني د لغاتو او قواعدو د څانگې مدير و.

په ۱۳۲۰ل. کې د "اصلاح" ورځپاڼې مشاور او په همدغه کال بيا د پښتو

ټولني لوی مبصر او د "کابل" مجلې مسوول مدير و.

په ۱۳۲۵ل. کې د ننگرهار د "اتحاد مشرقي" جريدې مسوول مدير و.

په ۱۳۲۷ل. کې د ننگرهار د قبایلو عمومي مدير و.

په ۱۳۲۸ل. کې د جلال آباد د خلکو له خوا د ملي شورا په اوومه دروه کې

وکیل او بيا په ملي شورا کې دویم معاون و.

د وطن معماران

په ۱۳۳۱ل. کې د لغمان د کرغیو د خلکو له خوا د ملي شورا د اتمې دورې وکیل و.

په ۱۳۳۴ل. کې د جلال آباد د خلکو له خوا د لویې جرگې وکیل و.

په ۱۳۳۵ل. کې په لومړۍ رتبه د پښتو ټولني رئیس او پوهنې وزارت د عالي شورا په غړیتوب ومنل شو. همدارنگه د کابل پوهنتون د حقوقو او ادبیاتو د پوهنځیو د پښتو استادې هم ورتړ غاړې شوه.

په ۱۳۳۸ل. کې د افغان شوروي د دوستۍ د ټولني له جوړېدو سره سم د دغه ټولني رئیس شو.

د ۱۳۳۰ل. له جوزا د ۱۳۳۲ل. د لړم تر پایه د وینې زلمیانو د نشراتي ارگان "اولس" جريدې د امتياز خاوند هم و.

په ۱۳۴۲ل. کې د قبایلو د مستقل رئیس په حیث د کابینې غړی شو.

په ۱۳۴۴ل. کې د جلال آباد د بناریانو له خوا د ولسي جرگې دولسمې دورې ته وکیل وټاکل شو او د وکالت له څلور کلني دورې وروسته متقاعد شو.

لفت پر خلکو او ولس یو زهیر، دردمند، شاعر او لیکوال و. د هېواد په ټولنیز او سیاسي بهیر کې یې هڅه کوله، چې د خلکو په گټه تر وسه وسه برخه واخلي.

د وطن معماران

د کار او ملازمتونو په دغه اوږده بهیر کې د ښو خدمتونو، نوښتونو او جدیت له امله د مقاماتو له خوا ستایل شوی او نمانځل شوی هم دی. د خوشحال خان ادبي جایزه، د ابوعلی سینا ادبي جایزه، دویمه درجه تقدیرنامه، د ستوري درېیمه درجه نښان، د پوهنې دویمه درجه نښان، د وکالت د دورو نښانونه او د لویې جرگې یادگاري نښان یې تر لاسه کړي دي.

نوموړې د ویښ زلمیانو د ډلې له مخکښانو څخه دی. کله چې دی په ۱۳۲۵ل. کال د "اتحاد مشرقي" جریدې مسوول مدیر و، هغه جریده یې د ویښ زلمیانو د لومړنیو اثرونو، فکرونو او نظریو چاپولو ته وقف کړې وه. الفت د پارلمان د وکالت په ټولو دورو کې د خلکو خوا نیولې او په پارلمان کې دننه او بهر یې په ژبه او قلم د خلکو د حقوقو د خوندي کولو لپاره مبارزه کړې ده.

د ۱۳۳۴ل. کال په لویه جرگه کې د پښتنو او بلوڅو د ملي ازادۍ د نهضت د ملاتړ او دوستۍ د لاینګولو لپاره گل پاچا الفت ډېرې هلې ځلې کړي دي.

فت دغه لاندې هېوادونو ته سفرونه کړي دي:

د وطن معماران

د ۱۳۳۶ ل. کال د وري په ۳مه د يو پلاوي د مشر په توگه پېښور ته د عبدالرحمن بابا د قبر جوړولو او په پر هغه د پښتو ټولني له خوا د ډبرين پوښ لگولو لپاره.

د ۱۳۳۶ ل. کال د غوايي په ۲۸مه د پخواني شوروي اتحاد د کولتور وزارت په بلنه د يو کولتوري پلاوي په مشرۍ هغه هېواد ته.

د ۱۳۳۶ ل. کال د زمري په ۲۹مه د ختيځ پوهانو په خلريشتم کانگرس کې د برخې اخيستلو لپاره د يو پلاوي په غړيتوب مونشن ته. په دې سفر کې يې د خوشحال خان خټک او پښتو ټولني په اړه دوه کنفرانسونه ورکړي دي.

د ۱۳۳۷ ل. د تلې په ۳مه د يو پلاوي په غړيتوب د آسيا او افريقا د ليکوالو په لومړني مؤسس کنفرانس کې د گډون لپاره تاشکند ته.

د ۱۳۳۹ ل. کال د غوايي په ۸مه د شوروي - افغان دوستۍ ټولني په بلنه د يو پلاوي په مشرۍ پخواني شوروي اتحاد ته.

د ۱۳۳۹ ل. کال د زمري په ۱۵مه د ختيځپوهانو په پنځه ويشتم کانگرس کې د برخې اخيستلو لپاره د يو پلاوي په مشرۍ مسکو ته. په دې کانگرس کې يې د خوشحال خان خټک او عبدالرحمن بابا د شاعرۍ په اړه کنفرانس ورکړی دی.

د وطن معماران

د ۱۳۴۰ ل. کال د غوايي په ۹ مه د شوروي - افغان دوستۍ ټولني په بلنه د يو پلاوي په مشرۍ شوروي اتحاد ته تللی دی.

الف د پښتو او دري ژبو شاعر او ليکوال و. په عربي ژبه يې ځينې ليکنې هم چاپ شوي او له عربي څخه يې هم ترجمې کړي دي. د زرو په شاوخوا کې مقالې يې د هېواد په مطبوعاتو کې خپرې شوې دي. آثار يې دا دي:

د پسرلي نغمه، بڼه لمسون، عالي افکار، د آزادۍ پيغام، غوره اشعار، د زړه وينا، بله ډيوه، نوی سبک او نوی ادب، غوره نثرونه، څه ليکل يا ليکپوهه، املاء او انشاء، ليکوالي (املاء او انشاء) لغوي څېړنه، پښتو سندرې، ملي قهرمان، منطق، پښتو کيلي، لوړخيالونه او ژور فکرونه، احمد شاه بابا، نوی څرک، څه گورم او څه اورم، اجتماعي نظريات، د ټولني علم، د موفقيت لار، د ټولني په جوړولو کې د اسلام نقش او...

د شعر يوه بېلگه يې دا ده:

زما گناه

نه مې د چا مال خوړلی نه مې څوک وژلي دي
نه مې چا ته ورک شه يا گم شو کله ويلي دي

نوره گناه نه لرم په دې گناه مې مه نيسه
زړه کې چې مې پت ظالم ته بد غونډې کتلي دي
وخت د اعتراف دی گناه خپله درته وایمه
نه یمه منکر په مظلومانو مې ژرلي دي
دا گناه د سترگو که د زړه ده نه پوهېږمه
بد مې چې لیدلي خدايېرو بد مې هم گڼلي دي
زه یې په لیدلو او ویلو گناه گار شومه
نور یې په کولو او عمل باندې بناغلي دي
نه یمه خاین په خیانت د نورو پوه یمه
پوهه که گناه وي خلق ټول اوس پوهېدلي دي
دا چې ډېر کاره درته ولاړ دي تیت سرونه هم
ستا مخکې چې سم نه شو سم کله چلېدلي دي
هیڅ امېد ترې مه کړه که خوک ځان د تا غلام گڼي
ما غلامانه ذهنیتونه پېژندلي دي
لوړ مقام ته رسي چې بوتونه پاکوي د بل
ډېر په دغه شغل ریاست ته رسېدلي دي

اروانباد الفت په ۱۳۵۶ل. کال د لیندی په اته ویشتمه له دې فاني نړۍ سترگې پټې کړې او د کابل - جلال آباد د عمومي سرک پر غاړه د لغمان په عزیز خان کڅ کې خاورو ته وسپارل شو.

پر خان د بل د نیو کې درناوی و کړی، حکم چې داستا نیمگر تیا په
گوته کوي او د شخصیت جوړوونې لازې تم دې سموي.

*** *** ***
*** *** ***

ځانگړې کارنامې:

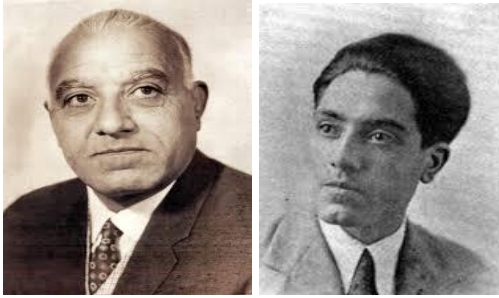
- ✓ الفت تر هر ډگره زیات د ولس د یوه رښتیني خادم او د ولس په درد د درمند مشر په توگه په افغاني ټولنه کې پیژندل کېږي.
- ✓ هغه ټولنیز حقایق په ډېره ښکلې او په زړه پورې لهجه په خپلو لیکنو کې منعکس کړي دي، چې د رښتیا ویلویو اتل گڼل کېږي.
- ✓ د پښتنو او بلوڅو د ملي ازادۍ د نهضت د ملاتړ او دوستۍ د لا ټینګولو لپاره یې ډېرې هلې ځلې کړي دي.
- ✓ په ادبي- فرهنگي برخه کې د افغانستان نومیالی- شېره ده.

ناپوهان او احمقان فکر کوي، چې تر ټولو زیات پولا او ښاغلي دي، لم احتیاطم کار واخلی، کم نم پم لویم بلا بم ورسرلا ختم

شئ.

*** *** ***
*** *** ***

احمدعلي کهزاد

نامتو عالم او مؤرخ احمدعلي کهزاد د (۱۲۸۷ل. د غوايي ۸مه=۱۹۰۸ اپريل ۲۸مه) د کابل په چنداول کې د ميرزا محمد علي کره زېږېدلی دی. لومړنۍ مروجہ زده کړې يې په ډېر کوچنيوالي کې له سيد عبدالحميد نومې ښوونکي څخه پيل کړې او درسمي زده کړو لپاره په اووه کلنۍ کې په ښوونځي کې شامل شو. په خايفانو، اتحاد، حبيبيه، جبل السراج او استقلال ښوونځيو کې يې زده کړې سرته ورسولې او په ۱۳۰۸ل. کال يې د استقلال لېسې د لومړۍ دورې په فارغانو کې د ممتاز فارغ بريليک تر لاسه کړ.

نوموړي رسمي زده کړه د هغه وخت له شرايطو سره سمه د بکلوريا تر درجې پورې ورسوله؛ خو له علم، پوهې او څېړنو سره د زياتې مينې له امله يې خپله ژوره مطالعه د ژوند تر پای جاري وساتله.

د ځانگړي ذوق له مخې يې د هېواد د تاريخ او لرغونو آثارو د خپرېدو درانه او له ستونزو ډک کار ته ملا وتړله. نوموړی په دري، پښتو، عربي، فرانسوي، ايتالوي او انگرېزي ژبو پوهېده.

کهزاد لومړنۍ رسمي دنده د ترجمان په توگه د هغه فرانسوي پلاوی له مشر "موسیوکول" سره پیل کړه، چې په کابل کې د ارگ دروازي د گومبزي په جوړونه بوخت و. په همدې ورځو کې يې د وطندوستۍ په نامه مقاله په فرانسوي ژبه وکښله، همدغه مقاله د استقلال بنسټونځي مدير (مسيوژ رار) محمد نادر خان ته وروپه چې د انعام وړ وگرځېده او کهزاد يې د خپل لياقت او اهلېت له امله په شاهي دارالتحریر کې د فرانسوي ژبې د ژباړن (۱۳۰۹-۱۳۱۲ل) په توگه وگوماره. د دغه کار تر څنگ يې د فرانسوي کيندن پلاوي سره اوږه په اوږه کار کاوه او د هېواد ټولو ولايتونو ته په سفرونو کې له هغو سره ملگری و.

پر ۱۳۱۲ل. کال په ايتاليه کې د افغاني سفارت د سکرتر په توگه مقرر شو. که څه هم دا ماموریت ډېر اوږد نه شو؛ خو استاد کهزاد ته يې دا گټه درلوده چې ايتالوي ژبه يې هم زده کړه. په ايتاليه کې يې د افغاني سفير سره مناسبات خراب شول، بېرته خپل هېواد ته راستون او سمدواړه د سفير د پلمې له مخې زندان ته ولېږدول شو. ۱۱مياشتي يې په بند کې

تېرې کړې؛ خو هلته هم له خپل هېواد او تاريخ سره زياتې مينې ارام پرېښود، خپلو ليکنو ته يې ادامه ورکړه. ويل کېږي چې د افغانستان د پخواني تاريخ لومړی ټوک يې په زندان کې په باطلو کاغذونو ليکلی دی، چې د ژوند تر وروستيو پورې يې د هغه مسوده په خپل کتابتون کې د يادگار په توگه ساتلې وه.

له بند څخه تر خلاصېدو وروسته کهزاد د معارف په وزارت کې لومړی د تاليف او ترجمې د څانگې معاون مدير او بيا له ۱۳۱۹- ۱۳۲۸ل. د کابل موزيم مدير و.

په ۱۳۲۱ل. کال د هغه د هلو ځلو په نتيجه کې تاريخ ټولنه "انجمن تاريخ" جوړه شوه او د رياست چارې يې هم ده ته وسپارل شوې. دا مهمه او له مسووليته ډکه دنده يې ۱۹ کاله سرته ورسوله. په خپله يې هم زيات شمېر تاريخي آثار وليکل او نورو ته يې هم د افغانستان د تاريخ د بېلابېلو دورو او لرغونو مدنيتونو په اړه د څېړنو او ليکنو لپاره لارې چارې برابرې کړې. په نتيجه کې ډېر تاريخي کتابونه چاپ، خپاره او زموږ د هېوادني تاريخ ډېر تياره گوتونه روښانه شول.

په همدې وخت کې زموږ په هېواد کې د عنعنوي تاريخ ليکنې پر ځای په منل شوې علمي او اساسي طريقه د هېواد د بېلابېلو لرغونو او

د وطن معماران

اوسنیو دورو تاریخ لیکلو رواج موندلی، چې د دې علمي اصولو د رواجولو افتخار تر هر چا زیات د کهزاد په برخه دی.

له ۱۳۲۹-۱۳۳۶ل. پورې د کابل موزیم او لرغونپېژندنې رئیس او بیا تر ۱۳۴۰ل. پورې د تاریخ انجمن رئیس و. تر دې وروسته د پوهنې وزارت علمي- فرهنگي مشاور وټاکل شو، تر ۱۳۵۰ل. پورې یې دې دندې ته دوام ورکړ او په همدې کال متقاعد شو.

ارواښاد کهزاد د هېواد په گوټ گوټ کې وگرځېد، د نړۍ ډېرو هېوادونو ته لاړ، په علمي سیمینارونو کې یې برخه واخیسته او هلته یې د خپل هېواد لرغونې مدنیت، تاریخي اهمیت او افغان ملي هویت څرگند

ارواښاد کهزاد د ایران د پخواني پاچا رضاشاه پهلوي سره په لیدنه کې

د وطن معماران

کړ. لیکنې یې ټولې په حقایقو ولاړې، په علمي او تحقیقي اصولو برابرې او له هر ډول ژبني، مذهبي او منطقي تعصب څخه پاکې دي.

کhezاد د خپل گټور عملي- فرهنگي ژوندانه په اوږدو کې له استرالیا پرته د نورو څلورو واپو لویو وچو ځینو هېوادونو لکه ایټالیا، هند، د امریکا متحده ایالتونو، انگلستان، فرانسه، ایران، پخواني شوروي اتحاد، پاکستان، چین، مصر او ترکیې ته سفرونه کړي دي.

همدارنگه یې د نړۍ د ځینو علمي- فرهنگي ټولنو لکه د واشنگټن د جغرافیایي ټولنې، د لرې ختیځ د آسیایي- فرانسوي ټولنې، د فرانسوي

له بنې لوري: استاد کhezاد، پوهاند رشاد، پوهاند میرحسین شاه او د هند په دهلي کې د نظام الدین اولیاء د زیات ځایناستی.

ورځپاڼه لیکونکو د ټولنې، د بنگال د آسیایي ټولنې او د آسیایي شاهي ټولنې غړیتوبونه هم درلودلي دي.

په خپل علمي کاري ژوندانه کې یې د ښې وړتیا ښودنې او صداقت له امله دا جایزې، نښانونه او مدالونه هم تر لاسه کړي دي:

د پوهنې وزارت د سرو زرو نښان، د ۱۳۴۲ل. کال د لویې جرگې نښان، د پوهنې دویمه درجه نښان، د فرانسي د جمهور رئیس جنرال دوگول له خوا په هنر او ادب کې د شوالیه نښان، په ایټالیایي ژبه کې د ښه مهارت له امله د هغه دولت نښان، د آریانا مطبوعاتي جایزه او د خوشال خان مطبوعاتي جایزه.

د کهزاد د چاپ او ناچاپ آثارو شمېر ۶۰ شاوخوا ته رسېږي چې

دا دي:

مسکوکات افغانستان، تاریخ افغانستان، بالاحصار کابل و پیشامدهای تاریخی، رجال و رویدادهای تاریخی، در زوایای تاریخ معاصر افغانستان، افغانستان در پرتو تاریخ، لشکرگاه، فروغ فرهنگ، بگرام، آریانا، تاریخ ادبیات افغانستان، افغانستان در شاهنامه، غرغشت یا گرشاسب، افغانستان چهار راه تمدن و تهذیب مسکوکات قدیم افغانستان، مسکوکات افغانستان در عصر اسلام، شاهنامه ها و مقایسه

د وطن معماران

میان بعضی پهلوانان آن و اوستا، رایان کابلی، کنیشکا، روابط فرهنگی افغانستان و هند، سپرلو، درفش ملی جمهوری، رهنمای بامیان، تایان، گلدسته عشق، عرف و عادات افغانها، رتبیل شاهان، کوشانیهای خورد یا کیداریها، امپراتوری کوشانشاهان، ممدوحین شاهنامه، پادشاهان اولیة آریانا، مدنیت اوستایی، مدنیت ویدی، موزة کابل، شابهار، کابل، تاریخ برای صنف هفتم، از چنگیز تا تیمور، منظره افغانستان، سرخ کوتل، زمانشاه و فعالیت دستگاه استعمار، د افغانستان پخوانی تاریخ، افغانستان قبل از اسلام (په زندان کې یې کښلی) روئین تن و تهمتن در جنگ در وادی هیرمند، سربن، تهمتن و پشتون او نور.

یونلیکونه:

گزارش سفر هیئت کاروان زرد در ۱۳۱۰ش. در امتداد کوه بابا و هریرود، از سروبی تا اسمار، از گلپهار تا سروبی، مردان پاروپامیزاد، سکندر در آریانا (په فرانسوی ژبه) اسلام.

په بهرنيو ژبو آثار:

Men and Events

In the Highlight of Modern History of Afghanistan

Guide to Kabul with Nancy Dupree

Alexander au Afghanistan

Afghanistan Custom

Culture (In Italian)

ژباړې:

باير، هنر قديم افغانستان، باميان، سکندر در آريانا، صنعت بودايي
باختر، يوناني ها در آريانا.

تر تقاعد وروسته د هغه روغتيا بڼه نه وه؛ د ناروغۍ پر مهال يې سره له
دې چې ژبې او لاسونو يې بڼه کار نه شو کولای، بيا يې هم د (افغانستان
در شاهنامه او مرغښت يا گرشاسپ) غوندي گرانیه کتابونه افغاني
ټولني ته وړاندې کړل.

ارواښاد کهزاد نه يوازې په هېواد کې پېژندل شوې څېره وه، بلکې
په نړيوالو علمي ټولنو کې يې هم ډېر شهرت درلود. هغه د افغانستان
هرې څنډې او گوټ ته د علمي څېړنو لپار سفرونه وکړل. د هېواد هره

د وطن معماران

سیمه او هر ولایت یې مطالعه کړې، هره کنډواله او هره ډېری یې وڅېړله. د دې څېړنو لپاره هغه له ژېړ کاروان سره د ۱۳۱۰ل. کال په وري کې د افغانستان او ایران له سرحد څخه د هرات، فراه، گرشک، کندهار، غزني، کابل او جلال آباد له لارې تر ډکې پورې سفر وکړ.

په ۱۳۱۱ل. کې له یوه فرانسوي او یوه سویسي سره د کونړ د اسمار-بریکوټ له لارې نورستان ته ننوت او د کامدېش، منډه گل په درو کې د نورستان تر وروستیو سیمو پورې ورسېد.

بل ځل یې د فرانسې د کیندنو له پلاوي سره د ۱۳۱۲ل. په تله کې ۲۷ ورځې د ۳۰۰۰ زره کیلومترو په مزل سره د ایبکو، شکاری درې، مزارشریف، بلخ، کابل، اندخوی، میمنې، بالامرغاب، هرات، فراه، گرشک، بست، کندهار، مقر، غزني او کابل له لارې د افغانستان د ولایتونو یو بشپړ سفر وکړ.

لنډه دا چې د لرغونپېژندنې د پلټنو په برخه کې به د افغانستان داسې کنډواله، غونډۍ او څوکه نه وي، چې ارواښاد کهزاد پرې پل نه وي ایښی.

ارواښاد کهزاد د لیکوالۍ تر څنګ شاعر هم و، په شعرونو کې یې هم هېوادنۍ مینه په څپو ده او له ورايه پکې ځلېږي. دا هم د ارواښاد کهزاد د شعر یوه بېلګه:

افغانستان

ای کشور افغانستان
ای سرزمین باستان
مهد فروغ آریان
پاینده نامت جاودان
پاینده نامت جاودان

ای کشور آزادگان
ای مهبوط فرزندگان
خاکت کهن بخت جوان
زی شادمان، زی کامران
زی شادمان، زی کامران

ای مرکز مشرق زمین
فر تو باشوکت قرین
کانون رسم راستین
در پیکر مشرق روان
در پیکر مشرق روان

ای قلب پاک آسیا
ای منبع صدق و صفا
خاک ترا چون توتیا
در دیده مالم هر زمان
در دیده مالم هر زمان

حب تو باشد دین من
عشق تو شد آئین من
ای مادر شیرین من
ای کشور با عز و شان
ای کشور با عز و شان

افغانی افغان دیوار
آزاده ای در کهسار
دارم بنامت افتخار
تا زنده باشم در جهان
تا زنده باشم در جهان

تا پرچم فتح و ظفر
محراب و منبر را ببر
دارد عقابى جلوه گر
در مطلع مشرق عیان
در مطلع مشرق عیان

دغه نامتو مؤرخ، عالم او د هېواد ملي خدمتگار د (۱۳۶۲ل. د لیندی-
پر ۳مه = ۱۹۸۳م) د چهارشنبې په ورځ له دې فاني دنيا سترگې پټې کړې
او په کابل کې د شاه دو شمشېره زیارت تر څنګ خاورو ته وسپارل شو.

*** **

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د هغه د هلو ځلو په نتيجه کې تاريخ ټولنه (انجمن تاريخ) جوړه شوه.
- ✓ رښتيني مؤرخ او ملي نظره افغان و، د قومونو د ځلونې پر ځای يې د ملت جوړونې بهير ته کار وکړ.
- ✓ د خپل هېواد لرغونې مدنيت، تاريخي اهميت او افغان ملي هويت يې څرگند او عامو ته يې وښود.
- ✓ د لرغونپېژندنې د ستړياو په گاللو او خولو تويولو يې د علم ډېره روښانه او په پايله کې يې د ملي تمدن او ملي تاريخ تياره گوتونه روښانه کړل.
- ✓ هره څېړنه يې د ملت جوړونې پر مفکوره سربېره په نړيوالو علمي موازينو هم برابره ده.
- ✓ د افغانستان په معاصر تاريخ کې د ځيرک او اکاډميک مؤرخ وياړ ورپه برخه دی.
- ✓ د تاريخ ليکنې په برخه کې د علمي اصولو د رواجولو وياړ تر هر چا زيات د کهزاد په برخه دی.

حسن خان گردېزی

حسن خان د محمد زوی او د عبدالمجید سلېمانخېل لمسی، له آره د پکتیکا دی؛ خو کورنۍ یې بیا په گردېز کې استوګنه غوره کړه. حسن خان د امیر حبیب الله خان په دوره په گردېز کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د امان الله خان په دوره کې په گردېز کې پیل کړې او د ظاهرخان په دوره کې فارغ شوی دی. حسن خان ډېر ځیرک او لایق شاګرد و، له پيله تر پای د خپل ټولګي اول نومره و. لومړنۍ دنده یې د پکتیا ولایت د بهرنیو اړیکو په اداره کې د مامور په توګه پیل کړې ده. ورپسې په ځایو کې د ولسوال او بیا د ارګون د لویې ولسوالۍ ولسوال ټاکل شوی دی.

د والي په توګه لومړی ځل په لغمان کې ټاکل شوی دی. څه وخت د لوګر والي هم پاتې شوی او تر لغمان وروسته د بغلان والي هم پاتې

شوی دی. د محمد داؤدخان په دوره کې د لغمان د خلکو د پرلپسې غوښتنو له امله له بغلانه را تبدیل او بیا د لغمان والي وټاکل شو.

د غوايي تر کودتا پورې د لغمان والي و، تر کودتا وروسته ونيول شو، څه وخت بندي و، خو د لغمان د خلکو د پرلپسې غوښتنو او سپارښتنو پر بنسټ له بنده خلاص شو. د هغه وخت دولت ورته د دندې اخیستو وړاندیز وکړ؛ خو هغه د بودا تابه عذر وړاندې کړ، د دولت وړاندیز یې ونه مانه او تر ۱۳۷۰ل. پورې پر کور ناست و.

حسن خان گردېزي غریبانه او پاک سپېڅلی ژوند تېراوه، له تجملي ژونده بېزاره و، ځکه خو یې تر مرگه شخصي موټر هم نه و پیدا کړی. وايي چې زوی یې له امریکا څخه ورته ویلي وو، چې تاته به د موټر اخیستو پیسې درولېږم، موټر واخله او موټروان ونیسه زه به ستا تر ژونده ستا میاشتنی لگښت او د موټروان معاش درلېږم، چې هوسا واوسې؛ خو هغه دا خبره ونه منله، ویل چې د هغه پیسې به حلالې وي، که څنگه؟! نو زه په دې تېر عمر ځان په مشتبهاتو کې نه راگېروم. په دغه دوره کې د کابل په خیرخانه کې په خپل یوازیني کور کې اوسېده.

حسن خان گردېزی دوه ځله د لغمان د والي په توگه دنده تر سره کړې ده. هر لغمانی د هغه د خدمتونو یادونه کوي، د هغه د یاد پر مهال د هر لغمانی لاسونه هغه ته د دعا لپاره لپه کېږي.

ښاغلی تورن محمد سلیم چې په "یاور" سره مشهور دی، په دواړو دورو کې د والي حسن خان گردېزي یاور و. یاور صاحب د ارواښاد گردېزي د ژوندانه د هر اړخ په اړه ډېر معلومات لري. هغه وايي:

تر والي حسن خان د مخه په لغمان کې "قاضي قادر" والي و. کله چې حسن خان د والي په توگه لغمان ته راغی هغه مهال د لغمان بازار په تېرگړيو کې و، د اوسني ولایت شاوخوا زراعتي ځمکې وې او یوازې یو سماوار دلته و، چې مامورینو ته به یې چای ورکاوه، دلته نور بازار نه و. والي حسن خان دلته د بازار بنسټ کېښود، له تېرگړيو یې بازار دلته راولېږد او. د ولایت ودانې یې جوړه کړه، اوسنی جامع جومات او دکانونه یې جوړ کړل.

دا نقشه د هغه ارواښاد له خوا جوړه او تطبیق شوې ده. د گردېزي دروازه تل د ولس پرمخ پرانیستې وه، ولسي خویونه یې درلودل، د هر چا سره د هغه په سویه گډېده، جرگه مار سپری و. د کونلې رنلې، یتیم او لوی واړه سره یې یو ډول چلند کاوه.

د لغمان ولايت وداني چې والي حسن خان جوړه کړې ده

د دربار خاص پروا يې نه لرله، ان چې سرک يې دربار و، د سرک په سر به يې هم عريضې اخيستي. ياور صاحب وايي چې يوه ورځ مو په مرکزي جومات کې کار کاوه، والي صاحب پخپله ولاړ و، د کار لارښوونه يې کوله، يوه ښځه راغله، ويل دا والي چېرته دی؟ چا وروښود، هغې ويل دا خو والي نه دی، مانډس دی. والي صاحب ماته مخ کړ، ويل ورشه دا ښځه څه عرض لري؟ چې ورغلم ويل دا عريضه لرم. عريضه مې ترې واخيسته، ورمې وړه، والی صاحب ژر کرغيو ته

د وطن معماران

راجع کړه. هغه د خانانو او ملکانو انډیوال نه و، د غریبو او بېوزلو ملگری او خادم و.

د مهترلام جامع جومات چې د گردبزي په دوره کې جوړ شوی و او په دې وروستيو کې بيا په اساسي ډول ترميم شوی دی.

والي صاحب ډېر سرکونه وغځول لکه دولتشاه ته سرک ده وغځاوه، الينگار ته يې سرک وغځاوه، بيا يې د کچور سرک جوړ کړ. همدا رنگه يې د کرغيو هر کلي ته سرک تېر کړ. د بابا صاحب د زيارت لور ته يې سرک جوړ کړ. د بادپنس لور ته يې تر تبي سرک تېر کړ، چې له همدې

سرکه اوس تر "بادپنس" پورې د موټرو او نورو وسایلو د تگ لپاره گټه اخیستل کېږي. که کودتا نه وای شوې، هغه دا سرک سروبي ته ویسته، ځکه چې ډېر لنډ دی او بله دا چې د ورېښمین تنگي لاره به بچه شوې او هلته به د برېښنا د ډېرو بندونو جوړولو امکان پیدا شوی وای. ارواښاد حسن خان ډېر فرعي سرکونه هم جوړ کړل، چې اوس زیاتره هماغه سرکونه قیر شوي او خلک ترې گټه اخلي.

پلونه یې جوړ کړل مثلاً د زیارت پول یې له هیڅه جوړ کړ. د الینگار د چینچار پول او داسې نور پلونه یې جوړ کړل. د "سراج کلا" انگرېسي وغورځاوه، نغاره خانه یې ورته وړانه کړه او د باغ نقشه یې پکې ښه او منظمه جوړه کړه. باغ داؤد هغه جوړ کړی و، چې اوس اوس غاصبانو غصب او شخصی دکانونه یې پکې جوړ کړل.

همدارنگه د مخابراتو، زراعت، قوماندانۍ، مستوفیت او فواید عامې ریاستونو ودانۍ هغه جوړې کړې دي. تر هغه دمخه دلته څه خاص دولتي ودانۍ نه وې. هغه هڅه کوله چې د ښوونځیو ودانۍ په دولتي ځمکه کې جوړې کړي او د ځمکې پېرلو پیسې یې په ودانۍ ولگوي. په ډیوه، میا عبدالکریم، شامه گل او شیخ صاحب کې یې ښوونځي جوړ کړل.

سرمعلم محمد حسن، چې په بزرگ مشهور دی، وايي:

د والي حسن خان دويمه ورځ وه، چې موږه معلمين ورغلو، څه گورو چې دی د محکمې د ودانۍ دوه منزلي ته ختلی و، کارگر لگيا وو، هغه يې سپرودله او ده يې لارښوونه کوله، وداني يې سپرودله او انگر يې ورته روغ پرېښی و. موږ ډېر ساعت ودرېدو، بيا چې راکوز شو او موږ ورسره معرفي شو، ستړي مه شي مو وکړل. موږ ته يې ډېر نصيحت وکړ او خدمت ته يې وهڅولو. د ده د راتگ تر وخته په لغمان کې پنځه ښوونځي وو: په چارباغ، تيرگړيو، سنگر، اسلام آباد او شمسه خېلو کې. دا نور زياتره ښوونځي د والي حسن خان په دوره کې جوړ شول. د ده په دوره کې معارف ښه انکشاف وکړ.

نه يې تحفي اخيستي او نه يې رشوتونه خواره. کوم سړي ورته د تحفي په نامه څه پيسې راوړې وې، څه کار به يې و، والي صاحب ورته کړه چې ستا پيسې اخلم دا د بنده حق دی، الله يې نه بخښي، نو د الله حق ولې نه خورم چې بخښي يې. زما د پلار هم دومره زکات کېږي، هغه به نه ورکوم، الله يې راته بخښي؛ نو په مخه دې ښه چې بيا داسې ونه کړي.

سرمعلم بزرگ وايي: زما ماماخسر چې د امنيه قومانداني تحويلدار و، هغه راته كيسه كوله چې د پولچكونو لپاره څه بودجه منظور شوې وه، هغه مصرف شوه، مصرف يې هم تېر شو او زما سره دوه لكه افغاني پاتې شوي، ما ويل چې دا والي صاحب ډېر حكاك سړى دى، داسې نه چې كوم ياداشت يې اخيستی وي؛ نو ما هغه پيسې وروړې په مېز مې ورته كېښودې، په زړه كې مې ويل چې څه نيمې خو به ماته راكړي. كيسه مې ورته وكړه، ويل له ځان سره يې وساته، بيا يې درڅخه غواړم. له ايشنگه چې دولتشاه ته سر ك وهل كېده او ورسېده، مخابره يې راوكړه چې كابل ته لاړ شه په هغو پيسو چاى او بوره واخله، په هره خلته كې يو من بوره او يو پاو چاى بند كړه، همداسې ټولې خلتې برابرې كړه او ماته يې راوړسوه. هماغسې مې وكړل، چې مې ورورسولې د خلكو هر يوه كس ته يې يوه يوه خلته وركړه.

حاجي عبدالشكور چې د حسن خان گردېزي پر مهال لږ وخت لپاره د لغمان ښاروال و، وايي: گردېزي به د سركونو او نورو ودانيو په جوړولو كې زياتره په معابرو يا قواى كارو، بنديانو او لږه اندازه په ولس هم كار كاوه. سند يې وركړى و، چې كه بنديان وټنټېدل زه يې ذمه وار يم. په دې اړه ياور صاحب وايي: يوه ورځ په شل كلن بند محكوم بندي

د وطن معماران

وتښتېد، دلته په مرکز کې د چينارو لاندې دربارو، پلاوی راغلی و، امنیه قوماندان راغی، ویل چې بنديان مو خوشې کول نو اوس یې ځواب وواياست. ما ویل قوماندان صاحب ولې؟ ویل بندي تښتېدلی دی. زه سمدواړه والی صاحب ته ورغلم، خبر مې کړ چې موضوع داسې ده او له موره ځواب غواړي. هغه کړه ورشه قوماندان ته ووايه چې پلاوی سوال شخصاً ما ته راجع کړي. سوال چې یې والي صاحب ته راجع کړ، هغه په ځواب کې ولیکل:

((دغه بندي شخصاً والی حسن خان خوشې کړی دی))

ویل دا یوسه او امنیې قوماندان ته ووايه، پام کوه چې جای-ډوډی-ورنه کړې، له سرخکانو یې تېر او رخصت کړه. پلاوی لار، له دې پېښې پاچا خبر شوی و، مازیگر یې تېلفون راوکړ، ویل:

((والي صاحب! بندي تښتېدلی دی؟))

والي صاحب ورته په ځواب کې وویل:

((شاهزاده صاحب بندي تښتېدلی دی؛ خو لغمان تر درونښې

راپورته او تر فرشغان راکښته زندان دی، له دې نه شي وتلای همدلته به

((وي))

يوه مياشت وروسته تښتېدلی بندي بېرته راغی، چې ومې لیده ما ویل وه هلکه! ته چېرته وې؟ ویل چا رخصت نه راکاوه او سرکونه یې راباندې جوړول نو...

زه ورغلم والی صاحب ته مې احوال ورکړ، چې تښتېدلی بندي بېرته راغی، ویل رایې وله. چې مې وروست ویل: وه بچه چرا گریخته بودی؟ هغه کړه: والی صاحب! سرکا را جور میکدیم و کسی رخصت نمیداد، مجبور شدیم. والی صاحب وخنډل، ویل: ((الی خو گریخته ای، الی برو رخصت استی)) بندي ویل: ((نه صاحب ما بندی استم، زندان میرم، بند خوده تیر میکنم)) د بندي له ډېر ټینگار وروسته مو هغه بېرته زندان ته ولېږه.

ښاروال صاحب وایي: والی صاحب ډېر ساده ژوند درلود، گارگر او زیارکښن سړی و. په خپله به له گارگرو سره حاضر و، د تېرې په سر یا لوړ ځای به ناست و، کار به یې څاره. د کار په مهال به یې همالته له کارگرو سره سوکړک او تروې یا یو دوه دانې جوش هگی. په هماغې تېرې یا لوړ ځای خوړلې.

یاور صاحب کیسه کوي، چې یو وخت د سرک جوړولو کار روان و، یوه خان ویل چې زه درته ډوډی کوم، له والی صاحب اجازه واخله.

ما چې والي صاحب ته وويل، ويل ښه ده. خان چې ډوډۍ راوړه والي صاحب کارگرو ته امر وکړ، چې کښېنئ، خان ته يې ويل: خان صاحب ډوډۍ ورخپره کړه. په دې باندي خان صاحب تور واوښت؛ خو امر و، نو عملی شو. والي صاحب ما ته ويل زويه! دلته به لږ جوارۍ او ماسته پيدا نه شي؟ ما ويل صاحب پيدا به يې کړو. ما رانږدې کوچي ته وويل چې ماسته لرې که نه؟ ويل هو! ما ويل چې سوکړک شته که نه؟ ويل د تې دۍ. ما ويل رايې وړه. چې را يې وړل په کاسه کې مو ميده کړ، ما او والي صاحب وخوړ.

خان صاحب ته يې وويل: خان صاحب دا د دوی حق دی، چې کار کوي، موږ څه کوو؟! زموږ همدا بس دی.

يو ځل ماسخوتن له اليشنگه راتلو په يوه ځای کې سرک لږ خراب و، موټر يې وداروه راکوز شو، شاتنۍ موټرې هم ودرېدې، ويل: سليم خانہ صدا کو که گيسا را بياره! ما په منډه گيسونه راوړل هغه سرک مو ژر ژر جوړ کړ او بيا مخ په ولايت وخوځېدو.

له ولس سره يې ډېر په هنر او حکمت چلند کاوه، ولسي جرگې به يې کولې، رسمي چوکاټ ته يې هر څه نه اچول او رسميات يې ډېر کم کارول، عريضه به يې خپروله، ويل به يې: ځی لار شی خپلو کې په ولس

د وطن معماران

کې جوړ شئ. که هغسې به ونه شول؛ نو خو ورځې به یې بندیان کړل، چې خو ورځې به یې پرې کار وکړ، پخپله به سره جوړ شول، رابه غلل، ویل به یې چې: والي صاحب مور سره جوړ شوي یاستو، گوره چې لاس تر لاسه ستا مخ ته راغلو؛ نو بیا به یې خوشې کړل.

څوک یې نه ځورول نو ولس دومره زړور و چې ان کونډې هم له هغه نه خپل حق غوښتلی شو. یوه ورځ مو په کرغیو کې سرک جوړاوه د یوې کونډې په پټي کې سرک تېرېده او هغې یوازې همدا یو پټی درلود. کونډه رقیه نومېده، راغله ویل: والي صاحب! چې مړه نه یم زما په پټي کې سرک نه شې تېرولی. ما والي صاحب ته وویل: والي صاحب تاسو دفتر ته ځئ زه به له دې کونډې سره څه جوړ جاري وکړم. والي صاحب لار، ما رقیه راوغوښته په خندا مې ورته وویل: راځه زه به یو کار وکړم، یو پرزه به درکړم، انکشاف دهات به مواد(وریجې، غوړي، بوره او...) درکړي.

دا خبره پرې ښه ولگېده. "ملا" موټروان ته مې وویل، دا ولایت ته ورسوه چې مواد ورکړي. هغوی چې مې رخصت کړل، ما په بیره سره کار پیل کړ، چې هغوی رارسېده، ما کار خلاص کړی و. رقیه چې راغله او ویې لیدل چې کار خلاص شوی او په پټي کې یې سرک تېر دی؛ نو

ويې خندل ويل: نوش و جان، رښتيا چې پښتون يې. كله چې والي صاحب راغی رقيه مې راوغوښته، والي صاحب ته يې ويل: والي صاحب زه كونډه يم پوه نه شوم، چې څه مې درته ويلې چې خفه نه شې، زه اوس پوه شوم، چې دا سرک زموږ په گټه دی، نوره درڅخه لاړم. گرديزي به په اوږي کې د ايشنگ "شاهي چينې" ته دربار نقلاوه او دوه مياشتې به هلته و. ياور صاحب زياتوي، چې گردېزی بيا له دې ځايه بغلان ته تبديل شو. دويم ځل چې والي صاحب حسن خان دلته راته زه هغه مهال د بادغيس په جوند ولسوالۍ کې امنيه قوماندان وم. د ۱۳۵۳ل. کال د جدي ۲۶مه وه، چې هغه بېرته دلته د والي په توگه راغی. حسن خان گردېزی د محمد داؤد خان ډېر کلک ملگري او انډيوال و، هغه حسن خان گردېزی ډېر نازاوه. هغه د داؤدخان د جمهوري حکومت تر پای پورې دلته والي و.

د لغمان په خلکو دومره گران و، چې د هغه هر امر يې مانه. يوه ورځ محمد داؤد خان لغمان ته راغلی و، چې خبرو ته ورپورته شو، خلکو شور ځوړ کاوه، د خلکو د گڼې گونې له امله بې نظمي وه. داؤدخان شو څله د آرامېدو اشاره وکړه؛ خو خلک غلي نه شول، حسن خان گردېزی ورپورته شو، ويې ويل: ((حسن خان گردېزی ميگويډ که

د وطن معماران

رهبر صاحب گپ میزند آرام باشید)) له دې سره ټول خلک سمدواړه غلي شول، په دې سره داؤدخان هم محسوس کړه چې حسن خان د خلکو په منځ کې خومره محبوبیت لري.

تشریفات یې نه خوښول، ساده مزاجه او پاک انسان و، د هر چا ډوډۍ یې نه خوړه په ځانگړي ډول د دولتي چارواکو او خانانو- ملکانو. بناوړال صاحب وایي: کله چې هغه د لغمان والي مقرر شو شفر راغی چې یوازې رئیسان تر کا کش مخې ته راشی. موږ ورغلو، هلته یې هرکلي ته مکتبیان هم ولاړ وو، چې راغی د پوهنې مدیر "مدین خان وردگ" ته یې وویل: په دې گرمۍ کې متعلمین په تکلیف کول او له سبقه ایستل بڼه کار نه دی. چې راروان شو له سرخکانو ورهاخوا یې په لاره ویل چې انجینر فضل الله کوم سرک ویستلی، راځئ چې ویې گورو.

یاور محمد سلیم، مشوانی او شاروال عبدالشکور

منځ په ولسوالۍ ورتاو او په يوه لويه باغچه کې کښته شولو. والي صاحب ويل: يوه خبره کوم خفه کېږئ خو نه؟ مور ويل نه صاحب! مهرباني وکړئ. ويل: فکر وکړئ چې نن مو روژه ونيوله.

مستوفي وويل: ((والی صاحب! ولسوال بسیار مصرف کده)) والي صاحب وويل: ((ولسوال صاحب از ملکا پیسه جم کده آلی که از ملکا نان بخوریم، صبا چه رقم کار کنیم)) ورغلو، والي صاحب د صديق پاچا ډېر احترام کاوه، هغه يې خواته کښېناوه. خبرې اترې چې ختمې شوې نو والي صاحب پاڅېده، ډوډۍ يې ونه خوړه او ولسوال "قهار" حيران دريان پاتې شو.

هغه د پوهنې ودې ته هم کلکه پاملرنه کوله، مکتوب يې صادر کړ چې له دفترونو دې ټولې ښځينه معارف ته ولېږل شي، چې هلته د کوچنيانو په زده کړه کې ونډه واخلي.

په شخصي ژوندانه کې متدين سړی و، کورنۍ يې همدلته ورسره وه، کلک ستر يې درلود. سهار وختي به پاڅېده، لمونځ چې به يې وکړ، ځانگړی خوش مزه چای به ورته چمتو و، هغه به يې وڅښه. بيا به ووت، روان کارونه به يې وڅارل، چې دفتر ته به راغی خانه سامان به بيا ښه معطر چای ورته کېښود او يو ډول ډبله پسته ډوډۍ به يې ورته راوړه.

ډوډۍ به يې په چايو کې خيشتوله او خوږه به يې. عريضې به يې کتلې او احکام به يې ورکول؛ خو زياتره احکام به يې د شپې له خوا په کور کې ليکل.

چې د ځمکې به اړه به کومه عريضه وه، هغه به يې ځنډې ته ايښوده، ځکه چې هلته به پخپله ورته او ځای به يې لیده؛ نو بيا به يې حکم لیکه. ماسپښين به يې يو ساعت قطعې (تېکه) کولې. په تپ کې به يې نرمه موسيقي لکه د سرآهنگ، اولمير او .. اورېدله. چلم به يې ځکه او پر سگرتو متعاد و.

د مظاهرو او اعتراضونو په وړاندې يې له شديده کار نه اخیست، بشرمل او نورو چې به مظاهري کولې، په مظاهرو کې به يې بدې ردې ويلې او خوشکې به يې کولې؛ خو ده به ويل خیر دی، کوي دې يې. يوه ورځ مظاهره ورځ وه، همداسې اپلتي او ردې بدې ويل کېدې، يو کامه وال سرمامور و، هغه په مظاهره پسې روان و، غوښتل يې چې ځينې کسان ونيسي. والي صاحب ورته غوسه شو، ويل راځه کار ورسره مه لره. لږ مخکې چې لارو، سرمامور ته يې وويل: ((چتی زنبورها را به ما تور ميتی، بگو، تمام روز بگو، چه ای مرا کده ميتانه))

زور ته نه تسليمېده، يو مهال له مركزه د كنټرول او پلټنې پلاوى راغلى و، چې مکتوب يې هغه ته ورسېد، هغه يې په مېز کې قلف کړ، موټر يې وويست او چېرته د کار څارنې ته لاړ. دوه درځې وروسته مستوفي وارخطا راغى ويل: والي صاحب! که په هغه مکتوب باندې احکام ورکړې، چې هغه پلاوى خپل کار پيل کړي. مکتوب يې راواخيست د عرايضو کاتب عصمت الله د "سه سدې" ته يې وويل، وگوره له کومه ځايه راغلى، هغه ځاى ته وليکه! کاتب قلم ونيوه، ويل وليکه! ورته پيل يې کړه:

((محمدحسن گرديزى همه روزه از تمامى امورمالى و ادارى شعبات مربوطه ولايت لغمان وارسى ميکند ضرورت به تفتيش مرکزي ديده نه شد، و سلام))

په کين لاس به يې ډېر ساده لاسليک کاوه، مکتوب يې لاسليک کړ، وارده او صادره يې راوغوښتل، له مستوفي يې تسليمي واخيسته، ورته ويې ويل:

((برو بچيم که نان چاشت درخانه خود بخورد))

اداري پرنسيپ يې په کلکه مراعاتاوه، يو مهال په مندرور کې په سرک اوبه راغلى وې، والي صاحب ورغلى و، هلته يې خلکو ته لږه

د وطن معماران

خوشکه کړې وه، قوماندان چې د ده تر شا روان و، خلک یې لمسول وپل یې: په قانون کې بیگار منع دی او تاسو لگیا یاست. دا خبره والي صاحب اورېدلې وه، دی په موټر کې کښېناست، موټروان "صمد" ته یې وپل څه! هغه ولایت لورته روان شو، وپل:

((بچیم طرف کابل برو)) مازیگر یې د امنیه قوماندان د برطرفۍ مکتوب راوړ.

دغه سپېڅلي انسان او د وطن رښتیني معمار د ۱۳۷۰ل. کال په کب کې له دې نړۍ سترگې پټې کړې او همالته د خیرخانې په هدیره کې خاورو ته وسپارل شو.

د گردېزي وراره اتفاق احمد "نیک" او مشوانی

ځانگړې کارنامې:

✓ د ډېرو دولتي دندو له اجرا سره سره يې په هيڅ ځای کې خيانت نه دی کړی. نېک اخلاقه، متدين، هېواد دوسته او سپين نيتی انسان و.

✓ تل يې د وطن جوړولو ته په ډېر هنر اوږه ورکړې ده، ان له بنديانو يې د هېواد په رغاونه کې ښه او معقوله گټه اخيستلای شوه.

✓ هغه خپله هوساينه او خپله ښکلا د هېوادوالو په هوساينه او د هېواد په ښکلا کې لټوله.

✓ د لغمان ډېرې پخوانۍ ودانۍ او زياتره سرکونه او څو مهم پلونه د هغه له نامه سره تړلي دي.

✓ د بغلان د نوي ښار پلان او نقشه هم د هغه له نوښتونو څخه دي.

*** *** ***
*** *** ***

غلام محمد فرهاد

غلام محمد فرهاد د سيد احمد خان زوی د ولي محمد خان لمسی په ۱۲۷۹ل = ۱۹۰۰م. کال د میدان وردگو د نرخ ولسوالۍ په ابراهيم خېلو کې زېږدلی دی. فرهاد لومړنۍ زده کړې د خپل وخت له امکاناتو او شرایطو سره سمې د میدان په ابراهيم خېلو کې تر سره کړې دي. په ۱۲۸۹ل. کال يې کورنۍ له ميدانه کابل ته کډه وکړه او فرهاد په حبيبيې ښوونځي کې شامل شو. د حبيبيې ښوونځي تر فراغت وروسته فرهاد په هغو لومړنيو افغاني فارغينو کې و، چې په ۱۳۰۰ل. کال کې غازي امان الله خان د لوړو زده کړو لپاره خارج ته ولېږل. فرهاد په دې ډله کې له څو کسو نورو ملگرو سره جرمني ته ولاړ. هلته د "مونشن تخنيکي پوهنتون" د الکترو تخنيک په څانگه کې شامل شو او په ۱۳۰۷ل. کال يې د برېښنا په برخه کې د انجینرۍ ډيپلوم تر لاسه کړ.

د وطن معماران

په ۱۳۰۷ل. کال چې فرهاد تر زده کړې وروسته هېواد ته راستون شو، په امانی بنوونځي کې يې درس ورکاوه او په ماشینخانه کې د الکتروتخنيکي څانگې آمر و. فرهاد له دغه وخت راهيسې د خپلو بنوونکو ځويونو او نېکو عادتونو له امله خلکو له ډېرې مينې په "پاپا" يعنې پلار ياداوه.

وروسته د فوايدعامې په وزارت کې د برېښنا لوی مدير شو. د جبل السراج د برېښنا فابريکې چارې هم ده ته ورتراغړه وې. په ۱۳۱۳ل. کال جرمني ته ولاړ، چې د "چک" برېښنا فابريکې لپاره ضروري سامان آلات برابر کړي.

په ۱۳۱۸ل. کال کې د برېښنا لوی رئیس وټاکل شو. په ۱۳۲۶ل. کې جرمني ته ولاړ، چې د سروبي د برېښنا فابريکه په جرمني تورينونو سمباله کړي.

د وطن معماران

څنگه چې د فرهاد اصلي څانگه برېښنا وه؛ نو ده وطن ته د خدمت په لاره کې زیات کار په همدغه برخه کې کړی دی. د اسمایي او شپږ دروازي غرونه د فرهاد په وخت کې رڼا شوي وو. تر هغه وخته پورې چې د برېښنا چارې فرهاد ته ورترغاړه وې، د خلکو د آرامۍ او هوساینې لپاره یې هر راز کونښنونه کړي او ډول ډول کړاوونه یې گاللي دي. د ده د زیارگالنې یوه بېلگه د کابل د یوې شپې د برېښنا د نشتون هغه مشهوره پېښه ده، چې په گز گز واورو کې د شپې د چک برېښنا فابریکې ته ورغی او برېښنا یې چالانه کړه.

د سروبي بند کاسه

د کابل ښاريانو سره د هغه لومړنۍ پېژندگلوې هغه مهال وشوه، چې فرهاد او محمدعظیم "په عظیم جان مشهور" په ۱۳۰۷ل. کال له جرمني څخه افغانستان ته راغلل، عظیم جان له فرهاد سره یو ځای په امانی ښوونځي کې درس ورکاوه. عظیم جان د هغو بمباریو له امله سخت خپه او خواشینی و، چې په پښتني قبایلو کېدلې. دا سپیڅلی او احساساتي ځوان په باغ بالا کې د انگلستان سفارت ته ورننوت، نایب سفیر او د سفارت څو کسه نور کارکوونکي یې په تمانچه وويشتل او ویې وژل. له همدې امله بیا عظیم جان اعدام شو. د هغه په اعدام کې فرهاد ودرېد، یو شمېر نور کسان هم ورسره شول، د عظیم جان مړی یې را جگ کړ، په درناوي یې خاورو ته وسپاره او د ښار په یوه جومات کې یې د هغه فاتحه واخیسته. دا لومړی ځل و، چې د فرهاد شهامت او لوړ شخصیت ته د کابل د ښاريانو پام شو.

په ۱۳۲۶ل. کې د ښاروالیو د انتخاباتو قانون راووت او وروسته عملي شو. په ۱۳۲۷ل. کې فرهاد په جرمني کې و، چې د کابل ښاريانو د هغه په غیاب کې هغه په خورا زیات اکثریت د خپل ښاروال په توګه وټاکه. په دې ترڅ کې د برېښنا مؤسسو عاملې شورا پرېکړه وکړه، چې فرهاد دې د برېښنان لوی رئیس هم وي.

فرهاد چې دا وار له جرمني بېرته هېواد ته راستنېده، پر ايران راغی. په هرات کې يې ښاروال او ښاريانو تود هر کلی وکړ او همدغه ډول په کندهار کې. چې کابل ته رارسېده نو زښت زيات خلک يې مخې ته د ارغندی-چوک ته د هرکلي لپاره وروتلې وو.

فرهاد د خپلې ښاروالۍ په وخت کې خلکو ته وروښودله، چې يو ښار څنگه وي او څنگه جوړېږي. د ده له ښاروال کېدو سره د خلکو په منځ کې د "جادې" او د "جادې جوړولو" کلمې راژوندۍ شوې. د ميوند جاده فرهاد جوړه کړه، چې په خپل وخت کې يو ډېر ستر کار گڼل کېده.

فرهاد د انگلېسي استعمار د زمانې نښه ورکه کړه، چې نقلیه وسيلې او موټر به په چپ لاس تلل. ده د عرادو چلول ښي لاس ته کړل. د ده د ښاروالۍ په وخت کې ترافیکي اشارې منځ ته راغلې. د ښاروالۍ جریده "پامير" هم د فرهاد د رياست په دوره کې تاسيس شوه. د فرهاد د ښاروالۍ په وخت کې ځينې نومونه راژوندي شول لکه "دارالامان" چې په "دارالحبيب" اړول شوی او وروسته "دارالفنون" او بيا "نوی کابل" شوی و.

ده د ځايونو په نومولو کې هغه له وياړ او افتخاره ډک نومونه غوره کول، چې ولس ته خپل تبرعظمت ورپه زړه کاندې لکه: شهاب الدين

د وطن معماران

میدان، میرویس میدان، احمد شاهي واپ، شېرشاه مېنه، غزنوي مېنه
او...

فرهاد په ۱۳۳۳ل. کې له ښاروالۍ استعفا وکړه او ټوله پاملرنه یې د
برېښنا خوا ته واړوله. د هغه تر استعفا وروسته انتخابات نه کېدل او خبره
سرپرستی ته ورسېده.

یو وار په ۱۳۳۴ل. د کابل خلکو فرهاد لویې جرگې ته د خپل وکیل
په توګه وټاکه. بل ځل په ۱۳۴۳ل. کې په لویې جرگې د کابل د خلکو
وکیل شو، چې دغه جرګه د اساسي قانون د څېړنې او تصویب لپاره
جوړه شوې وه.

په ۱۳۴۶ل. د کابل خلکو فرهاد صاحب د ولسي جرگې لپاره خپل
وکیل کړ. څنګه چې د ولسي جرگې کار دومره موثر او اغېزناک نه و، په
۱۳۴۸ل. کال کې یې له ولسي جرگې څخه د اعتراض او احتجاج په
ډول استعفا وکړه.

فرهاد په ۱۳۴۱ل. کې د ۶۲ کسو نورو افغانانو په ملګرتیا، افغان
سوسیال دیموکرات ګوند (ASDP) تأسیس کړ، چې د "افغان ملت" په
نامه مشهور دی او د ګوند نشراتي خپرونه یې هم د "افغان ملت" په نامه
یادېږي.

فرهاد لا په هلکتوب کې د غازي امان الله خان له ترقي غوښتونکو افکارو سره اشنا شو، بيا نو د امان الله خان په وخت کې جرمني ته د تحصيل لپاره لاړ. کله چې امان الله خان د ۱۳۰۶ل. په وروستيو وختو کې د اروپا په دوره وتلی و او جرمني ته ورسېده، د امان الله خان او د جرمني د جمهور رئيس فيلد مارشال (هيندنبورگ HINDENBURG) د ويناو ترجماني هم فرهاد کوله. نو د فرهاد په زړه کې د پاچا امان الله خان د مترقي افکارو، نظريو او په زړه پورې پلانونو مينه پرته وه او د بشرپالنې لېوالتيا خويې له هيچا پټه نه وه.

کله چې پاچا امان الله خان له وطنه لاړ وروسته بيا د مطبوعاتو له لارې د فرهاد صاحب له کار او فعاليته خبرېده. وايي چې يو ليک يې ورته رالېږلی و. دا هم ويل کېږي چې دوی يو ځل په خپل منځ کې سره ليدلي هم دي.

د حفيظ الله امين په وخت کې د ريشخورو فرقه پاڅېده، د ۱۳۵۸ل = ۱۹۷۹م. کال د اکتوبر په څوارلسمه يې فرهاد په دې تور ونيو او بندي يې کړ، چې د دغه قيام مشري يې کوله. د ۱۳۵۹ل. کال په لومړيو وختونو کې چې خلک يې په عمومي ډول خوشې کول، فرهاد هم له زندانه راووت. له زندانه د خلاصون په ورځ زښت زيات خلک محبس ته

د وطن معماران

ورغونډ شوي وو او فرهاد ورغليو کسانو ته د تل په څېر يوه له ملي احساساتو او وطنپالنې ډکه وينا وکړه.

فرهاد پر مورنۍ ژبې پښتو سرېره په فارسي، عربي، جرمني او انگليسي ژبو هم ښه تسلط درلود. فرهاد د خپلو ښو خدمتونو په پايله کې د دولت له خوا نمانځل او ستايل شوی هم دی، چې دا نښانونه يې اخيستي دي: صداقت نښان، عالي نښان او د جرمني تر ټولو لوړ نښان. د افغانستان نوميالی علمي او سياسي څېره ښاغلی ډاکټر انورالحق "احدي" د فرهاد د شخصيت په اړه وايي:

((فرهاد ډېر غريبنواز شخص و، له ټولو ولسونو سره يې ناسته پاسته کوله. هغه به آن کله کله داسې امر هم ورکاوه، چې [که ممکن نه وي؛ نو يو گروپ ورکړئ] هغوی متعهد خلک وو، لايقه خلک وو، روشن فکره خلک وو، له وطن او خلکو سره يې مينه درلوده، د وطن پر وړاندې تعهد ورسره و او په ملي وحدت باورمن خلک وو))

ارواښاد فرهاد د ۱۳۶۳ ل = ۱۹۸۴ م. کال د نومبر په اوومه نېټه په کابل کې مړ او په شهدای صالحين کې خاورو ته وسپارل شو.

ځانگړې کارنامې:

✓ د بنار جوړونې او بناري انکشاف له نومونو سره ولس اشنا کول، چې په کابل کې د میوند جادې جوړول یې د کار پیلامه وه.

✓ ارواښاد فرهاد د برېښنا په برخه کې د افغانستان په کچه تر ټولو غوره خدمتونه کړي دي.

✓ په لومړي ځل په افغانستان کې ترافیکي اشارې نصبول.

✓ د کین لاس پر ځای د موټرو د تگ لپاره ښي لاس غوره کول.

✓ په کابل بنار کې د ملي اشخاصو په نومونو د ځینو ځایونو نومول.

✓ په رښتیني مانا د افغان واحد ملت د تشکیل لپاره عملي هڅې کول

د ډېرو چارو اګو او شتمنو پټو سر و نو کې د کبر، طغیان او بغاوت نېشم وړي، هڅم و کړی چې لږ اړتیا پر تم و در سر لاسته پاستم و نم لرئ.

سیدجگرن هزاره

سید محمدحسن مشهور په سیدجگرن د سیدمؤمن زوی د غزني د ناوړو په گومران کلي کې دنیا ته سترگې غړولي دي. پلار یې د سیمې له مخورو او مهمو شخصیتونو څخه و. سید جگرن په کوچنیوالي کې د پلار له نعمته محروم شو، خو لومړنۍ زده کړې یې په خپله پلرنۍ سیمه کې وکړې.

نادر خان د خپل حکومت په دوره کې د مرکزي سیمو حاکمانو ته فرمان صادر کړی او پکې راغلی وو: ((د هغو هلکانو لپاره چې د مرکزي سیمو له لویو او بانفوذه کورنیو څخه دي، د پوځي زده کړو لاره هواره کړئ)) نو له همدې امله د ناوړ په ولسوالۍ کې له هغو کسانو څخه چې پر وړتیا او لیاقت سربېره د هغې سیمې له مخورو کورنیو څخه

د وطن معماران

گڼل کېده او د پوځي زده کړو د ښوونځي شرایط يې پوره کولای شول، ښاغلی سيدحسن و.

هغه په ملکي او پوځي ښوونځيو کې تر زده کړو وروسته په پای کې له حربي پوهنتون څخه د فراغت سند تر لاسه کړ. لومړی د قرغې په پلې فرقه کې د افسر په توگه او بيا نور ۱۷ کاله د کلات په (۶۳مې) لخوا او کندهار کې د جکتورنۍ تر رتبې پورې دندې ترسره کړې.

وروسته کابل ته تبدیل او د شاهي گارډ په غونډ کې په خدمت بوخت شو. په ۱۳۵۰ل. کې يې د جگړن په رتبه تقاعد واخيست.

تر تقاعد اخيستو وروسته خپلې سيمې ته ستون شو او په ۱۳۵۲ل. کې يې د خلکو د استازولۍ لپاره ټاکنو ته چمتووالی ونيوه. د ولسي جرگې له ټاکنو سره هممهاله د چنگاښ په سپينې کودتا سره دغه شورا ملغا اعلان شوه. سيد محمد حسن په خپله سيمه کې د خپل تره "سيد مبین" په څنگ کې پاتې شو او له هغه سره يې په ټولنيزو کارونو کې مرسته کوله. سيد مبین يو مېړنی او سوله دوست مخور سپين ږيری و، تل به ولسي پېچلي مسايل د حل لپاره هغه ته راتلل.

د ۱۳۵۷ل. کال د غوايي د اوومې تر کودتا وروسته جگړن سيد محمد حسن د غزني ولايت په ناور ولسوالۍ کې د جهاد لومړني

د وطن معماران

خوځښتونه پیل کړل. د قیاق په جبهو کې یې ګروپونه جوړ او د دیني عالمانو تر لارښوونې لاندې یې جهاد پیل کړ.

د ۱۳۵۷ل. په وروستیو کې یې د خلکو په پراخ ګډون سره د ناور او

جغتو ولسوالۍ ونيوې. څرنګه چې پوه شو، خپرې وړې جبهې دومره اغېزناکې نه دي، نو د نورو مشرانو په مرسته او ګډون یې د ۱۳۵۸ل. په وږي کې د اتفاق اسلامي سرتاسري شورا رامنځ ته کړه. په هماغې لومړۍ غونډه کې د رایو په اتفاق د همدغې شورا د عمومي پوځي قوماندان په توګه وټاکل شو.

جګړن سید محمد حسن د جهاد په دوران کې ډېر شهرت وموند او د څو جهادي مشرانو له خوا ورته د هغه مهال له معمول سره سمه د جنرالۍ رتبه ورکړې شوه، چې بیا په جنرال آقا مشهور شو.

د ۱۳۷۱ل. د غوايي په اتمه د اسلامي دولت په رامنځ ته کېدو سره څه وخت د دفاع وزارت لومړی معین و. په همدې وخت کې د سترجنرال رتبه هم ورکړې شوه؛ خو دغه منصب ورته ډېر پاتې نه شو.

هغه د اتفاق اسلام د شورا تر ړنګېدو وروسته د کورنیو تنظیمي جنګونو او ورور وژنو پر مهال په ډول ډول شعارونو او سرو او شنو باغونو ونه غولېده، خپلې پلرنۍ سیمې ته ستون او د خپل ولس تر څنګ

د وطن معماران

هلته پاتې شو. د چوکۍ او قدرت په سر د ورور وژنو، کابل ويجارونو، ملي شتمنيو لوټنو او نورو جناياتو کې ونډه وانه خيسته او همالته يې له خپلو سيمه والو سره ژوند تېراوه.

د بن تر غونډې وروسته ښاغلي کرزي هغه د خپل نظامي مشاور په توگه وټاکه؛ خو د هغه سپېڅلتيا، مليتوب او هېوادپالنې هغه ولس ته دومره نږدې کړی، چې درنښت يې پر خپل ځای پاتې دی.

گاندي وايي او له خيزه لمر او له و پر تم خطر ناک وي:

لَمُ زيار پر تم شتمني

لَمُ شخصيت پر تم پوهم

لَمُ انسانيت پر تم علم

لَمُ شرافت پر تم سياست

لَمُ وجدان پر تم لذت

لَمُ اخلاقو پر تم تجارت

او

لَمُ سر ښندنې پر تم عبادت

*** **

ځانگړې کارنامې:

✓ سيد جگړن له مذهبي، قومي او ژبنيو تبعيضونو پر څنډه افغان دى.

✓ ملي مفكوره لري او د ملت خدمت خپل وياړ گڼي.

✓ هغه د مذهبي، ژبنيو او قومي شخړو پر مهال خپل ملي توب څرگند كړ.

✓ هغه د ځينو نورو قوماندانانو غوندې شخصي پانگي راتولې نه كړې او د هغو پر ځاى يې د آخرت گټلو لاره غوره كړه.

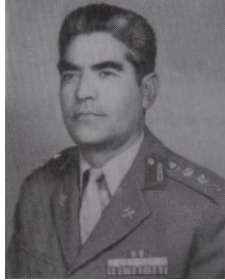
✓ سره له دې چې پوځي شخص دى؛ خو په ولسي نرخونو او دودونو بڼه پوهېږي او تل يې د خپل ولس په روغو جوړو كې هڅي كړي دي.

لما زور او ځواک سره مينه يوچول لېون توب دى، نفس لى د غې ناروغى شخص د پر لېسې روزنې پى تمرين د غېداى شي.

*** **

*** **

ډگروال جمال الدين

جمال الدين خان د غوث الدين خان زوی په ۱۳۰۷ل. کې د میدان وردگو ولایت د سید آباد ولسوالۍ د اونځي درې د حکیم خېلو په کلي کې زېږېدلی دی.

په ۱۳۱۶ل. کې د شهرآرا په "احضاربه" ښوونځي او په ۱۳۲۰ل. کې په حربي ښوونځي کې شامل شوی دی. په ۱۳۲۶ل. کې په حربي پوهنتون کې شامل شوی دی. د ۱۳۲۹ل. کال په تلې کې د حربي پوهنتون د استحکام له پوهنځي فارغ شوی دی. په همدغه کال د استحکام په غونډ کې د ټولي د قوماندان په توگه مقرر شو، چې تر ۱۳۳۳ل. کال پورې يې همدغه دنده ترسره کړه.

په ۱۳۳۴ل. کې چې د کابل - تورخم سرک جوړېده؛ نو جمال الدين د غارو تنگي د کار د قواو د يونټ قوماندان وټاکل شو. دوه کاله وروسته په غارو تنگي کې د ټولي د قوماندان او د کار د قواو د پنځم يونټ د

د وطن معماران

مشينرى د مدير په توگه وټاكل شو. په ۱۳۳۷ل. كې د ختيځو ولايتونو د لويو لارو د ساتنې او څارنې د لوى مدير په توگه وټاكل شو.

ارواښاد دا دندې په ډېر صداقت سرته ورسولې او په پايله كې د سالنگونو پروژې ته تبديل شو. دا په هېواد كې تر ټولو ستره ملي او اقتصادي پروژه وه. تر ۱۳۳۹ل. پورې په سالنگونو كې د سوېلي سالنگ د كار د قواو قوماندان او تر څنگ يې د ترانسپورت لوى مدير هم و.

په ۱۳۳۹ل. كې بېرته كابل ته راتبدیل شو او تر ۱۳۴۱ل. پورې په تنگي غارو كې د ماهيپر د لويې لارې د لومړي يونټ د كار د قواو قوماندان و.

بیا په ۱۳۴۲ل. کې د نورو لوړو زده کړو لپاره یوگوسلاویا ته ولېږل شو. تر زده کړو وروسته هېواد ته راستون شو او له ۱۳۴۴-۱۳۴۶ل. پورې د هرات، کندهار او تورغونډۍ د تعمیراتو مرستیال و. په ۱۳۴۶ل. کې د افغانستان په کچه د کار د قواو د ترانسپورت لوی مدیر مقرر شو.

په ۱۳۵۲ل. کې په ننگرهار کې د کار د قواو پرمختیایي آمر و. له ۱۳۵۲-۱۳۵۴ل. پورې په بلخ کې په همدغه دنده بوخت و. په ۱۳۵۵ل. کې د کار د قواو په احتیاط کې و. بیا په ۱۳۵۶ل. کې د سمنگانو په صوف دره کې د اییکو د یونټ د کار د قواو قوماندان و.

د وطن معماران

په ۱۳۵۷ل. کې د کابل د څرخي زندان او د مرکز د کار د قواو د دویم یونټ قوماندان و.

محمد داؤد خان، ډگروال جمال الدین او... د نغلو د دهن قول په (باغ داؤد) کې په ۱۳۵۸ل. کې یې د ملي دفاع وزارت د دېوان حرب د رئیس په توگه دنده ترسره کړه. تر ۱۳۵۸ل. وروسته د ساتنې او څارنې د لوی رئیس په توگه وټاکل شو.

جمال الدین خان په پوځ کې تر برید جنرالۍ پورې ترفیع کړې وه. هېواد دوسته، خدمتگار او بې پرې افسر و، په هیڅ گوند او حزب پورې

د وطن معماران

تړلی نه و. د تره کي، امین او کارمل په دورو کې درې ځله بندي شو، خو بېرته راخوشې شو.

جمال الدین خان تر هرڅه زیات د سالنگونو په لاره کې شپه او ورځ، اوږی او ژمی خدمت کړی دی. پخپله یې ستونزې او کړاوونه گالل؛ خو هېوادوال یې په دې لاره کې له ستونزو او کړاوونو ژغورل. هغه به په سپینو وارو او توپانونو کې گز گز واورې پاکولې او د موټرو لاره به یې خلاصوله.

د خپلو مهمو او ارزښتناکو خدمتونو له امله د دولت له خوا په نښانونو او جایزو هم نازول شوی دی. په ۱۳۳۷ل. کې د ختیځو ولایتونو د لویو لارو د ساتنې او څارنې د لوی مدیر په توگه د ښو خدمتونو له امله "د وړتیا نښان" ورکړی شوی دی. له ۱۳۴۴-۱۳۴۶ل. پورې چې د کندهار، تورغونډۍ د تعمیراتو مرستیال و، د خپلو رښتینو خدمتونو له امله په "څلورمه درجه ستوري نښان" نازول شوی دی.

همدارنگه د هغو صادقانه او ارزښتناکو خدمتونو له امله چې په سالنگونو کې یې تر سره کړي وو، له درباره د یو میل تمانچې په اخیستلو بریالی شوی دی.

۱۳۱۵
۲۹/۶/۱۳
۵۳۹۴

باراده سینه اعلحضرت معظم همایونی !

برای بناغلی جمال الدین خان مدیر ماشینری حصه
دوم سالنگ که حسن خدمت و فعالیت وی در امور متوسط بحضرت
همایونی مشهود گردیده است بتاريخ ۳۱-۳-۱۳۳۸ یک میل
تفنگچه نمبر (۵۰۰۰۴۶) چکونلواکی معه پنجاه عدد کارطوس
طور بخشش اعطا گردیده -

دارالتحریرشاهی بدین وسیله اعطای تفنگچه منور
را به مشارالیه تصدیق و تائید می نماید .
(*محمد گلرنگ*)
..... (کلیل سرمنشی حضور)

جمال الدین خان متدین انسان و، دهغه د کورنی له خوا په بغلان ولایت
کې یوه یتیم خونه او جومات ودان شوي او لگښت یې هم د دوی د
کورنی له خوا ورکول کېږي.

په خپل کلي حکیم خېلو کې یې روغتیايي کلینیک، د هلکانو
دارالحفاظ، د نجونو دارالحفاظ، یتیم خونه، د نجونو لومړنی ښوونځی

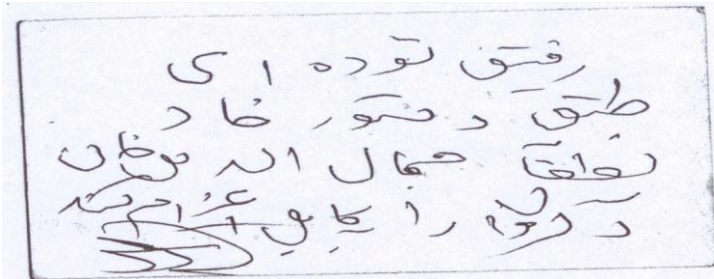
د وطن معماران

او د هلكانو منځنی نبوونځی (اوس لېسه ده) جوړ كړي دي.

د سالنگ تونل

په ۱۳۶۵ل. کې د مجاهدینو په جامه کې د قاتلو خادیانو له خوا د بغلان د خنجانو ولسوالۍ په "باجگه" نومې ځای کې شهید کړای شو.

د هغه جسد په ۱۳۸۵ل. کې د هغه د کورنۍ له خوا راوړل او د وردگو د اونځې درې د حکیم خېلو په کلي کې د یوې غونډۍ په سر خاورو ته وسپارل شوه.

دگروال جمال الدین خان د تاشقرغان تنګي د سرک ډمبرولو پر مهال له ملګرو سره
لما زور د اوڅواک سره مینه یو چو ل لېو نتوب دی، نفس لمر د غې
ناروغی شخص د پر لپسې روزنې پم تمرین د غېدای شي.

ځانگړې کارنامې:

✓ د ماهیپر په ترنگونو کې د تور بنامار په څېر کره وړه توره کرښه

تېرول

✓ د هېواد د نښلولو لپاره د سالنگ په زړه کې روښانه او ډاډمنه لاره
تېرول.

✓ د کار د قواو د ترانسپورت د لوی مدیریت په دوره کې ویجاړه او
پیکاره مشینري ترمیمول او کار ته چمتو کول.

✓ له مجاهدینو سره یې هم کلکه همکاري او همدردی لرله ځکه
خو یې هغه روسي سلاکاران له مجاهدینو راخوشې کړل چې

هغوی نیولي وو او ده ورځخه په سالنگونو کې د ایزاري وسیلې
په توگه کار اخیست.

له بني لوري موټروان ایوب خان، امان الله امان، مشوانی، سیدروان نورزی او فرهاد

په ککبه کې د چپرو طو افونو له ثوابه په زړونو کې د خالو
جوړولو ثواب لوی دی.

*** **
*** **

ماخذونه

- ۱- احساس، ذبیح الله، بلخ او مومند بابا، پرخه مجله (اتم کال لومړۍ-
گڼه - ۱۳۹۱ل وری).
- ۲- ارغنداوی، عبدالعلی، ژوندۍ خاطرې، د بي بي سي پښتو څانگه،
پبلک آرټ پریس پښور، ۱۹۹۷م.
- ۳- اکرم، داکتر عاصم، نگاهی به شخصیت، نظریات و سیاست های
سردار محمد داؤد، ۱۳۸۰ش.
- ۴- اوسني لیکوال، عبدالرؤف بڼوا، ترتیب او زیاتونې مطیع الله روھیال،
علامه رشاد څپرندویه ټولنه، کندهار، ۱۳۸۸ل.
- ۵- پښتانه شعراء، څلورم ټوک، څپرندوی عبدالله بختانی، د افغانستان د
علومو اکاډمي، دولتي مطبعه، ۱۳۵۷ل.
- ۶- پنهان، فضل محمد، شهید محمد داؤدخان د تاریخ په هنداره کې،
۱۳۸۷ل.
- ۷- ځولی مجله، کامه وال عبدالله، دویمه کالگڼه، پرلپسې ۱۱-۱۲ گڼه.
- ۸- حبیبی، عبدالحی، جنبش مشروطیت در افغانستان، انتشارات کمیته
دولتی طبع و نشر ج.ا، مطبعه دولتی، ۱۳۶۷ش.

د وطن معماران

۹- حسینی، نعمت، سیماها و آواها، اطلاعات و کلتور، مطبوعه دولتی، ۱۳۶۷ش.

۱۰- حلیم، حیات الله، د وردگو مشاهیر، لومړی، دویم او درېیم ټوکونه، پخپله لیکوال، بهیر چاپخونه، ۱۳۹۱ل.

۱۱- د مومند بابا یاد، د مقالو ټولگه، دپوهاند رښتین مقاله، د ساپی د پښتو خپرڼو او پراختیا مرکز، ۱۳۸۳ل.

۱۲- دانشنامه آریانا: کهزاد، احمدعلی/۲۳/۲۰۱۵۲

۱۳- روهی، کانديد اکاډميسين، د پښتو ادبياتو تاريخ، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۴ل.

۱۴- ريان، بشير احمد، مترجم عزيز احمد ريان، زندگينامه مختصر شاهان افغان، اداره انتشارات صديقي، ۱۳۸۹ش.

۱۵- زرملوال، غلام محمد، د محمد آصف صميم په اهتمام، افغانستان تر وروستی افغانه، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳ل.

۱۶- سون ارا، معاون سرمؤلف سليمان، نورستان، انتشارات کتب بيهقي، ۱۳۹۲ش.

۱۷- شفيق، محمد موسی، دا په یاد د محبت درسره واخله، د شهرت ننگيال په اهتمام، دانش خپرندويه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ش.

د وطن معماران

۱۸- طنين، ظاهر، افغانستان در قرن بيستم، عرفان، محمد ابراهيم شريعتي افغانستانی، تهران، ۱۳۸۳ش.

۱۹- عبدالرحيمزی، عبدالملک، ارمان زندان (ياداشتهای) شمصاد مطبعه، کابل، ۱۳۸۸ش.

۲۰- غبنتلی، حفيظ الله، گوربت مجله، لومړی کال، لومړۍ گڼه ۱۳۷۸ل.

۲۱- فراهی، عبدالغفار، افغانستان د ديموکراسۍ او جمهوريت په کلونو کې، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۱ل.

۲۲- قیومی، خپرئوال عبدالشکور، د پښتني کلتور په بډاینه کې د عبدالرحمن پژواک دریخ، د افغانستان د علومو اکاډمي، ۱۳۸۹ل.

۲۳- کرخی هروی، محمدوزیر اخی، هرات در عهد ملکيار، انتشارات احرازی، هرات- افغانستان، ۱۳۹۰ش.

۲۴- لوډویک آډامیک، ژباړن نثار احمد صمد، د شلمې پېړۍ تر نیمایی د افغانستان د بهرنیو اړیکو تاریخ، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳ل.

۲۵- له پيله تر ۱۳۵۷ل پورې، د افغانستان کالنۍ بېلابېلې گڼې.

۲۶- مراد مجله، د شهيد محمد موسی شفيق د علمي سيمينار په وياړ ځانگړې گڼه، درېيم کال درېيمه گڼه ۱۳۸۷ل.

د وطن معماران

۲۷- نایل، محقق حسین، کهزاد و پژوهش های او، اکادمی علوم
جمهوری افغانستان، مرکز علوم اجتماعی، کابل، ۱۳۶۶ش.

۲۸- ننگیال، شهرت، گندهارا مجله، ۱۳۷۹تله- ورغومی، ۱۳- ۱۴ گڼه.

۲۹- وردگ، روشنا، گودر مجله، اووم کال، پرلپسې ۲۳ گڼه زمري.

۳۰- هیله مجله، اووم کال، دویمه گڼه ۱۳۸۲ل، پرلپسې ۳۸مه گڼه.

۳۱- http://www.jadidonline.com/story/۱۲۰۱۲۰۰۹/frnk/goharshad_mosque

۳۲- http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/۲۰۰۹/۱۰/blog-post_۲۶.html

۳۳- http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/۲۰۰۸/۱۲/blog-post_۱۰.html

مرکې:

- ۳۴- اتفاق احمد، نېک (د حسن خان گردېزي وراړه) گردېز، ۶۰کلن.
- ۳۵- احمدجان د فيض محمدخان (مشهور په رئيس فيضو) زوی، گردېز، پکتيا. ۷۲کلن.
- ۳۶- انور الحق احدي، د افغانستان د ماليې پخوانی وزير او د افغان ملت گوند مشر.
- ۳۷- حاجی انارگل د گل نذیر زوی، قاضی کلا، کرغیو ولسوالي، لغمان ولایت، په ۱۳۳۹ل کې د خورد ضابط په رتبه فارغ.
- ۳۸- حاجي ولي اکبر خدران، نادرشاه کوټ ولسوالي، خوست، ۷۶ کلن.
- ۳۹- حبيب الرحمن د ميرمحمدخان زوی، گرمکیو، خوست، ۷۰کلن.
- ۴۰- حسینی، خپرېنپوه ډاکټر سکندر، د زراعت انستیتیوت آمر، د افغانستان د علومو اکاډمي.
- ۴۱- سرمعلم بزرگ، محمدحسن د محمدنذیر زوی، گل بېله، لغمان مرکز، ۹۵کلن.

د وطن معماران

۴۲- شاروال، عبدالشکور د عبدالقادر زوی، علی خېل، لغمان مرکز، د کابل د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي فارغ، ۶۹ کلن.

۴۳- صدرگل (په وجک مشهور) د سیفو زوی، سماوات کلی، مندوزي، خوست، ۶۱ کلن.

۴۴- صمیم، استاد محمدآصف د صمیم الله زوی، اخون کلا، کامه ننگرهار، ۶۳ کلن.

۴۵- عصمت الله د غلام رسول پرماچ زوی، نیلاب کلی، دوآب ولسوالي، نورستان ولایت، ۶۱ کلن.

۴۶- هاند، انجینر هارون د محمدنعیم زوی، ننگرهار، جلال آباد، د زراعت پوهنځي فارغ، د سیمه ییزو ارګانونو کارمند، ۳۱ کلن.

۴۷- یاور، محمدسلیم د علي احمد زوی، ده زیارت غونډی، لغمان مرکز، د پولیسو اکاډمی فارغ، ۷۰ کلن.

۴۸- یکه، استاد امیر محمد، مزارشریف، بلخ، ۶۳ کلن.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**